

Foreign Language Teaching and Research Press (Beijing)

Գրքի հրատարակությունն իրականացվել է
«Օտար լեզուների ուսուցման եւ հետազոտությունների
հրատարակչության» (Պեկին, Չինաստան) աջակցությամբ:

中华思想文化术语

第6辑，亚美尼亚语版

**Key Concepts in Chinese
Thoughts and Culture**

(Volume 6, Armenian Version)

Translator - Astghik Atabekyan

Stepanakert 2018

**ՉԻՆԱԿԱՆ ՄՏՔԻ
ԵՎ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ
ՀԻՄՆԱԿԱՆ
ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

հատոր 6

Թարգմանիչ՝
Աստղիկ ԱԹԱԲԵԿՅԱՆ

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ 2018

ՀՏԴ 1/14:008

ԳՄԴ 87+71

Չ 590

«Գեդարմ» հանդեսի մատենաշար

Չ 590 **Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական**

հասկացություններ: Հատոր 6:

Թարգմ. անգլ.՝ Ա. Աթաբեկյան:

Ստեփանակերտ, «Ոգի-Նաիրի» հր., 2018, 124 էջ

Հայ ընթերցողներին է ներկայացվում չինական միտքն ու մշակույթը հատկանշող հիմնական հասկացությունների հանրագիտարանային մատենաշարի վեցերորդ գիրքը: Հատորաշարն աննախադեպ ու բազմաձևավալ մի աշխատություն է, որ հետաքրքիր ու օգտակար կարող է լինել ոչ միայն փորձագետների եւ «Երկնատակի» երկրի սիրահարների համար, այլեւ կգրավի բոլոր նրանց ուշադրությունը, ովքեր ցանկանում են իրենց համար բացահայտել չինական ժառանգության նշանակությունը համաշխարհային քաղաքակրթության մեջ:

Original Chinese-English Text

© Foreign Language Teaching and Research Publishing Co., Ltd. (FLTRP)

Armenian Translation © Foreign Language Teaching and Research Publishing Co., Ltd.

All rights reserved.

ՀՏԴ 1/14:008

ԳՄԴ 87+71

ISBN 978-9939-1-0851-3

© «Ոգի-Նաիրի»/թարգմանության համար, 2018/

**Չինական մտքի և մշակույթի
հիմնական հասկացություններ.
թարգմանական և հաղորդակցական նախագիծ**

Խորհրդատուներ

Լի Սյուեցին Լին Ուսուն
Ֆլորընս Չյա-ին Յե Ջան Ցիջի

Փորձագետների խորհուրդ

Ղեկավար

Յան Ջեն

Անդամներ

Չաո Ֆուլին, Չեն Դեջան, Չեն Սինմին, Ֆեն Ջիվեյ, Յան Չինթայ, Յուան Յուի, Չին Յուանփու, Լի Չիանչժուն, Լի Չաոգո, Լոու Յուլի, Մա Ցյանֆեյ, Նե Չանշուն, Փան Գունքայ, Վան Բո, Վան Նին, Յե Լան, Յուան Չիսի, Յուան Սինփեյ, Ջան Լիվեն, Ջան Սիփին, Ջեն Շուփու

Չինագետներ

Ալիթո Գայ Սալվատորե, Ռոջեր Թ.Էյմս, Մարթին Ջ.Փաուլըրս, Բ.Ր.Դիփակ, Վոլֆգանգ Քուրին, Յարի Անդերս Յենսոն, Փոլ Քրուք, Մայքլ Քրուք, Դոն Սթար, Ջան և Այվըն Ուոլզ, Չարլզ Ուիլմեն

Գիտական խորհուրդ

Բայ Ջենքույ, Ցայ Լիցզյան, Չեն Յայյան, Չեն Շաոմին, Ֆու Ջիբին, Գուո Սիաոդոն, Մայքլ Յոար, Յե Շիձյան, Յու Յայ, Յու Չժիֆեն, Յուան Չունյան, Չյա Դեջուն, Չյան Յայլոնգ, Չյան Յաոշու, Լի Ցունշան, Լի Չինլին, Լի Սյուեթաո, Լին Ման-Չիու, Լյու Ցին, Լյու Ջեն, Լյու Յուհուա, Մեն Սինյուան, Մեյ

Յուանյուե, Մեն Ցիննան, Թորսթըն Փեթթերզ, Ջոշուա Մեյսոն,
Ցյաո Յուն, Ռեն Դայուան, Շեն Վեյսին, Լինեթ Շի, Սուն Յիֆեն,
Թաո Լիցին, Թուն Սյաոհուա, Վան Գանի, Վան Յուեյմին, Վան
Քեփին, Վան Լիլի, Ուան Մինձիե, Վանգ Վեյդոն, Վեյ Յուշան,
Վեն Չայմին, Վու Գենյու, Վու Ջիձյե, Սիա Ջիսյուան, Սյու
Մինցյան, Սյու Յանան, Սյու Ին, Յան Վենբին, Յան Սյուեձյուն,
Յան Սյուեդոն, Յան Իրուեյ, Յույ Վենթաո, Յու Լայմին, Ջան
Ցզյանմին, Ջան Չին, Ջան Սիյին, Ջաո Թուն, Ջեն Քայ, Ջուու
Յունֆան, Ջու Լյանցի, Ջու Յուան, Յուո Լի:

Չինական մտքի եւ սշակույթի հիմնական հասկացություններ

այ մին ջե ցիան 爱民者强

Իշխանությունը բխում է մարդկանց մասին հոգ տանելուց

Պետությունը, որ հոգ է տանում իր ժողովրդի մասին, ունի իսկական իշխանություն: Կառավարիչը կարժանանա ժողովրդի վստահությանն ու աջակցությանը, և այդպիսի կառավարչի օրոք պետությունը ամուր հենարան կլինի միայն այն դեպքում, երբ որդեգրված և իրականացված քաղաքականությունն ու միջոցները բավարարեն ժողովրդի պահանջները և ներկայացնեն մարդկանց հիմնարար շահերը: Սա նոր թեմա է, առաջացել է «մարդկանց մասին հոգ տանելու» գաղափարից, որը պետության ամրապնդման և բարգավաճման հիմնական խթանիչ ուժն է: Սա նաև «մարդիկ են պետության հիմքը» և «բարեգործ / բարյացակամ մարդը հոգ է տանում այլոց մասին» հասկացությունների շարունակությունն ու զարգացումն է:

Մեջբերում.

Պետությունը, որ լավ է հոգում իր ժողովրդի մասին, ուժեղ է ու բարգավաճ. պետությունը, որ բացարձակ չի հոգում ժողովրդի մասին, աղքատիկ է ու թույլ: (*Unlugh*)

բայ մա ֆեյ մա 白马非马

Սպիտակ ձի ձի չէ

Սա կարևոր պնդում է, սկիզբ է առել «Անունների դպրոցից»: Գունսունլունցին (մթա. 320-250թթ.) ամենայն մանրամասնությամբ քննարկել է այս թեզը: Նրա կարծիքով՝ «ձի» բառը ձիու ֆիզիկական մարմնի անվանումն է, իսկ «սպիտակ» բառը բնորոշում է գույնը: «Սպիտակ ձի» արտահայտությունը վերաբերում է թե՛ «ձիուն», թե՛ «սպիտակին», հետևաբար նույնը չէ, ինչ նկատի կունենայիք միայն «ձի» ասելով: Այս պնդումն ընդգծում է, որ «ձի» բառը չի հստա-

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

կեցնում՝ առարկան սպիտակ է, դարչնագույն, թե սև: Ենթադրյալ բնորոշ գիծն արտահայտելու համար անհրաժեշտ է ավելի մանրակրկիտ տարբերակում:

Մեջբերումներ.

Հայտնի են, և պատճառն այն է, որ ե՛ս եմ «սպիտակ ձի» ձի չէ՞» պնդման հեղինակը: (*«Գունսունյունցի»*)

Գունսունյունցին ասում էր. «Ձիերը տարբեր գույների են լինում: Օրինակ, կան սպիտակ ձիեր: Եթե ձիերն անգույն լինեին, ինչպե՞ս պիտի նրանցից ընտրեինք սպիտակը: Սպիտակությունը ձիուն բնորոշ գիծ չէ: Սպիտակ ձին ձի է, որին հատուկ է սպիտակ գույնը: Արդյո՞ք ձին, որին հատուկ է սպիտակ գույնը, սովորական ձի է: Սպիտակ ձին ձի չէ: (*«Գունսունյունցի»*)

բառմին 保民

Պաշտպանի մարդկանց

Եզրույթը վերաբերում է մարդկանց կյանքի անվտանգությունն ապահովելուն: Գաղափարն առաջին անգամ ներկայացվել է «Պատմության գրքում»: Հին չինացիների կարծիքով՝ Երկնքի իշխանությունը (մանդատը) որոշում էր, թե ում պիտի պատկանի գերագույն իշխանությունը մարդկանց աշխարհում: Մանդատը շնորհվում և չեղարկվում էր՝ ըստ նախասահմանված սկզբունքների: Առաքինի ու ողջախոհ կառավարիչները ստանում էին մանդատը, իսկ առաքինություն չունեցողները՝ զրկվում դրանից: Երկնքի մանդատը պահպանելու համար կարևորագույն առաքինությունը մարդկանց պաշտպանելն է, այն է՝ ապահովել ժողովրդի անվտանգ և խաղաղ կյանքը, և սա իր ժողովրդի հանդեպ կառավարչի սիրո ու հոգածության դրսևորումն էր: «Ժողովրդին պաշտպանելը» կառավարման գլխավոր նպատակն էր Հին Չինաստանում:

Մեջբերումներ.

Ի լրումն դրա՝ անհրաժեշտ է սովորել հին իմաստուն թագավորներից և նրանց միջոցները կիրառել՝ մարդկանց պաշտպանությունն ու բարեկեցությունն ապահովելու համար: (*«Պարսնության գիրքը»*)

Յիի Սյուան թագավորն ասաց. «Ի՞նչ առաքինություն է պետք իսկական թագավոր լինելու համար»: Մենցիոսը պատասխանեց. «Պաշտպանիր մարդկանց և ապահովիր նրանց բարօրությունը. այդ դեպքում կիշխես երկրում՝ որպես թագավոր: Եվ ոչ ոք չի համարձակվի ձեռնոց նետել քեզ»: (*«Մենցիոս»*)

բառմին էր ուան 保民而王

Պաշտպանիր մարդկանց, ապա կառավարիր՝ որպես թագավոր

Եթե կարող ես մարդկանց տալ խաղաղությամբ ու երջանկությամբ լի կյանք, ուրեմն կարող ես միավորել ողջ երկիրը: Հին Չինաստանում «թագավորը» (*ուան 王*) ոչ միայն նա էր, ով ուներ բարձրագույն իշխանություն, այլ մեկը, ով հստակ գիտակցում էր երկնքի ու երկրի, ինչպես նաև այլ մարդկանց միջև ներդաշնակություն պահպանելու հիմնարար սկզբունքը և արժանանում համընդհանուր աջակցության: «Մարդկանց պաշտպանել» նշանակում է սիրել ու հոգ տանել մարդկանց մասին՝ երաշխավորելով, որ նրանք կունենան գոյատևման միջոցներ, կստանան կրթություն և կապրեն ու կաշխատեն խաղաղ պայմաններում: «Ժողովրդին պաշտպանելը» պետության կամ կառավարության հիմնական գործառույթն է, մարդկանց սրտերն ու մտքերը նվաճելու նախապայման. սա նաև լեգիտիմ իշխանության աղբյուր է: Այն ճշգրիտ արտահայտում է «նախևառաջ՝ մարդիկ» և «բարեգործ / բարեգութ կառավարում» գաղափարները:

Մեջբերում.

Յիի Սյուան թագավորն ասաց. «Ի՞նչ առաքինություն պիտի ունենա մարդը, որպեսզի կարողանա կառավարել՝ որպես իսկական թագավոր»: Մենցիուսը պատասխանեց. «Պաշտպանի մարդկանց և ապահովի նրանց բարօրությունը, և կկարողանաս իշխել երկրում՝ որպես թագավոր: Ու ոչ ոք մարտահրավեր չի նետի քեզ»: (*«Մենցիուս»*)

բիեմին 别名

Հատուկ անուն

Հատուկ անունն օգտագործվում է որոշակի կարգի կամ առարկայի համար: Եզրույթից օգտվել է Մունցին (մթա. 313-238)՝ այն հակադրելով «ընդհանուր անվանը»: Անունը պետք է արտահայտի առարկայի/երևույթի բնույթը: Նույն կարգում ներառված առարկաները, որոնք օժտված են յուրօրինակ հատկություններով, կոչվում են «հատուկ անուններ»: Կարգի ենթակարգերը՝ իրենց այլ առանձնահատկություններով, կարող են իրենց հերթին ունենալ ավելի բարձր «հատուկ անուն»: Լայն առնչություններ ունեցող հատուկ անունը կոչվում է «լայն հատուկ անուն»:

Մեջբերում.

Երբեմն ցանկանում ենք խոսել որևէ կոնկրետ խմբի մասին, ուստի այն կոչում ենք «թռչուններ ու գազաններ»: Այս դեպքում «թռչուններ և գազանները» լայն հատուկ անուն է: Կարող ենք բաժանել այն ավելի շատ ենթախմբերի՝ տարբերակումներ մտցնելով այնքան ժամանակ, մինչ առարկաների միջև այլևս տարբերություններ չմնան: (*«Մունցի»*)

Չինական մտքի եւ սշակույթի հինական հասկացություններ

բին ցիան էր ու յի ջե ցան 兵强而无义者残

Ուժեղ բանակն ավերիչ է, եթե չի առաջնորդվում արդարությամբ

Պետությունը, որն ունի ուժեղ բանակ, բայց գործում է առանց արդարության, դատապարտված է ավերիչ լինել: Հին ժամանակներից ի վեր բարձր իդեալներով օժտած բոլոր կառավարիչները ձգտել են ունենալ հարուստ պետություն և ուժեղ բանակ: Սակայն գոյություն ունի մի ավելի կարևոր սկզբունք, այն է՝ արդարության սկզբունքը՝ չինացիների գերագույն էթիկական սկզբունքը, որը բարձր է բոլոր նյութական շահերից: Ուժեղ բանակը, որ չի առաջնորդվում արդարության սկզբունքով, կործանարար է լինելու:

Մեջբերում.

Վտանգավոր է, երբ հաջողության ձգտելով՝ դառնում ես անվստահելի: Ուժեղ բանակն առանց արդարության ավերիչ է: *(Գուսնցի)*

բու ուան բայսին ջի բին 不忘百姓之病

Երբեք մի՛ մոռացիր մարդկանց տառապանքները

Կոնֆուցիականները հավատացած են, որ բարձրաստիճան պաշտոնյայի նպատակն է՝ ամեն ինչ անել, որ մարդիկ ապրեն խաղաղության ու գոհունակության մեջ: Պաշտոնյաները երբեք չպիտի մոռանան ժողովրդի բարօրության մասին, մտահոգվեն նրանց տառապանքներով և ջանք ու եռանդ չխնայեն՝ նրանց թշվառությունից հեռու պահելու համար: Սա մարմնավորում է «բարեգործ կառավարման» կոնֆուցիական գաղափարը՝ հրաշալի չինական էթիկական ավանդույթ և պարտավորություն բարձր իդեալներով առաջնորդվող մարդկանց համար, որոնք աշխատում են հանուն

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

հասարակական բարգավաճման և ժողովրդի բարեկեցության: Գաղափարը հրաշալի արտահայտված է Սուն դինաստիայի նշանավոր նախարար Ֆան Ջունյանի (989-1052թթ.) հեղինակած «Հուշարձան Յուեյան աշտարակին» ստեղծագործության հետևյալ տողերում՝ «Անհանգստացիր, քանի դեռ մյուսները չեն սկսել անհանգստանալ, և ուրախացիր, միայն երբ բոլորն արդեն երջանիկ կլինեն»:

Մեջբերում.

Մարդը կարող է ֆիզիկապես վնասվել, բայց երբեք չպիտի հրաժարվի ձգտումից: Նույնիսկ վտանգավոր իրավիճակում պետք է շարունակել մտահոգվել այն մասին, թե ինչպես թեթևացնել հասարակ մարդկանց տառապանքները: (*«Ծեսերի գիրքը»*)

ցայ 才

Տաղանդ /Ընդունակություն/ Հատկանիշ

Խոսքը վերաբերում է մարդու ունակություններին և հատկանիշներին: Մասնավորապես, եզրույթն ունի երկու իմաստ: Առաջին, այն վերաբերում է երևույթներին արձագանքելու և դրանք կարգավորելու մարդու ունակությանը: Այս իմաստով այդ ունակությունը տարբեր մարդկանց մոտ տարբեր է: Հնարավոր է, որ մարդն օժտված լինի տաղանդով: Կան մարդիկ, որոնք ունեն բազմաթիվ տաղանդներ, ու կան նաև մարդիկ, որոնք ունեն մեկ հատուկ տաղանդ: Երկրորդ, խոսքը վերաբերում է այն հատկանիշներին, որոնցով մարդը ծնվում է: Հղկված մարդու հատկանիշները մոտ են կամ գրեթե համընկնում են կատարյալ մարդու էության հետ: Մարդիկ տարբեր կարծիք ունեն այն մասին, թե արդյոք տաղանդը բարիք է թե չարիք. տարբեր են նաև նրանց տեսակետները մարդու էության հարցի շուրջ:

Մեջբերումներ.

Ջունգունը՝ Չի ընտանիքի ղեկավարը, Կոնֆուցիոսին հարցրեց կառավարման մասին: Կոնֆուցիոսն ասաց. «Նախ, վարչական աշխատանքը հանձնարարիք ենթականերիդ, ներիք նրանց, ովքեր սխալներ են թույլ տալիս, ու քաջալերիք նրանց, ովքեր առաքինի են ու ընդունակ» (*«Անալիկյուններ»*):

Մենցիոսն ասաց. «Առատ բերքի տարիներին երիտասարդները հակված են լավ արարքներ գործել. բնական աղետի տարիներին երիտասարդները հակված են բռնությունների դիմել: Բանն այն չէ, որ նրանք տարբերվում են էությամբ, պարզապես դաժան հանգամանքների պատճառով հրաժարվում են պարկեշտ մտադրություններից»: (*«Մենցիոս»*)

Չանջոու ցիփայ 常州词派

Ցի պոեզիայի մասին մեկնաբանությունների Չանջոու դպրոցը

Եզրույթը վերաբերում է Ցին դինաստիայի կեսերի բանաստեղծական քննադատության ամենաազդեցիկ դպրոցին, որը կրում է առաջնորդի՝ Ջան Հույյանի (1761-1802թթ.) անունը. նա գիտնական է Չանջոուից: Հույյանը կազմել է «Ցիի անթոլոգիան», որը բաղկացած է Թան, Հինգ դինաստիաների և Սուն ժամանակաշրջանների 44 բանաստեղծների հեղինակած 116 *ցի* բանաստեղծություններից: *Ցի* պոեզիայի նրա գեղագիտական չափանիշները ներառում են հարուստ զգացմունքային բովանդակության պատկերում հակիրճ լեզվով և տրամադրության ու զգացմունքի պատկերում բառերից զատ՝ նուրբ գուգորդումների միջոցով: Նրա մեկնաբանությունների շնորհիվ *ցի* ոճի գրական կարգավիճակը զգալիորեն բարձրացավ: Ջոու Չին (1781-1839թթ.), որը հաջորդեց Ջանին, ոչ միայն շարունակեց նույն պրակտիկան ու տեսությունը, այլև ընդլայնեց գաղափարները և կազմեց

«Սուն դինաստիայի չորս պոետների բանաստեղծությունների ընտրանին»: Ջոուն առաջարկում էր *ցի* պոեզիա գրելու մի քանի տեսություն. սկսնակների համար՝ *ցի* պոեզիայի տեխնիկան յուրացնելու համար կարևոր է սովորել արտահայտել զգացմունքները նյութական առնչությունների միջոցով. բայց ձևի ճշմարիտ խորքերը հասնելու համար պետք չէ հորինել նյութական առնչություններ, իսկ դրանց արտահայտած զգացմունքները պիտի միաժամանակ թե՛ ներառեն, թե՛ անցնեն դրանց սահմանները: Մեկ այլ տեսություն առաջարկում էր «միաձուլել» դրանք: Թան Սիանը (1832-1901թթ.), Չեն Թինչուն (1853-1892թթ.), Բուան Ջոույին (1859-1926թթ.) այս գրական դպրոցի երրորդ սերունդն էր: Նրանց ստեղծագործությունները՝ «Աշխատություններ Յիի վերաբերյալ՝ Ֆուքանի կողմից», «Դիտարկումներ լիրիկայի մասին Սայիտակ անձրև ստուգիայից», «Նոթեր և մեկնաբանություններ Յիի վերաբերյալ՝ Հույֆենի հեղինակմամբ», էլ ավելի հարստացրին ու բարեփոխեցին *ցի* պոեզիայի քննադատության արվեստը: Չանչոու դպրոցի կարևորագույն ներդրումն էր՝ տեսականորեն ցույց տալ *ցի* ոճի դերը փիլիսոփայական մտքերի, ինչպես նաև նկրտումների ու ձգտումների արտահայտման մեջ: Այսպես այն նույն հարթության վրա դրվեց դասական բանաստեղծական ձևերի հետ:

Մեջբերումներ.

Յին ինքնին խիստ կարևոր բանաստեղծական տեխնիկա չէ, մինչդեռ պատմական տեսանկյունից դրա առաջին վկայությունները նկատելի են թե՛ Հյուսիսային, թե՛ Հարավային Սուն դինաստիաներում, ուստի տրամաբանական է, որ այսօր կա երկու խոշոր դպրոց՝ Չանչոու դպրոցը (Չիանսուում) և Ջեճիան դպրոցը: Այն ժամանակից ի վեր, երբ Ջան Հույյանը և Յուն Չինը, որոնք նույն պրեֆեկտուրայից էին, ինչ էս, նոր ուղիներ բացեցին *ցի* ոճի համար՝ առաջարկելով «Երգերի գիրքը» և «Լի Սաուն»՝ որպես *ցի* գրական վկայակոչումներ, *ցի* գրելաոճը վերագտավ Ուեն Թինյունի, Ուեյ Ջուանի,

Չոու Բանյանի և Սին Յիջիի պոեզիայի գեղարվեստական առանձնահատկությունները: Ի հայտ եկան բազմաթիվ այլ ցի բանաստեղծներ: Դուր Շիսին հավաքեց զանազան ոճերի լավագույն նմուշները: (Չոու Չի. «Յի պոեզիայի ժողովածուի նախաբան՝ Յունչեն սրտոգիայից»)

Չոու Չիի «Յիի քննադատությունը» հրաշալի ուղեցույց է: Այս աշխատության մեջ նա պարզաբանում է բազմաթիվ շփոթեցնող հասկացություններ, և խորամուխ է լինում ցիի ծագման և զարգացման հարցերում: «Սուն դինաստիայի չորս պոետների բանաստեղծական ժողովածուի» մեկնաբանություններով նա լույս է սփռել ցիի ստեղծագործական աշխարհի վրա: (Չու Յունոու. «Ուան Չիսուանի նախախոսակ»)»

չուանցի 传奇

Լեգենդար պատմություն

Եզրույթը գրական ոճի անվանում է: Վերաբերում է ստեղծագործությունների երեք տեսակի. 1) Կարճ պատմվածքի տեսակ Թան և Սուն դինաստիաներում, որոնք հավանաբար ձևավորվել են Վեց դինաստիաների վաղ շրջանում, գերբնական ուժերի մասին հեքիաթներից: Ավելի ուշ թեմաներն ընդլայնվեցին՝ ընդգրկելով հասարակական կյանքը պատկերող, մարդկանց և իրադարձությունների մասին պատմություններ: Չուան(传) նշանակում է «լեգենդար», իսկ ցի(奇)՝ «տարօրինակ ու արտասովոր», ուստի եզրույթն ի սկզբանե նշանակում է վերաշարադրել տարօրինակ և արտասովոր իրադարձությունների մասին պատմություններ, որոնք սերնդեսերունդ փոխանցվել են բանավոր խոսքի միջոցով: Թան դինաստիայում Փեյ Սինի հեղինակմամբ «Չուան Յի» աշխատությունը թերևս առաջին ստեղծագործությունն է, որտեղ եզրույթն օգտագործվել է: Սուն դինաստիայում Թան դինաստիայի մասին «Յինյինի պատմությունը» վեպը համարվում է չուանցի, իսկ Յուանի ժողովուրդը Թան դինաստիայի մասին բոլոր պատմությունները կոչում էր Թանի

չուանցի: Մուն դինաստիայի *չուանցին* տեղական բարբառով էր ու ավելի ռեպլիստական, քան Թան դինաստիայի պատմությունները:

2) Երաժշտական դրամա, հարավային օպերա և Յուան *ցաջուն* Մուն և Յուան դինաստիաներում, որոնց մեծ մասը հիմնված է Թան շրջանի պատմությունների վրա:

3) Լայնամետրած օպերաներ Մին և Յին դինաստիաներում, որոնք հիմնված էին Հարավային օպերայի (*Նսևնսի*) վրա, ինչպես նաև ներառում էին Յուանի *ցաջուի* որոշ առանձնահատկություններ: Այս ոճի ստեղծագործություններից են Լիան Չենյուի (1519-1591թթ.) «Մշուշաբողբ լվանալու պատմությունը», Կուն Շանրենի (1648-1718թթ.) «Դեղձի ծաղիկներով հովհարը», Հուն Շենի (1645-1704թթ.) «Հավերժական կյանքի պալատը»: *Չուանցի* հնագույն ոճը զարգացել ու նորացվել է դարերի ընթացքում՝ թե՛ պատմության բովանդակության, թե՛ կատարողական տեխնիկայի տեսանկյունից: Սակայն հիմնական նպատակը մնում է նույնը՝ «պատմություններ պատմել տարօրինակ դեպքերի ու արտասովոր մարդկանց մասին»:

Մեջբերումներ.

Չին և Յուան դինաստիաներում հայտնի *ցաջու* եզրույթը Մին դինաստիայի վաղ շրջանում դարձավ *չուանցի*: *Ցաջուն* հյուսիսային երաժշտություն է, իսկ *չուանցին* հարավից է: *Ցաջուն* կազմված է չորս գործողությունից, յուրաքանչյուրում՝ մեկ հիմնական կատարող, իսկ *չուանցիում*՝ մի քանի գործողություն է՝ հավասարապես կարևոր մի քանի կերպարներով: *Ցաջունում* սյուժեն միայն մեկ իրադարձության մասին է, ինչը նեղացնում է պատմության սահմանները, իսկ *չուանցիում* հիմնական կերպարների տարբեր մեկնաբանություններն արվում են ամենայն մանրամասնությամբ, ինչը, բնականաբար, պատմությունն ավելի հետաքրքիր է դարձնում: (Լյու Թիանչեն. «Մեկնաբանություններ Յու դրամայի մասին. հեղինակներն ու նրանց սրեղծագործությունները»)

Հին ժամանակներում դրամայի տեքստերը կոչում էին *չուանցի*. գրական այս ժանրի միջոցով արտաստվոր պատմական իրադարձությունները դարերի ընթացքում սերնդեսերունդ փոխանցվում էին: Այլ կերպ ասած՝ եթե արտաստվոր չլինեին, ոչ ոք դրանց մասին չէր խոսի: «Վեպը» կամ «սինը» «տարօրինակ և արտաստվոր» եզրույթի մեկ այլ տարբերակ է: Եթե այս սյուժեին անդրադարձ է արվել նախկինում, և այն ծանոթ է հազարավոր մարդկանց, ապա դրանում ոչ մի նորություն չկա. այդ դեպքում ի՞նչ կարիք կա սերնդեսերունդ փոխանցել: Ուրեմն այն կարևոր է նրանց համար, ովքեր տեքստեր են գրում՝ *չուանցի* իմաստը հասկանալու նպատակով: (Լի Յու. «Պատրաստական գրառումներ՝ հանգստի ժամերին»)

դացիե 大节

Հիմնական սկզբունքներ

Խոսքը վերաբերում է հիմնարար սկզբունքներին և վարքագծի կանոններին: Ի տարբերություն երկրորդական սկզբունքների՝ գլխավոր սկզբունքները վերաբերում են տարբեր հասարակական կարգավիճակ ունեցող մարդկանց հատուկ հիմնարար պարտականություններին, և թե դրանք ինչպես պետք է կատարվեն. սրանք վարքագծի ընդունված կանոններ են, որ մարդիկ պարտավոր են պահպանել: Մարդկային հարաբերություններում գուցե թույլ տան սխալներ, բայց ընդհանուր առմամբ ենթարկվում են հիմնական սկզբունքներին: Գուցե կորցնեն ինքնավերահսկողությունը, բայց դա կլինի լուրջ ճնշմանը կամ մեծ գայթակողությանը չլիմակայելու հետևանք: Հետևաբար, հիմնական սկզբունքներին հավատարիմ մնալը դառնում է գլխավոր մարտահրավեր:

Մեջբերումներ.

Պետությունն ունի հինգ հիմնական սկզբունք, և դուք չեք հնազանդվել դրանցից և ոչ մեկին. ակնածանքով վերաբերվել միապետին, հնազանդվել նրա քաղաքականությանը, հարգել ավելի բարձր կարգավիճակ ունեցողներին, ծառայել ավագներին և աջակցել հարազատներին: Սրանք են կառավարման հինգ հիմնական սկզբունքները: (*«Յուոյի մեկնաբանությունները Գարնան և աշնան փարեգրքերի վերաբերյալ»*)

Յենցին ասաց. «Պատկերացրեք՝ կար մի անհատ, որին կարելի է վստահել որբուկի խնամքը, որին կարելի է պետությունը կառավարելու լիազորություն տալ, և որին ոչինչ չի ստիպի դժվարությունների դեպքում հրաժարվել հիմնական սկզբունքներից. արդյո՞ք այսպիսի մարդն առաքինի մարդ է: Անշուշտ, նա առաքինի է»: (*«Անալեկտներ»*)

դաաշուշա 大收熬

Փայլուն ավարտ

Եզրույթը վերաբերում է դրամայի վերջին մասին: Այն պահանջ է, թե ինչպես պետք է ավարտվի դրամատիկ կամ օպերային ստեղծագործությունը, այն է՝ լինի բնական ու ողջամիտ, և ոչ թե դառնա պիեսի կերպարների ու իրադարձությունների կարծրացած հանգուցալուծում՝ հանդիսատեսին հնարավորություն տալով վայելել ամբողջական սյուժեի դիտելու հաճույքը. կոչեր ու արձագանքներ, զարգացում և դադար, սկիզբ և վերջ, պատճառ և հետևանք, անցում լարվածությունից թեթևության, ակնկալիքից՝ գոհունակության: Մի խոսքով՝ լավ ավարտը պետք է «երջանիկ հանգուցալուծում լինի բոլորի համար», ինչպես ասում էր Լի Յուն (1611-1680թթ.): Մա ենթադրում է ոչ միայն բաժանումից որոշ ժամանակ անց ընտանիքի վերամիավորում կամ սիրող գույզի

Չինական մտքի եւ սշակույթի հիմնական հասկացություններ

հարսանիք, այլև պիեսի շրջանաձև կառուցվածքի հանգուցալուծում: Պիեսի վերջին մասը վերջին քայլն է, որը փակում է շրջանն ու հասցնում գագաթնակետին:

Մեջբերում.

Վերջին տեսարանն ամբողջ դրամայի փայլուն ավարտն է: Այստեղ գլխավոր խնդիրն առանձին բանալիները մեկտեղելն ու երջանիկ, բնական հանգուցալուծման հաճույքը վայելելն է: (Լի Յու. «Պարսիական գրառումներ՝ հանգարի ժամերին»)

դա սին բու յուն 大信不約

Մեծագույն վստահությունը երդումների մեջ չէ

Մեծագույն վստահությունը ենթադրում է նաև երդումներ, բայց չի սահմանափակվում դրանցով: Հին չինացիները հավատացած էին, որ վստահելին իր խոսքը չորժող մարդն է: Բարեխղճորեն և հավատարմաբար գործելը հիմնական պահանջ է մարդասեր լինելու համար: Վստահությունն էական նշանակություն ունի պայմանագրի կամ երդման համար: Պայմանագիրը միայն վստահության վավերացումն է: Առանց վստահության պայմանագիրն ընդամենը թղթի կտոր է: Այն իմաստ ունի միայն, երբ կողմերը վստահում են միմյանց: Գաղափարը շեշտում է բարեխիղճ և հավատարիմ լինելու կարևորությունը:

Մեջբերում

Մարդու մեջ մեծ առաքինությունը չի ծնվում միայն պաշտոնական կարգավիճակից: Համընդհանուր սկզբունքի կիրառումը չի սահմանափակվում եզակի հանգամանքով: Մեծագույն վստահությունը երդումների կարիք չունի: Եղանակային փոփոխությունները միշտ չէ, որ ենթարկվում են մեկ ընդհանուր սկզբունքի: («Ծեսերի գիրքը»)

դայիբուն 大一统

Մեծ միասնություն

Այս հասկացությունը կարևորում է ազգային գաղափարախոսության և օրենքի միասնությունը: Առաջարկվել է Դուն Ջունչուի (մթա. 179-104թթ.) կողմից՝ որպես «Գարնան և աշնան տարեգրքերի» առանցքային թեմա: Նրա կարծիքով՝ պետությանը պետք է միասնական իրավական համակարգ, բայց այդպիսի միասնության հասնելու համար, նախ, պետք է միավորվեն մտքի տարբեր դպրոցները: Առանց միասնական գաղափարախոսության մարդիկ չեն իմանա՝ ինչին հետևել: Դունը հավատացած էր, որ կոնֆուցիականությունը պետք է լինի ազգի մեն ու միակ իշխող գաղափարախոսությունը: Նրա կարծիքով՝ օրենքի ու գաղափարախոսության միասնությունը պետք է լինի երկարատև սկզբունք:

Մեջբերում.

«Մեծ միասնություն» գաղափարը, որն ընկած է «Գարնան և աշնան տարեգրքերի» հիմքում, հաստատուն նորմ է, որը հավասարապես կիրառելի է թե՛ անցյալում, թե՛ ներկայում: Մեր օրերում ուսուցիչներն ունեն տարբեր դոկտրիններ, իսկ մարդիկ՝ տարբեր կարծիքներ: Գիտնականներն ունեն տարբեր տեսություններ և չունեն ընդհանուր փիլիսոփայություն: Դա է պատճառը, որ կառավարիչն անզոր է հարկադրել միասնական չափանիշներ: Երբ օրենքներն ու հրամանները հաճախակի փոփոխվում են, ենթակաները չեն կողմնորոշվում՝ ինչին հետևեն: Իմ համեստ կարծիքով՝ այն ամենը, ինչ չի պատկանում վեց արվեստներին ու կոնֆուցիականությանը, պիտի արգելվի, իսկ դրա զարգացումը՝ կանխվի: Ոչ ուղղափառ դոկտրինների արգելքը միջոց է կառավարության օրենքները միավորելու, օրենքներն ու կանոնադրությունը հստակեցնելու և մարդկանց բացատրելու, թե ինչին պետք է հետևել: (*«Հան դինաստիայի պատմությունը»*)

դիւ 地理

Հողի ֆիզիկական առանձնահատկությունները որոշող օրենքներ / Աշխարհագրություն

Եզրույթը նշանակում է՝ օրենքներ, որոնք վճռում են հարթավայրերի, սարերի ու գետերի ֆիզիկական առանձնահատկությունները: Եզրույթը «Փոփոխությունների գրքից» է և նշանակում է, որ հողի անհարթ տեղագրությունը և գետերի ու սարերի ուղղությունը որոշվում են որոշ կայուն ու անփոփոխ օրենքներով: Հին չինացիները հավատում էին, որ թե՛ մարդկային հարաբերությունները, թե՛ ամենայն ինչ, որ գոյություն ունի տիեզերքում, կառավարվում է նույն օրենքներով, ուստի այս օրենքները պահպանելով և դրանց հետևելով՝ մարդիկ կարող են հասարակական կարգուկանոն հաստատել: Հետագա դարաշրջաններում եզրույթը ներառում էր այնպիսի ոլորտներ, ինչպիսիք են արտադրությունը, տրանսպորտը, մարդկանց բնակեցումը և տնտեսական գործունեությունը, որն իր վրա կրում էր բնական միջավայրի ազդեցությունը:

Մեջբերումներ.

«Փոփոխությունների գիրքը» նկարագրում է երկնքի ու երկրի օրենքները: Նայելով վեր՝ աստղերին, և վար՝ երկրին, կարող ենք տեսնել, թե ինչն է ենթադրելի, ինչը՝ ակնհայտ: (*«Փոփոխությունների գիրքը»*)

Արևի, լուսնի ու աստղերի շարժումը կոչվում է *թիսլուեկ* կամ օրենքներ, որոնք կառավարում են համաստեղությունների շարժումը և եղանակի փոփոխությունը. սարերի ու գետերի տեղաբաշխումն ու դասավորությունը կոչվում է *դիլի* կամ օրենքներ, որոնք վճռում են դաշտերի, սարերի ու գետերի ֆիզիկական առանձնահատկությունները: (*«Հան դինասս-տիսյի պատմությունը»*)

Ֆա ջե սուոյի այմին յե 法者所以爱民也

Օրենքը ժողովրդին սիրելու միջոց է

«Օրենքը ժողովրդին սիրելու միջոց է» արտահայտությունը ենթադրում է, որ օրենքներն ու հաստատությունները ստեղծված են մարդկանց բարօրության համար: Սա Լեգալիստական դպրոցի կարևոր ուղենշային սկզբունք է: Իսկ խորքային նշանակությունը հետևյալն է. օրենքները և հաստատությունները փոխելու կամ նորերը հիմնելու հիմքը և գլխավոր նպատակը պետք է լինի «ժողովրդին սիրելը»: Լեգալիստները հայտնի են բիրտ օրենքների և դաժան պատիժների պաշտպանությամբ՝ ի տարբերություն կոնֆուցիական «առաքինությամբ կառավարելու» սկզբունքի, բայց ավելի խոր մակարդակում դրանք գրեթե չեն տարբերվում այնպիսի գաղափարներից, ինչպիսիք են «ժողովուրդը՝ որպես հիմք» և «բարեգործությունը»:

Մեջբերում.

Օրենքը ժողովրդի մասին հոգ տանելու միջոց է, իսկ ծեսերը հարմար պայմաններ են ստեղծում դրա համար: Հետևաբար, եթե իմաստունն ի գորու է կառավարել պետությունը, նա ստիպված չէ հետևել հին օրենքների ու համակարգի մոդելին: Քանի դեռ հնարավոր է օգուտ բերել մարդկանց, նա հարկադրված չի լինի առաջնորդվել ծեսերի հին համակարգով: (*«Շանգ ասրծո գիրքը»*)

**Ֆա ջե թիանցի սուոյու թիանսիա
գունգուն յե** 法者天子所与天下公共也

Օրենքը պետք է արժանանա հավասարապես թե՛ երկնքի որդու, թե՛ բոլոր մարդկանց հարգանքին

Թե՛ ինքնիշխան կառավարիչը, թե՛ ժողովուրդը հավասարապես պիտի հարգեն օրենքները: Սա նշանակում է, որ

օրենքի հրապարակվելուն պես յուրաքանչյուր ոք, անկախ կարգավիճակից կամ հարստությունից, պետք է ենթարկվի դրան. նույնիսկ պետության գերագույն կառավարիչը չի կարող կամայական փոփոխություններ կատարել: Այս գաղափարը կարելի է դիտարկել՝ որպես հետևյալ հին լեզավիստական գաղափարի շարունակություն՝ «օրենքը նախապատվություն չի տալիս բարձր դասին»: Այն ընդգծում է ոչ միայն օրենքի անդրդվելիությունն ու հավասարությունը. օրենքը չի ճանաչում իշխանություն կամ քաղաքականություն:

Մեջբերում.

Ջան Շիջին ասում էր. «Օրենքը պետք է հարգանքի արժանանա հավասարապես թե՛ Երկնքի որդու, թե՛ բոլոր մարդկանց կողմից: Ու եթե ես ավելի ծանր պատիժ պարտադրեմ, մարդիկ չեն հավատա օրենքին... Արդարության պատասխանատուն անաչառ արդարություն է բաշխում ամբողջ երկրում: Եթե նա թեկուզ աննշան կողմնակալություն դրսևորի, մյուս բոլոր օրենք պարտադրողները կամայականորեն կկրճատեն կամ կավելացնեն պատիժները. իսկ մարդիկ որտեղի՞ց իմանան՝ ինչպես պահեն իրենց»:
(«Պարմաբանի գրառումները»)

Ֆենհուա 夙化

Բարոյական զարգացման ազդեցությունը

Խոսքը վերաբերում է այն ազդեցությանը, որ կառավարչի առաքինի վարքագիծը թողնում է իր ենթակաների վրա, ճիշտ այնպես, ինչպես քամին է փչում անթիվ-անհամար մարդկանց ու առարկաների վրա: Բարոյական զարգացումը կրթության կարևոր բաղադրիչներից է: Ըստ կոնֆուցիականության՝ կառավարիչը պետք է օրինակ ծառայի ժողովրդին՝ աննկատելիորեն ներգործելով մարդկանց վրա: Եթե նա բարոյական ու էթիկապես ճիշտ վարքագիծ ունի, մարդիկ

Չինական մտքի եւ մշակութի հիմնական հասկացություններ

կհետևեն նրա օրինակին ու հոժարակամ կառաջնորդվեն ծեսերով ու բարոյական չափանիշներով՝ առանց հարկադրանքի: Եզրույթը վերաբերում է նաև գերիշխող հասարակական-բարոյական վարքագծին այն երկրում, որը ձևավորվում է կառավարչի ազդեցության ներքո:

Մեջբերումներ.

Չիքանցին հարցրեց Կոնֆուցիոսին կառավարելու ձևի մասին: Իսկ ի՞նչ կլինի, եթե սպանենք նրանց, որ չարիք են բերում, ու այդպես ամրապնդենք բարոյական չափանիշները»,- ասաց նա: Կոնֆուցիոսը պատասխանեց. «Մի՞թե պարտադիր է սպանել մարդկանց: Եթե պատվով գործես, մարդիկ ինքնաբերաբար կհետևեն ձեզ: Ազնվական մարդու առաքինությունը նման է քամու, հասարակ մարդու առաքինությունը՝ խոտի: Երբ քամին փչում է, խոտը կռանում է»:
(«Անալեկտներ»)

«Բարոյական կրթությունը» այն սկզբունքներն են, որոնք կառավարիչները խրախուսում են հասարակ ժողովրդի շրջանում, ինչպես նաև ազդեցությունը, որ նախորդ սերունդները թողնում են գալիք սերունդների վրա: (Յան Ջիթույ. «Նախազգուշացումներ Յան ընտանիքին»)

գայ յի բու գայ ձին 改邑不改井

Կարող ես փոխել քաղաքը, բայց ջրհորը չես փոխի

Կարող ես փոխել քաղաքը, բայց հորերը չես կարող տեղափոխել: Ջրհորները, որտեղից խմելու ջուր է ստացվում, նույնպես Հին Չինաստանի հասարակական միավորներից են. այն ժամանակ ութ տնային տնտեսություն օգտվում էր մեկ ջրհորից: Մարդիկ չեն կարող ապրել առանց ջրի, ուստի այն վայրերում, որտեղ մարդիկ են հավաքվում, ջրհորներ կան: Դրանց տեղադրությունը որոշվում է ստորգետնյա

Չինական մտքի և սշակույթի հիմնական հասկացություններ

ջրերով, իսկ դա հեշտությամբ չի փոխվում: Անկախ նրանից՝ ինչպես էին տեղափոխվում և վերակառուցվում մարդկանց տները, ջրհորներն անշարժ ուղեհիշեր էին: Այստեղ իմաստն այն է, որ շատ բան կարելի է ձևափոխել, բայց մարդկանց կենսապահովման հիմնական կարիքները մնում են նույնը:

Մեջբերում.

Քաղաքը կարելի է փոխել, բայց հորերը հնարավոր չէ տեղաշարժել: Դրանք ոչ չորանում են, ոչ ավելանում: Մարդիկ ամեն օր գալիս-գնում, ջուր են վերցնում ջրհորներից: (*«Փոփոխությունների գիրքը»*)

գանյի 刚毅

Ամուր և վճռական

Այս երկու չինական տառանշաններից առաջինը նշանակում է ամուր ու չճկվող, իսկ երկրորդը՝ վճռական ու որոշիչ: Քանի որ մարդիկ հաճախ ենթարկվում են անբարենպաստ ազդեցության, որոնք ազդում են հատկապես բարոյական չափանիշների վրա, եզրույթն ընդգծում է դրանց դիմակայելու անհրաժեշտությունը՝ վարքագծում հավատարիմ մնալով էթիկական կանոններին: Մարդիկ պետք է ոչ գայթակղվեն մասնավոր գործոններով, և ոչ էլ տեղի տան բռնությանն ու հարկադրանքին: Կոնֆուցիական գիտնականներն ամբողջությամբ ու վճռականությունը համարում են կարևոր առաքիլություն, որը մոտ է բարեգործությանը:

Մեջբերումներ.

Կոնֆուցիոսն ասում էր. «Լինել ամուր, վճռական, պարզ և բառերի մեջ՝ չափավոր: Մա առաքիլություն է, որ մոտ է բարեգործությանը»: (*«Անալեկտներ»*)

Կոնֆուցիական գիտնականներին կարելի է վերաբերվել բարեկամաբար, բայց նրանց հնարավոր չէ ստիպել գործել հարկադրաբար. կարելի է սերտ հարաբերություններ ունենալ այլոց հետ, բայց չենթարկվել հարկադրանքի, և կարելի է սպանվել, բայց չանարգվել: Նրանք ապրում են պարզ կյանքով, ուտում պարզ սնունդ: Նրանց թերությունները պետք է մատնանշել նրբանկատորեն, բայց ոչ ուղիղ մեղադրանք ներկայացնելով: Այդպիսին է նրանց ամբողջունն ու վճռականությունը: («Ճեսերի գիրքը»)

գեսինթի 歌行体

Բանաստեղծական երգ

Բանաստեղծական երգերը զարգացել են ժողովրդական բալլադներից և Հան, Ուեյ և Վեյ դինաստիաների երգերից: Դրանց հատուկ է երկարությունը, զգացմունքների համարձակ արտահայտումը, նախադասությունների և տաղաչափական ձևերի զանազան տեսակները: Բանաստեղծական երգերը հետևում են դասական մոդելին՝ տողում հինգ տառանշան, տողում յոթ տառանշան և խառը մոդել: Ժանրը ստեղծվել է Հարավային դինաստիայի բանաստեղծ Բաո Ջաոյի (414?-466 թթ.) կողմից, որի համար ժողովրդական երգերը ներշնչանքի աբյուր էին: Թան դինաստիայի բանաստեղծներ Լի Բայը (701-762թթ.) և Բայ Ջույին (772-846թթ.) նույնպես բանաստեղծություններ էին գրում այս ոճում:

Մեջբերումներ.

Գհն (歌 երգելը) երկար, երգեցիկ տեքստ է, ենթադրում է տարբեր երկարությամբ տողեր, որոնք սահմանափակված չեն տաղաչափական կանոններով. *սինը* (行 հանդարտ հոսող) երգեցիկ խոսք է, որն ազատ ու սահուն կերպով արագանում կամ դանդաղում է: Եթե օգտագործվում է թե՛ *գհն* (*ge*), թե՛ *սինը* (*xing*), եզրույթը կոչվում է գեսին (*gexing*)

Չինական մտքի և սշակույթի հիմնական հասկացություններ

(歌行 ազատ և հոսուն երգեցիկ խոսք կամ բանաստեղծական երգ): (Սու Շիցեն. «Մեկնաբանելով պոեզիայի տարբեր ոճերը»)

Գեսին (gexing) եզրույթը վերաբերում է պոեզիա արտասանելու ազատ, սահուն ու անբռնազբոս ձևին, երբ հեղինակն ամենայն մանրամասնությամբ չի հետևում դասական պոեզիայի ուղեցույցներին: Այսպիսով, պոեզիայի այս երկու ոճում նախադասության կադապարները, դարձվածքների ընտրությունը, տաղաչափական սխեմաներն ու տոնայնության ազդեցություններն ինչ-որ չափով տարբերվում են: (Ու Նե. «Սրտեղծագործության տարբեր տեսակների նախաբանների ժողովածու»)

Գուն անփայ 公安派

Գունանի գրական-ստեղծագործական դպրոցը

Այս գրական դպրոցը ներկայացնում են երեք եղբայրներ՝ Յուան Յունդան (1560-1600թթ.), Յուան Հունդան (1560-1600թթ.) և Յուան Ջունդան (1568-1610թթ.), որոնք ուշ Մին դինաստիայում ապրում էին Գունանում՝ Հուբեյ նահանգում: Եռյակից Յուան Հունդան ամենակայացածն ու նշանավորն էր: Հաջորդը Յուան Ջունդան էր, որը գերազանցեց երրորդ՝ Յուան Ջունդային: Նրանք պաշտպանում էին սեփական անկեղծ զգացմունքները լիովին արտահայտելու թեզը՝ այդպիսով հակադրվելով հին գրականության անհոգի ու անշունչ նմանակմանը, որին կողմ էին Մին դինաստիայի վաղ շրջանի գրական գործիչները: Բացի այդ, նրանք անկեղծ հետաքրքրությունը կամ մտահոգությունը համարում էին գրաքննադատության չափանիշ՝ պնդելով, որ ստեղծագործությունը պետք է բխի սրտից ու չսահմանափակվի կանոններով ու ձևակերպումներով: Ջանքերը կենտրոնացնելով գերազանցապես արձակում և պոեզիայում՝ նրանք հատուկ ուշադրություն էին դարձնում ազատ ու անկաշկանդ

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

գրելաձևին: Գունան դպրոցն ընդունում և գնահատում էր ժողովրդական գրականությունը և շեշտում, որ գրողները պետք է անպայման «սնունդ» ստանան տեղական լեզվով գրականությունից: Այս մոտեցումն ինչ-որ չափով արտացոլում էր նոր ի հայտ եկող քաղաքային միջին դասի գեղագիտական ճաշակները Սին ժամանակաշրջանի կեսերին:

Մեջբերում.

Երբ Ուան Շիջենի ու Լի Մենյանի պոեզիայի տեսությունները լայն տարածում գտան գրական համայնքում, Յուան եղբայրները որոշակի վերապահումներով խոսեցին դրանց մասին: Յուան Յունդաոն իր գործընկեր Հուան Հույի հետ բուն կերպով հակադարձեց Ուանի ու Լիի տեսություններին: Նրանք նախապատվություն էին տալիս Թան դինաստիայի բանաստեղծ Բայ Ջույիի և Սուն դինաստիայի գրող Սու Շիի ստեղծագործություններին: Յուան Յունդաոն նույնիսկ իր ստուղիան անվանեց «Բայ-Սու»: Յուան Հունդաոն իր հերթին ճշգրտեց հին գրական ոճերի նմանությունն իր թարմ, նորարարական գրելաոճին: Դրանից հետո գրականագետների մեծ մասը հեռացավ Ուան Շիջենի ու Լի Մենյանի սկզբունքներից՝ նախապատվություն տալով «Երեք Յուաններին»: Այստեղից էլ սկիզբ առավ «Գունանի ոճ» եզրույթը: (*«Սին դինաստիայի պատմությունը»*)

գունգունսիսի 公公私私

Հանրային սեփականությունը պատկանում է հանրությանը, անհատական սեփականությունը՝ անհատներին

Եզրույթը նշանակում է, որ հանրային ունեցվածքը պատկանում է հանրությանը, անհատական ունեցվածքը՝ անհատներին: Լիեցին պնդում էր, որ հանրային սեփականությունը, ինչպես ցանկացած այլ բան, որ բնական ընթացքով ստեղծվում է երկնքի ու երկրի միջև, օրգանական ամբողջու-

թյուն է, որ չի կարող բաժանվել ու տրվել պատահական անհատներին: Հանրային և անձնական շահերի հստակ տարանջատումը կատարվում է բնության օրենքի համաձայն: Հասկացությունը զարգացել է «չ-գործությամբ կառավարում» դատական փիլիսոփայությունից (սկզբունք, որով կառավարությունը պետք է առաջնորդվի երկիրը կառավարելիս), և ուղղակի կապ ունի մարդու բարոյական զարգացման աստիճանի հետ:

Մեջբերում.

Երկնքի ու երկրի միջև որևէ բան չի կարող մասնատվել: Միսալ է, երբ մարդն իրենն է համարում իրեն չպատկանող որևէ բան կամ տնօրինում է դա՝ ըստ սեփական նպատակահարմարության: Ըստ բնության և հասարակական էթիկայի նորմերի՝ հանրային ունեցվածքը պատկանում է հանրությանը, անհատական ունեցվածքը՝ անհատներին: (*«Lhengh»*)

գունմին 共名

Ընդհանուր անուն

Ընդհանուր անուն ասելով նկատի ունենք այն ամենը, ինչ ներառված է նույն կարգում: Այս եզրույթը կիրառել է Սունցին (մթա. 313-238թթ.), իսկ դրա հականիշը «հատուկ անունն է»: Անունը պետք է արտահայտի երևույթի կամ առարկայի էությունը: Միանման հատկանիշներով երևույթները կարելի է խմբավորել «ընդհանուր անվան» տակ: Տարբեր ընդհանուր անուն, բայց միևնույն ժամանակ որոշ ընդհանուր հատկություններ ունեցող այս երևույթները կարող են ունենալ ավելի բարձր աստիճանի «ընդհանուր անուն»: Ամենաբարձր աստիճանի «ընդհանուր անունը» կոչվում է «լայն ընդհանուր անուն»:

Մեջբերում.

Մեր շուրջ այնքան շատ բան կա, ու երբեմն, երբ ցանկանում ենք մեկ բառով կոչել դրանք, անվանում ենք «իրեր կամ երևույթներ»: Սա լայն ընդհանուր եզրույթ է: Մենք էլ ավելի ընդլայնում ենք այս ընդհանրացումը, այն ընդգրկում է ավելի շատ ընդհանրություններ, և այդպես շարունակ, մինչև այլևս ոչ մի ընդհանրություն չի մնում: (*«Մուևցի»*)

գուու լի գուուցյա, բու ցիու ֆուգույ 苟利国家，不求富贵

Չգտիր երկրի բարօրությանը, այլ ոչ անձնական հարստությանն ու դիրքին

Ավանդական չինական քաղաքական փիլիսոփայության մեջ սա հիմնական պահանջ է, որ ներկայացվում է պաշտոնյաներին: Ըստ էության, այն պաշտպանում է այն պաշտոնյաներին, որոնք չեն չարաշահում իշխանությունը՝ հանուն անձնական բարօրության, որոնք ի սրտե աշխատում են հանրության համար, երբեք չեն խուսափում պատասխանատվությունից և նվիրված են ծառայությանը, նույնիսկ եթե դա պահանջում է ինքնագոհողություն:

Մեջբերում.

Պետք է օգնել կառավարչին՝ իրագործելու իր իդեալները, քայլեր ձեռնարկելու ի բարօրություն երկրի՝ առանց անձնական հարստության ու փառքի ձգտելու: (*«Ծեսերի գիրքը»*)

գու բուու 骨、肉

Ոսկորներ և միս ու արյուն / Գրական հենք և նուրբ արտահայտություններ

Այս եզրույթներն ավանդաբար օգտագործվել են նկարչության և վայելչագրության տեսության մեջ և գրաքննադատ-

տության ոլորտում, երբ խոսքը գնում է մասնավորապես աշխույժ և համոզիչ ձևին կամ ոճին, որը համադրվում է ավելի մեղմ, կանացի մոտեցումների հետ: Ֆիզիոգնոմիայում, որը տարածված էր Յին և Հան ժամանակաշրջանում, *գու* (膏) ասելով նկատի էր առնվում մարդու ոսկրային հենքը, իսկ *րոու* (肉) նշանակում էր մաշկ և միս ու արյուն: Ավելի ուշ՝ Հան, Ուեյ և Վեց դինաստիաներում, եզրույթը նաև օգտագործվում էր գրաքննադատության մեջ: Նկարչության և վայելչագրության ոլորտում «ոսկորները» ուժեղ և էներգիայով լի վրձնահարվածներ էին, իսկ «միս ու արյուն» նշանակում էր թանձր թանաքի կամ ներկի օգտագործում՝ նուրբ ուրվագծեր ստեղծելու համար: Գրական ստեղծագործության մեջ «ոսկորներ» նշանակում էր ընդհանուր կայուն ու ամուր կառուցվածք, իսկ «միս ու արյուն»՝ ցանկացած հռետորական կամ պաշտոնական ձև, որով արտահայտվում է բուն էությունը: «Ոսկորներ» և «միս ու արյուն» արտահայտությունները միաժամանակ հիշատակվելու դեպքում ցույց են տալիս հենքի (այն է՝ բարոյական պատգամ և կառուցվածքային առանձնահատկություններ) և գրական ստեղծագործության արտահայտման նրբերանգների փոխաբերական կապ: Դրանք նաև ենթադրում են գրական երկի հիմնական գաղափարի ու զգացմունքի և դրանց արտաքին գեղեցկության միասնություն:

Մեջբերումներ.

Միայն աշխույժ և հզոր վրձնահարվածները ավելի նուրբ արտահայտչամիջոցների հետ համադրելու դեպքում կկարողանաս հասնել ճկունության բարձրագույն մակարդակի և հաղորդակցվել հոգևոր էակների հետ: (Ուան Սենցիան. «Փառաբանություն վայելչագրության դինամիկ գեղեցկության»)

Էսսե գրելիս բովանդակությունն ու զգացմունքը պետք է լինեն ոգի, փաստերն ու փաստարկումները՝ ոսկրածուծ, իսկ հռետորաբանությունն ու բառապաշարը՝ միս ու արյուն:

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

Հանգային ներդաշնակությունը կավելացնի երկի գրավչությունն ու ուժը: (Լիու Սյե. «Գրական միտքն ու վիշապներ քանդակելը»)

գուայու 寡欲

Ցանկությունների սանձում

Եզրույթը նշանակում է նվազեցնել արտաքին երևույթների հանդեպ բուռն ցանկությունը: Մարդիկ հակված են չափազանց շատ ցանկություններ ունենալու, ինչը կարող է վնասել նրանց, խնդիրներ ստեղծել այլոց կյանքում ու հանգեցնել հասարակական կարգուկանոնի խաթարման: Սա է պատճառը, որ թե՛ կոնֆուցիական, թե՛ դաոսիստ գիտնականները խորհուրդ էին տալիս զսպել ցանկությունները: Ըստ կոնֆուցիական մտածողության՝ բարոյական ինքնակրթությունը զսպում է ցանկությունները, իսկ սա էլ իր հերթին ամրապնդում է մարդու առաքինությունը: Ըստ դաոսիզմի՝ ցանկությունների սահմանափակումը մարդկանց կօգնի վերադառնալ «բնական վիճակի»:

Մեջբերումներ.

Մենցիուսն ասում էր. «Բարոյական ինքնակրթության լավագույն միջոցը ցանկությունների զսպումն է: Զիչ ցանկություններ ունեցող մարդիկ ձեռք կբերեն առաքինություններ ու երբեք չեն կորցնի դրանք: Շատ ցանկություններ ունեցող մարդիկ արագորեն ձեռք կբերեն ու նույնքան արագորեն կկորցնեն առաքինությունները: (*«Մենցիուս»*)

Մերժեք սրբանմանությունն ու իմաստությունը, և մեծապես կօգնեք մարդկանց. մի կողմ թողեք բարեգթությունն ու արդարամտությունը, և մարդիկ դարձյալ կդառնան հլու-հնազանդ. մերժեք շքեղությունն ու շահը, և գողերը կանհետանան: Սրբանմանությունն ու իմաստությունը, բարեգթու-

Չինական մտքի եւ սշակույթի հիմնական հասկացություններ

թյունն ու արդարամտությունը, շքեղությունն ու շահն ավելորդ զարդարանքներ են: Մարդիկ պետք է վերադառնան բնականոն վիճակի և զսպեն ցանկությունները: (*«Lungqih»*)

գութայ-մինան 国泰民安

Կայուն երկիր և խաղաղ ժողովուրդ

Երբ երկիրը խաղաղության մեջ է, ժողովուրդը երջանիկ կյանք է վայելում: Եզրույթն իմաստով մոտ է «խաղաղ հող» հնագույն գաղափարին: Հին ժամանակներից ի վեր այն եղել է բոլոր պարկեշտ կառավարիչների հիմնական նպատակը, ինչպես նաև տեսլական, որ փայփայում էին հասարակ մարդիկ: Այս վիճակի հասնելու բանալին կայունությունն ու խաղաղությունն է: Այն նաև բարեկեցության միջոց է թե՛ երկրի, թե՛ ժողովրդի համար և արտացոլում է չինացի ժողովրդի մարդասիրական ոգին, որը փայփայում է կայունությունն ու խաղաղությունը:

Մեջբերում.

Ամեն տարի ծովի ջրերը բարձրանում և ողողում են քաղաքները: Չոհաբերական արարողությունների ժամանակ, որ կազմակերպվում էին գարնանը և աշնանը, կայսրը կայսերական ակադեմիային հրամայում էր գրել աղոթք, որում արտահայտում էր իր ցանկությունը՝ թող երկիրը լինի կայուն, իսկ մարդիկ ապրեն խաղաղության մեջ: (Ու Յիմու. *«Նոթեր անցյալի երազանքների մասին»*)

գուտ ու յուան մին յուն ցիան գուտ 国无怨民曰强国

Երկիրը, որի ժողովուրդը դժգոհ չէ, ուժեղ երկիր է

Եթե ժողովուրդը վրդովված ու դժգոհ չէ իշխանավորներից, կարելի է ասել, որ երկիրն ուժեղ է: Սա ուժեղ պետու-

թյան լեզվախտական սահմանումն է: Լեզվախտները պրագմատիկ էին, շեշտում էին գյուղատնտեսության և ռազմական պայքարի, ուժեղ բանակ ունեցող հարուստ պետության կարևորությունը: Սակայն պետությունների ուժը նրանք չափում էին ոչ միայն բիրտ, այլև փափուկ ուժով: Փափուկ ուժի էությունն այն է, որ մարդիկ ատելություն չեն տաժում իշխանավորների հանդեպ: Ատելության բացակայության նախապայմանը երկրում տիրող արդարությունն ու հավասարությունն է, իսկ արդյունքը՝ ազգային միասնությունը:

Մեջբերում.

Ուժեղ է այն երկիրը, որի ժողովուրդը վրդովված ու դժգոհ չէ: Պատերազմական պայմաններում հաջողությունը պայմանավորված է ռազմական գործում դրսևորված արիությամբ. այս դեպքում հաղթանակն աներկբա է: Եթե երկիրը չի պատերազմում, մարդիկ պիտի զբաղվեն գյուղատնտեսությամբ. այդ դեպքում հաջողությունը պայմանավորված է հացահատկի արտադրության ծավալներով. այս դեպքում երկիրը կբարգավաճի: Նա, ով գորք է ուղարկում ռազմի դաշտ, պարտության մատնում թշնամուն, հետ բերում գորքն ու բարեկեցություն հաստատում երկրում, կկառավարի՝ որպես ճշմարիտ թագավոր: (*«Շանգ սսիթոն գիրքը»*)

գուտ յի յի ուեյ լիլ 国以义为利

Արդարությունը՝ պետության գլխավոր շահ

Պետությունը պիտի արդարությունը համարի գլխավոր շահ: Չինական փիլիսոփայության պատմության ոլորաններում արդարության և շահի մասին զրույցները մշտապես եղել են քննարկման թեմա, քանի որ շահը հաճախ ընկալվում էր՝ որպես անհատական օգուտ, որը գուցե ձեռք է բերվել զարտուղի ճանապարհներով: Արդարությունն ամենակարևոր առավելությունն էր, և սա հիմնական գաղափար էր,

որին հարում էին հին փիլիսոփաները: Ոչ անհատը, ոչ պետությունը չեն կարող գոյատևել առանց շահի: Մակայն հներն ընդգծում էին արդարության ու շահի համադրությունը: Նրանք հավատացած էին, որ շահը կարելի է նյութականացնել, միայն երբ այն համադրես արդարության հետ, և այս երկու գաղափարները պետք է պահպանվեն ներդաշնակության մեջ: Չի կարելի ձգտել անձնական շահի արդարության հաշվին: Ըստ այս գաղափարի՝ կառավարությունը չպետք է մրցի հասարակ ժողովրդի հետ՝ հանուն շահի, իսկ պետությունը չպետք է մրցի այլ պետության հետ՝ միայն սեփական շահի համար: Պետք է մշտապես ձգտել փոխադարձ օգնության, ընդհանուր շահերի, հավասարակշռության և փոխշահավետ արդյունքի:

Մեջբերումներ.

Օգուտն արդարության ու շահերի համադրությունն է:
(«Փոփոխությունների գիրքը»)

Պետության համար օգուտ է ոչ թե դրամական շահը, այլ արդարությունը: («Ծեսերի գիրքը»)

հունֆան 洪范

Գլխավոր կանոնները

Խոսքը վերաբերում է համընդհանուր հիմնարար օրենքներին, որոնց բոլոր մարդիկ հետևում են իրենց կյանքում: Եզրույթն առաջին անգամ ի հայտ է եկել «Պատմության գրքում»: Ինը մեծ կանոնից կազմված այս գիրքը մարդկային կյանքը բաժանում էր տարբեր ոլորտների, ուրվագծում յուրաքանչյուր ոլորտի կարևորագույն տարրերը, հետևաբար՝ նաև կարգը, որը վճռում է երկնքի ու երկրի, էթիկայի ու քաղաքականության, բնության ու մարդկության հարաբերությունները: Հնում մարդիկ հավատացած էին, որ Ինը մեծ կանոնները Երկնքի կողմից օժտված են անխորտակելի իշխանությամբ:

Մեջբերում.

Եվ ահա Չիցին ասաց. «Մի անգամ Գուներ, ջանալով վերահսկել ջրհեղեղները, սխալ է օգտագործում հինգ տարրերը՝ փայտը, կրակը, հողը, մետաղն ու ջուրը: Երկնքի կառավարիչը գայրանում է և նրան գրկում բոլոր Իներ մեծ կանոններից: Արդյունքում պետության կառավարման երկարատև օրենքները վտանգվում են: Գունն աքսորվում է և մահանում աքսորում: Նրա որդին՝ Յուն, ստանձնում է հոր պարտականությունները, ու նրան հաջողվում է սանձել ջրհեղեղները: Երկինքը նրան օժտում է Իներ մեծ կանոններով: Կարգուկանոնը վերականգնվում է շնորհիվ կառավարման վաղեմի օրենքների»: (*«Պարմության գիրքը»*)

հուան ցայ թուբեն, բու ցայ ուացին 患在土崩，不在瓦解

Աղետը կործանում է, որ նման է հողի փլուզման, այլ ոչ տանիքի մի քանի թուլացած կղմինդրի

Պետության համար աղետը քաղաքական իշխանության հենքի փլուզումն է, այլ ոչ թե վերին կառավարող շերտի մասնատումը: Պետական իշխանության հենքը ժողովրդի նվիրվածությունն է և հասարակության վերահսկողությունը: «Հողի փլուզում հիշեցնող կործանում» հասկացությունը փոխաբերություն է, նշանակում է իրավիճակ, երբ քաղաքական իշխանությունը գրկվել է ժողովրդական աջակցությունից, ողջ հասարակությունը կործանվում է, իսկ ժողովրդին տանում են դեպի հուսահատություն և ապստամբություն: «Տանիքի կղմինդրները թուլացել են» արտահայտությունը նշանակում է պառակտում և խզումներ կառավարող օղակներում, երբ ոմանք պայքարում են հանուն իշխանության, մյուսները՝ խախտում օրենքը և նույնիսկ խռովություն հրահրում: Կործանումը ենթադրում է ցնցել պետական իշխանության հասարակական և տնտեսական հիմքերը, չընդունել պետության օրինականությունը և գոյության իրավունքը: Այսպի-

Չինական մտքի եւ սշակույթի հիմնական հասկացություններ

սով, սա մի բան է, որից պետք է վախենալ: Պառակտումը, մյուս կողմից, սովորաբար հաղթահարելի է և շատ սարսափելի չէ: Քաղաքական իմաստության այս տեսակը մեծ կարևորություն է տալիս ժողովրդի կամքին և հասարակական վերահսկողությանը: Սա նման է «նախևառաջ՝ ժողովուրդը» գաղափարին:

Մեջբերում.

Կայսրության համար մեծագույն աղետը նմանեցնում են հողի փլուզման, և ոչ թե այն դեպքերին, երբ տանիքի կղմինդրները թուլանում են: Այդպես եղել է անցյալում, այդպես է և հիմա... Եթե կայսրությունն իսկապես մոտ է կործանմանը, նույնիսկ հասարակ քաղաքացիներն ու աղքատները երբեմն չարիք են դառնում ու վտանգում երկիրը: Չեն Շենն այդպիսի մարդկանցից էր... Նույնիսկ եթե կարգուկանոն չկա, քանի դեռ կործանումը հեռու է, կայսրությունը կայուն ու անխախտ կմնա ու չի նվաճվի, նույնիսկ երբ բախվի հզոր պետությունների և ուժեղ բանակների հետ: Ուն, Չուն, Յին և Ջաոն այդպիսի պետություններ էին: (*«Պարմարսևի գրառումներ»*)

ցիաոսյուն-սիանջան 教学相长

Դասավանդումն ու ուսումը խթանում են միմյանց

Ուսուցիչներն ու աշակերտները կատարելագործում են իրար: Հին Չինաստանում հասկանում էին, որ դասավանդումը միայն ուսուցիչների կողմից ուսանողների վրա ազդելը չէ, այլ փոխազդեցության երկկողմանի գործընթաց: Այս գործընթացում ուսուցիչներն ու ուսանողները շարունակաբար թե՛ առաջընթաց են ապրում, թե՛ կատարելագործվում: Այս գաղափարը մարմնավորումն է այն տեսակետի, որ ուսուցիչներն ու ուսանողները կարող են օգտվել փոխհամագործակցությունից, ինչը նման է արդի կրթության մասին պատկերացումներին:

Մեջբերում.

Սովորելու ընթացքում հայտնաբերում ես թերություններդ, իսկ դասավանդելիս պարզում, որ դեռ կատարելագործվելու տեղ ունես: Երբ իմանում ես թերություններդ, կարող ես մտածել դրանց մասին ու կատարելագործվել. երբ գիտես, որ դեռ կատարելագործվելու տեղ ունես, կարող ես քրտնաջան աշխատել ու վերացնել թերությունները: Ուստի մենք հավատացած ենք՝ սովորեցնելն ու սովորելը փոխադարձաբար օգնում են իրար: (*«Ճեսերի գիրքը»*)

ջուսիան-ուուցուն 举贤容众

Խոսիր առաքինի մարդկանց օգտին ու մեծահոգի եղիր զանգվածների հանդեպ

Պետությունը լավ կառավարելու համար կառավարիչը պետք է ընտրի ու ներգրավի աչքի ընկնող առաքինություններով ու տաղանդով օժտված մարդկանց: Մակայն նա պետք է հանդուրժող ու ներառական մոտեցում ունենա սովորական առաքինություններով և ընդունակություններով օժտված մարդկանց նկատմամբ: Սա «արժանավորին գովաբանելու» և «կարեկից լինելու» ավանդական չինական քաղաքական հասկացությունների հաջող համադրություն է:

Մեջբերում.

Պետք է սովորել՝ բազմակողմանի ու անվերջ, երբեք չհոգնել ձգտելուց: Երբեք տեղի չտալ սանձարձակությանը, նույնիսկ երբ ապրում ես մեկուսացման մեջ և գործում ես մենակ, և երբեք չշեղվել ճանապարհից, նույնիսկ երբ բարձրանում ես ծառայողական սանդուղքով: Պետք է գործել էթիկայի կանոնների համաձայն, գնահատել մեծահոգությունն ու ներդաշնակությունը, հավատարմությունն ու ազնվությունը համարել առաքինություն, հանդուրժողականությունն ու բա-

Չինական մտքի եւ մշակույթի հիմնական հասկացություններ

րեգործությունը՝ չափանիշ: Պետք է խոսել ի օգուտ առաքինության ու տաղանդի, ու միևնույն ժամանակ հանդուրժել և մեծահոգի լինել պարզ առաքինությամբ ու ընդունակություններով օժտված մարդկանց հանդեպ: Եթե պետք է, կարելի է նույնիսկ մի կողմ դնել սկզբունքները, եթե այդպես է ցանկանում հասարակությունը: (*«Ծեսերի գիրքը»*)

ջունցի յի յի ուեյ ջի 君子义以为质

Արդարությունն էական է առաքինի մարդու համար

Առաքինի մարդն արդարությունն ընդունում է՝ որպես հիմնարար սկզբունք, որով առաջնորդվում է իր գործողություններում: «Առաքինի մարդ» ասելով նկատի ունենք բարձրատիճան պաշտոնյաներին կամ մարդկանց, որոնք օժտված են մեծ տաղանդով կամ բարոյական որակներով: Արդարատությունն նշանակում է բարոյականություն և արդարություն, ինչպես նաև անձանցյալ հասկացություններ, ինչպիսիք են հասարակական նորմերն ու պարտավորությունները: Այս հասկացությունը ցույց է տալիս, որ վերնախավի որակները երևում են նրանց արդար գործողություններից և հասարակական պատասխանատվությունից:

Մեջբերում.

Կոնֆուցիոսն ասում էր. «Առաքինի մարդն արդարատությունը համարում է իր գործողություններն ուղղորդող հիմնարար սկզբունք, բարոյականության ու արդարության սկզբունքները գործնականում կիրառում՝ ըստ էթիկայի կանոնների, բարոյականությունն ու արդարությունը դրսևորում զգուշորեն ու խոհեմաբար, ազնվորեն իրագործում է բարոյագիտության և արդարության կանոնները: Ահա թե ինչպիսին է առաքինի մարդը»: (*«Անալեկտներ»*)

ջունցի Ձիցիաո 君子之交

Առաքինի մարդկանց հարաբերությունները

Առաքինի մարդկանց հարաբերությունները ճիշտ հակադրությունն են մանր ու չնչին մարդկանց հարաբերությունների: Առաջիններն օժտված են բարոյական ամբողջականությամբ, իսկ նրանց հարաբերությունները հիմնված են ընդհանուր արժեքների վրա: Այս հարաբերությունները, թվում է, մտերմիկ չեն, բայց իրականում ամուր են ու խոր: Երկրորդ խումբը բնորոշվում է ցածր բարոյական բնութագրով, իսկ նրանց հարաբերությունները հիմնված են անհատական շահի վրա: Դրանք գուցե մտերմիկ են թվում, բայց արագ կավարտվեն, երբ այլևս որևէ շահի ակնկալիք չի լինի: Առաքինի մարդկանց հարաբերությունները հնագույն ժամանակներից ի վեր փառաբանվում են չինացիների կողմից: Եզրույթը տարբերակում է բարոյական ամբողջականությունն ու անձնական շահերի հետապնդումը և առաքինի ու մանրախնդիր մարդկանց հարաբերությունները հասարակական փոխազդեցությունների համատեքստում: Այն ներկայացնում է բարոյական ամբողջականության արժեքները, որոնք հատուկ են առաքինի մարդկանց՝ միևնույն ժամանակ պախարակելով մանրախնդիր մարդկանց եասսիրական նկրտումները:

Մեջբերումներ.

Առաքինի մարդկանց հարաբերությունները վճիտ են, ջրի պես մաքուր, իսկ մանրախնդիր մարդկանց հարաբերությունները՝ գինու պես քաղցր: Առաքինի մարդիկ արագ են մտերմանում, մանրախնդիր մարդիկ՝ հեշտությամբ պառակտվում: (*«Չուսնցի»*)

Առաքինի մարդկանց հարաբերությունները ջրի պես պարզ են, իսկ մանրախնդիր մարդկանց հարաբերությունները՝ գինու պես քաղցր: Առաջինն օգնում է հասնել հաջողու-

Չինական մտքի եւ սշակույթի հիմնական հասկացություններ

թյան, երկրորդը հանգեցնում է տարածայնությունների: («Ճեսերի գիրքը»)

Առաքինի մարդկանց հարաբերությունները հիմնված են ընդհանուր արժեքների և ձգտումների վրա: Ուստի այս մարդիկ ընկերանում են: Նրանց կապն այնքան էլ ամուր չէ, բայց հասուն է: Մանրախնդիր մարդկանց հարաբերությունները հիմնված են իշխանական կապերի և եսասիրական շահերի վրա: Այս մարդկանց միջև գուցե կան մտերմիկ կապեր, բայց նրանք իրականում չեն հարգում իրար: Եվ նրանց հարաբերությունները հեշտությամբ են խզվում: (Գե Հուն «Բառնիուցի»)

Կուն-Յան ջի լե 孔颜之乐

Կոնֆուցիոսի և Յանհույի երջանկությունը

Խոսքը Կոնֆուցիոսի (մթա. 551-479թթ.) և նրա աշակերտ Յանհույի (մթա. 521-490թթ.) երջանկության ու գոհունակության մասին է: Կոնֆուցիոսի և Յանհույի երջանկությունը մտավոր աշխարհայացք էր, որով հիանում ու որը պաշտպանում էին կոնֆուցիական գիտնականները, հատկապես Մուն և Մին դինաստիաների նեոկոնֆուցիականները: Մարդկանց մեծամասնությունը ցանկություն չունի հաշտվել աղքատության հետ, բայց աղքատիկ նյութական պայմանները չեն կարող ստվերել Կոնֆուցիոսի և Յանհույի երջանկությունը: «Կոնֆուցիոսի և Յանհույի երջանկություն» արտահայտությունն այն ներքին ուրախությունն ու երջանկությունն է, որ ձեռք ես բերում նյութական ցանկություններն անդրանցելիս և երկնքի ու բարոյագիտության սկզբունքները խորապես ընկալելուց և դրանց ձգտելուց:

Մեջբերումներ.

Կոնֆուցիոսն ասում էր. «Եթե ուտելու համար հում ցորեն ունեն՝ խմելու համար՝ սառը ջուր, իսկ ծալված քնս բարձ է

ինձ համար, այս ամենի մեջ պետք է ուրախություն գտնել: Չարտուղի ճանապարհներով ձեռք բերվող հարստությունն ու պատիվն ինձ լողացող ամպ է թվում»: (*«Անալեկյուններ»*)

Կոնֆուցիոսն ասաց. «Հիրավի առաքինի է Յանհույը: Պարզ ուտելիք է ուտում, միայն սառը ջուր խմում ու ապրում է պարզ ու հասարակ հյուղակում: Եթե ուրիշներն այսպիսի կյանքն անտանելի կհամարեին, Յանհույը երջանիկ է: Ի՞նչ առաքինի մարդ է»: (*«Անալեկյուններ»*)

力 力

Ուժ / Ընդունակություն

Եզրույթը նշանակում է մարդկային ուժ կամ ընդունակություն: Ուժ ասելով նկատի ունենք մեկ մարդու, կազմակերպության կամ երկրի իշխանությունը: Ուժը վերահսկողություն է կամ ազդեցություն, որ մարդն ունենում է իր կամ այլոց վրա: Այն չպետք է կիրառվի ուժեղների կողմից որպես թույլերին սպառնալու գործիք, այլ պետք է գործարկվի՝ ըստ բարոյական չափանիշների և առաքինության պահանջների: Հնարավորության դեպքում մարդիկ պիտի ջանան հաղթահարել խոչընդոտներն ու դժվարությունները՝ ձգտելով իրագործել նպատակները և միևնույն ժամանակ պահպանելով այս չափանիշներն ու պահանջները: Սակայն մարդկային ուժն ունի իր սահմանները. եթե ինչ-որ բան մարդու ուժից կամ ունակություններից վեր է, ապա դա ճակատագիր է, և այլևս կարիք չկա հալածել այն:

Մեջբերումներ.

Կոնֆուցիոսն ասում էր. «Արդյո՞ք կան մարդիկ, որոնք մի օր ուղղակի որոշում են բարյացակամ ու բարեգութ դառնալ: Ես երբեք չեմ հանդիպել մեկին, ով գուրկ է այդ ունակությունից: Գուցե այդպիսի մարդիկ կան, բայց ես նրանց չեմ հանդիպել»: (*«Անալեկյուններ»*)

Չինական մտքի եւ մշակույթի հիմնական հասկացություններ

Հարկադրանքը կարող է մարդկանց բերել ընդհանուր համաձայնության, ոչ թե որովհետև նրանք այդպես են ցանկանում, այլ որովհետև դիմադրելու ուժ չունեն. սա առաքինություն է, որին մյուսներն ուրախությամբ ու պատրաստակամորեն կհետևեն, ինչպես Կոնֆուցիոսի ավելի քան յոթանասուն աշակերտները, որոնք նրա հետևորդը դարձան անկեղծ հարգանքից դրդված: (*«Մենցիոս»*)

ԼԻ ԹԹ

Դյուֆիչ հմայք

Դյուֆիչ հմայք գաղափարն ունի բազում իմաստներ, օրինակ՝ համաչափություն, գեղեցկություն, ճոխություն և նվիրվածություն: Այն շքեղության, բարդ ու խրթին գեղեցկության և գունագեղության գեղագիտական առանձնահատկությունն է՝ դասական չինական գեղագիտության գլխավոր բաղադրիչը: Ոճաբանության տեսանկյունից՝ եզրույթը նշանակում է նրբագեղություն և շքեղ գեղեցկություն: Ինչ վերաբերում է վայելչագրությանը, այն ենթադրում է նրբագեղ ճաշակ և նուրբ հմայք, որ թաքնված է չինական տառանջաների արտաքին կառուցվածքի ետևում և գեղեցկության զգացողություն է առաջացնում: Ինչ վերաբերում է երաժշտությանը, դյուֆիչ հմայքն ի հայտ է գալիս հրաշակերպ մեղեդու մեջ՝ դասական նագանքով ու հանգստությամբ:

Մեջբերում.

Բանաստեղծների երգերն օժտված են բացառիկ գեղեցկությամբ ու համապատասխանում են երաժշտական ստեղծագործության օրենքներին: Մյուս կողմից, հանրահայտ քնարերգակների երգերը չափից դուրս պերճ են: (Յան Մյուն. *«Օրինակելի ասացվածքներ»*)

մին ու սին բու լի 民无信不立

Առանց ժողովրդի վստահության պետությունը չի գոյատևի

Առանց ժողովրդի վստահության կառավարությունը կայուն չի լինի: Չինացիները հնագույն ժամանակներից բարձր են գնահատել «վստահությունը» (հավատարմությունը): Կոնֆուցիոսն այն օգտագործում էր պաշտոնյաների և ժողովրդի հարաբերությունները մեկնաբանելիս և այն դիտարկում՝ որպես պետության կայունության վճռական գործոն: Սա նշանակում է, որ կառավարությունը կամ կառավարիչը պետք է ազնիվ լինեն մարդկանց հետ շփումներում, և չգործեն անխտեմաբար՝ ուժի կամ իշխանության դիրքերից, որպեսզի ժողովուրդը վստահի իշխանություններից և հավատ ընծայի նրանց հանդեպ: Սա է պետական իշխանության ամուր հիմքն ու երաշխիքը: Սա նաև «ժողովուրդը պետության հիմքն է» գաղափարի շարունակությունն է:

Մեջբերում.

Յիգունը հարցնում է, թե ինչ է անհրաժեշտ կառավարման մեջ: Կոնֆուցիոսն ասում է. «Բավարար ուտելիք, բավարար զենք և կառավարչի հանդեպ ժողովրդի վստահություն»: Յիգունը հարցնում է. «Եթե այլընտրանք չլինի, և ստիպված լինեմ մեկից հրաժարվել, առաջինը ինչի՞ց հրաժարվեմ»: Կոնֆուցիոսն ասում է. «Հրաժարվիր զենքից»: Յիգունն ասում է. «Եթե այլընտրանք չլինի, և ստիպված լինեմ երկուսից մեկից հրաժարվել, ինչի՞ց հրաժարվեմ»: Կոնֆուցիոսն ասում է. «Հրաժարվիր ուտելիքից: Մահը եղել է, կա ու կլինի, բայց եթե մարդիկ վստահություն չունենան, պետությունը չի գոյատևի»: (*«Անալիտիկներ»*)

Չինական մտքի եւ սշակույթի հինական հասկացություններ

մունե 木讷

Պարզ և խոսքերի մեջ չափավոր

Այս երկու չինական տառանշաններից առաջինը նշանակում է պարզ և ազնիվ, երկրորդը՝ խոսքերի մեջ չափավոր: Մարդիկ պետք է ընդունեն բարոյական չափանիշերը ողջ սրտով, և ոչ թե առերես ընդունեն՝ ներքուստ ձգտելով փառքի ու շահի: Պարզ և խոսքի մեջ չափավոր լինելն ընդգծում է ունայնությունը մերժելու, հավակնոտ վարքագծից ու հռետորաբանությունից խուսափելու և սեփական բարոյական կերպարը զարգացնելու վճռականությունը: Կոնֆուցիական գիտնականները բարի, ազնիվ և խոսքի մեջ չափավոր լինելը համարում են կարևոր առաքինություն, որը մոտ է բարյացակամության պահանջներին: Այս կոնկրետ համատեքստում «պարզ ու խոսքերի մեջ չափավոր» լինելը չի ենթադրում նեղմտություն կամ գաղտնապահություն:

Մեջբերում.

Կոնֆուցիոսն ասում էր. «Ամուր, վճռական, պարզ ու խոսքի մեջ չափավոր. այդպես կարելի է դառնալ բարյացակամ / բարեգութ»: (*«Անալեկտեր»*)

Յյու-Սուն 屈宋

Յու-Սուն դուեսը

Յուն և Սունն այստեղ համապատասխանաբար Յու Յունը (մթա. 340-278թթ.) և Սուն Յուին են. երկուսն էլ Պատերազմող պետությունների ժամանակաշրջանում Չու պետության բանաստեղծներ էին: Առաջինը *Չուցի* պոեզիայի առաջամարտիկ էր («Չուի ներբողները» կամ «Հարավի երգերը») և մեծ ռոմանտիկ բանաստեղծ: Նրա ամենահայտնի ստեղծագործությունը կոչվում էր «Լի Սաո»: Երկրորդը, որին կո-

չում էին Յուի աշակերտ, Յուի մահից հետո գերազանցության հասավ Չու ոճի *ցի* և *ֆու* պոեզիայում. նրա ամենահայտնի ստեղծագործությունը «Չիու Բիանն» էր («Ինը բանաստեղծական տուն» կամ «Ինը փոփոխություն»): Հետագա սերունդները նրանց անվանում էին Յու-Սուն, չնայած Սուն Յուի գրական ձեռքբերումները զգալիորեն զիջում էին Յու Յուանի ձեռքբերումներին:

Մեջբերումներ.

Ուան Բաոյի «Չիու Հուայից» («Ինը բանաստեղծական տուն ջերմ հուշերի մասին») հետո գրված բոլոր չափածո ստեղծագործությունները *Չուցի* բանաստեղծական ոճում կրկնկակոխ հետևում են Յու Յուանին և Սուն Յուին, բայց ոչ ոք չի հասել կատարելության նրանց մակարդակին: (Լիու Սյե. «*Գրական միրքն ու վիշապներ քանդակելը*»)

Միմա Միանրուն գրքերի սիրահար էր: Նա որպես նմուշ ընտրել էր Յու Յուանի և Սուն Յուի ստեղծագործությունները և շքեղ ու գեղեցիկ սեփական պոեզիա էր ստեղծել: Այսպիսով, նրան սկսեցին մեծարել՝ որպես *ցի* և *ֆու* պոեզիայի մեծ վարպետ: (Լիու Սյե. «*Գրական միրքն ու վիշապներ քանդակելը*»)

րեն 人

Մարդ արարած / Մարդկություն

Ստեղծման պահից ի վեր չինական 人 տառանշանը մարդասիրական ոգով ներշնչված մարդ արարածի խորհրդանիշն է: Հնագույն ձևով այն նման էր մարդու, որը կանգնած է՝ մարմինը փոքր-ինչ առաջ թեքած, ձեռքերը՝ կողքերին, համեստ ու քաղաքավարի: Մարդիկ մտածելու ունակություն ունեն, հետևաբար հասկանում են, որ մարդը թույլ է և չի կարող միայնակ գոյատևել, ուստի մարդիկ պետք է համագործակցեն: Հին չինացի մտածողները հավատացած էին, որ

մարդ արարածը տիեզերքի երեք խոշոր բաղադրիչներից մեկն է, իսկ մյուս երկուսը երկինքն ու երկիրն են: Մարդկությունն աշխարհի ոգին է. հետևաբար, մարդ արարածը մյուսներից ամենաառանձնահատուկն է: Բազմաթիվ հնագույն հասկացություններ, մասնավորապես քաղաքականության և էթիկայի ոլորտներում, հիմնված են հենց այս մարդասիրական ոգու վրա:

Մեջբերումներ.

Եվ այսպես, մարդ արարածներն ունեն հատկանիշներ, որոնք շնորհված են երկնքի ու երկրի կողմից: Սա ինի ու յանի միաձուլումն է, ձևի ու ոգու համադրությունը, հինգ տարրերի՝ մետաղի, փայտի, ջրի, կրակի ու հողի մարմնավորումը... Հետևաբար, մարդկությունն աշխարհի ոգին է՝ առաջինը հինգ տարրերից ստեղծված բոլոր երևույթների մեջ: (*«Ծեսերի գիրքը»*)

Բոլոր բնական երևույթներից մարդ արարածն ամենաականավորն է: (*«Լիեցի»*)

Մարդկային էությունն ամենայուրահատուկն է երկնքի ու երկրի միջև բոլոր երևույթներից: (Սու Շեն. *«Ձեռագրի բացատրություն և փառասնչանների մեկնաբանություն»*)

րեն ֆու թիան շու 人副天数

Մարդը պիտի համահունչ լինի բնության հետ

Մարդու ֆիզիկական կառուցվածքը, զգացմունքներն ու էթիկական նորմերը պետք է համապատասխանեն բնության կառուցվածքին ու կարգին: Մարդու և բնության համապատասխանության տեսությունն առաջադրել է Դուն Ջունշուն (մթա. 179-104թթ.): Նա հավատացած էր, որ երկնքի ու երկրի միջև ամեն ինչ և նրանց փոխգործակցությունն ունեն իրենց հատուկ կառուցվածք ու կարգ: Մարդու մարմինը, զգացմունքները, մտածողությունը, գործողություններն ու

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

էթիկական նորմերը, այսինքն՝ ամեն ինչ համապատասխանում է բնության կառուցվածքին ու կարգին, մասնավորապես թվերի տեսանկյունից: Այս տեսության համաձայն՝ մարդ արարածները ոչ այլ ինչ են, եթե ոչ բնության պատճենը: Դունի գաղափարը հիմք ապահովեց մարդկանց և բնության փոխազդեցության համար:

Մեջբերում.

Մարդիկ ունեն 366 փոքր հող, ճիշտ և ճիշտ տարվա օրերի քանակով: Ունեն 12 մեծ հող, ինչպես տարվա 12 ամիսները, հինգ օրգան, ինչպես հինգ տարրերը: Չորս վերջույթ, ինչպես տարվա եղանակները: Նախ, բացում ենք մեր աչքերը, ապա փակում, ճիշտ ինչպես գիշերն ու ցերեկն են հաջորդում իրար: Մի պահ վճռական ենք, հաջորդ պահին՝ մեղմ, ինչը հիշեցնում է ձմռան ու ամռան հերթազայությունը: Մերթ վշտանում ենք, մերթ՝ ուրախանում, ինչպես ինն ու յանը: Ունենք ծրագրեր ու մտահոգություններ, որոնք նման են երկնքի ու երկրի գործողություններին: Գործելիս հետևում ենք էթիկայի կանոններին՝ ըստ երկնքի ու երկրի կարգի: Այս ամենը հատուկ է մեզ ծննդի պահից ի վեր: Մարդիկ և բնությունը մի շարք առումներով համընկնում են: Այլ ոլորտներում, որոնք հնարավոր չէ արտահայտել թվերով, մեր ներքին կառուցվածքը համապատասխանում է բնությանը: Թե՛ հաշվելի, թե՛ անհաշվելի բազում առումներով մարդը համապատասխանում է բնության օրենքներին: (Դուն Ջունշու. «Գարնան և աշնան փարեգրքերի շքեղ գոհարները»)

րենջե-ուդի 仁者无敌

Բարեգութ մարդն անպարտելի է

Բարեգութ մարդը թշնամի չունի: Խոսքը վերաբերում է բարեգթությանը/բարյացակամությանը օժտված կառավարչին կամ բարեգթությանը կառավարվող պետությանը: Ինչ

վերաբերում է քաղաքական հարցերին, բարեգթությունը դրսևորվում է մարդկանց հանդեպ սիրով ու հոգածությամբ, սահմանափակ պատիժների կիրառմամբ, ավելի թեթև հարկերով և մարդկանց հնարավորինս մեծ բարիք բերելով: Այսպես կառավարիչը կարժանանա ժողովրդի աջակցությանը, նրա և իր ենթակաների միջև կստեղծվի ամուր միասնություն, և պետությունն անպարտելի կլինի: Հիմնական սկզբունքն այն է, որ պետության ուժի աղբյուրն իր ժողովրդի սիրտն ու միտքը նվաճելն է. պետությունն ի վիճակի կլինի ուժ ստանալ այս աղբյուրից ու հզորանալ, միայն եթե հոգա ժողովրդի մասին:

Մեջբերում.

Մենցիուսը պատասխանեց. «Հարյուր քառակուսի լի տարածքի դեպքում ինչ-որ մեկը կարող է կառավարել՝ որպես իսկական թագավոր: Եթե Չերդ մեծությունը կառավարում է բարեգթությամբ, ձեռնպահ է մնում դաժան պատժից, թեթևացնում ժողովրդի հարկերն ու տուրքերը, մարդիկ ամենայն մանրամասնությամբ կհերկեն հողը և կմաքրեն մուսխոտից: Ամրակազմ մարդիկ ազատ օրերին հոգ կտանեն ծնողների մասին, կդրսևորեն որդիական սեր, հավատարմություն ու ազնվություն: Տանը կծառայեն իրենց հայրերին ու եղբայրներին, իսկ տնից հեռու՝ ավագներին ու վերադասներին: Նրանք Յինի և Չուի գորքերին կհաղթեն նույնիսկ փայտերով: Ուստի իմ կարծիքով՝ բարեգութ մարդն անպարտելի է»: (*«Մենցիուս»*)

շան սիա թուն յու ջե շեն 上下同欲者胜

Հաղթանակը գալիս է, երբ առաջնորդներն ու հետևորդներն ունեն ընդհանուր նպատակ

Սա կարևոր հասկացություն է, որն առաջադրել է Հին Չինաստանի մեծ ռազմավար Մուն Ուն: Անկախ զբաղեցրած

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

պաշտոնից կամ դիրքից՝ պետության մեջ, բանակում կամ նույնիսկ աշխատանքում, մարդիկ պիտի ունենան ընդհանուր ձգտումներ, կամք ու նպատակ: Միայն այդ դեպքում նրանց իմաստությունը կմեկտեղվի, ու կռվելու ունակությունը լիարժեք կդրսևորվի: Այս հասկացությունը շեշտում է մարդկային ոգու և համերաշխության կարևորությունը՝ մարմնավորելով չինական հիմնական գաղափարներից մեկը՝ «նախևառաջ՝ ժողովուրդը»:

Մեջբերում.

Գոյություն ունի ճակատամարտում հաղթանակը կանխագուշակելու հին միջոց: Հաղթանակի կարելի է հասնել՝ իմանալով, թե ինչ պայմաններում կարելի է կամ չի կարելի գնալ ճակատամարտի, հասկանալով, թե ինչ ճկուն մարտավարություն է պետք կիրառել հաղթանակի հասնելու համար, հիմնվելով տրամադրությանդ տակ եղած գորքի քանակի վրա: Հաղթանակի կարելի է հասնել, երբ սպաներն ու զինվորները մեկ ամբողջություն դառնան, երբ լավ մարզված գորքը հարձակվի անպատրաստ թշնամու վրա, ու երբ հրամանատարները տաղանդավոր և ընդունակ լինեն, իսկ միապետը չմիջամտի: (*«Մունցի»*)

Չի շու ջի դաո 识书之道

Վայելչագրության որակը որոշելու միջոց

Խոսքը վայելչագրության ստեղծագործական արժեքը որոշելու մասին է: Ուան Մենցիանը (426-485թթ.) Հարավային դինաստիայից և Ջան Հուայգուանը (տարեթվերն անհայտ են) Թան դինաստիայից պնդում էին, որ վայելչագրությունը (գեղագրությունը) գնահատելու հիմնական չափանիշը հոգևոր աշխուժության առկայությունն է. վրձնից և թանաքից օգտվելու ձևը երկրորդական է: Երկուսն էլ գնահատում էին վայելչագրական աշխատության պատկերավորու-

Չինական մտքի եւ սշակույթի հիմնական հասկացություններ

թյունը և կառուցվածքային ամբողջականությունը և անտեսում մակերեսային վայելչության և գործնական օգտակարության գործոնները: Այս նախապատվությունը հին չինական վայելչագրությունը գնահատելու կարևոր չափանիշ է:

Մեջբերումներ.

Հրաշալի գեղագիրը մտահոգվում է վայելչագրական ստեղծագործության բնածին հմայքով, այլ ոչ թե տառանշանների արտաքին տեսքով: Եթե խորապես ուսումնասիրենք վայելչագրական տեքստի հոգևոր խորքն ու կենսունակությունը, բոլոր աննկատ մնացած կողմերը նույնպես նկատելի կդառնան: (Չան Հուայգուան. «Տառանշանների մասին՝ վերլուծելի բաղադրիչներով և առանց դրանց»)

Իմաստությունը սահմաններ չունի. օրենքները ոչ մի դեպքում քարացած չեն: Բոլոր գեղագրական ստեղծագործությունները, որոնք օժտված են առանձնահատուկ գրավչությամբ, կենսունակությամբ, կառուցվածքային ամբողջականությամբ և համընդգրկուն ներգործությամբ, գերազանց են, իսկ նրանք, որոնց միակ նպատակը արտաքին շուք ու գործառական համապատասխանություն ապահովելն է, ցածրորակ երկեր են: (Չան Հուայգուան. «Մեկնաբանություններ գեղագրության մասին»)

շիյի-շիյի 世异事异

Ժամանակները փոխվում են, հասարակական պայմանները՝ նույնպես

Սա նշանակում է՝ մոտեցումները հարմարեցնել փոխվող պայմաններին: Ասացվածքը «Հանֆեյցիի» «Հինգ վնասատու» գլխից է: Ըստ այս ստեղծագործության՝ հասարակական պայմանների բազմաթիվ փոփոխություններ տեղի են ունենում ժամանակների փոփոխությանը համահունչ, և մարդիկ պետք է համապատասխանաբար հարմարեցնեն

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

իրենց մոտեցումները՝ ոչ թե ուղղակի հետևելով նախորդ պրակտիկային, այլ շարժվելով նոր զարգացումներին համընթաց: Լեգալիստական դպրոցի գիտնականների մեծ մասը կիսում էր այս տեսակետը: Այս փաստարկը ներշնչանքի աղբյուր էր նրանց համար, ովքեր ձգտում են բարեփոխումների և արդիականացման:

Մեջբերումներ.

Երբ հասարակական պայմանները փոխվեն, գործողությունների կատարման եղանակը նույնպես այլ կլինի: (*«Շանգ սարժոն գիրքը»*)

Հեռավոր անցյալում Ջոուի Ուեն թագավորն ուներ ընդամենը 100 քառակուսի լի տարածք Ֆենի և Հաոյի միջև: Բարեգթությանը և արդարամտությանը նա խաղաղեցրեց Ռուս գեղերին արևմուտքում, ապա դարձավ երկնքի տակ բոլորի կառավարիչ: Սուի Յան թագավորը Հանչույ գետից արևելք 500 քառակուսի լի տարածքով հողակտոր ուներ: Նա նույնպես գործում էր բարեգթության և արդարության սկզբունքներով, իսկ երեսուվեց պետությունները տուրք էին տալիս նրան՝ առաջարկելով տարածքներ: Չինի Ուեն թագավորը վախենում էր, որ Սուի թագավորը կարող է սպառնալիք լինել իր համար. հետո նա հարձակվեց Սուի վրա և գրավեց այն: Այսպիսով, Ուեն թագավորը բարեգթությանը ու արդարությանը կառավարեց երկնքի տակ ամեն ինչ, իսկ Յան թագավորը կիրառեց նույն սկզբունքը, բայց կորցրեց իր թագավորությունը: Պատճառն այն է, որ բարեգթությունն ու արդարությունը կիրառելի էին հին ժամանակներում, բայց ոչ այսօր: Ըստ տարածված տեսակետի՝ երբ հասարակական պայմանները փոխվում են, փոխվում է նաև գործողությունների եղանակը: (*«Հանֆեյցի»*)

շու ջե, սան յե 书者, 散也

Վայելչագրությունն արտահայտում է ներքին վիճակը

Լավ գեղագիր դառնալու համար պետք է, նախ, կենտրոնանալ, ապա հեռացնել բոլոր շեղող մտքերը: Այս փաստարկը բարձրացրել է Արևելյան Հանի հայտնի գեղագիր Յայ Յունը (133-192թթ.) իր «Գեղագրական ձեռագրի մասին» աշխատության մեջ: Նա ասում է, որ վայելչագրության արվեստը երևան է հանում գեղագրի անձնական զգացմունքները՝ շեշտելով սեփական անկեղծ էությունը բացահայտելու և կյանքի ողջ բեռից ու գործնական նկատառումներից ազատվելու անհրաժեշտությունը: Ըստ այս տեսակետի՝ այս գործողությունները վճռական դեր ունեն վայելչագրական ստեղծագործությունների հաջողության մեջ:

Մեջբերումներ.

Գործնական վայելչագրությամբ զբաղվելու համար, նախ, պետք է ազատ արձակել զսպված զգացմունքները, ազատվել բոլոր շեղող մտքերից: Վրձինը թղթին մոտեցնելուց առաջ գրողին խորհուրդ են տալիս, նախ, բացել սիրտն ու ազատություն տալ երևակայությանը: Միայն այդ դեպքում կարելի է ակնկալել, որ նա կկատարի հանձնարարված առաջադրանքը: Եթե դժկամորեն անի, նույնիսկ օգտագործելով նապաստակի մագերից պատրաստված վրձին Ջունշանից, միևնույն է, չի հաջողվի հրաշալի գեղագրական երկ ստեղծել: (Յայ Յուն. «Վայելչագրության մասին»)

Վայելչագրությամբ զբաղվելիս նա պետք է ամբողջությամբ անտեսի այն ամենը, ինչ կատարվում է դրսում, ազատվի անհանգստությունից ու մտահոգությունից, կենտրոնացնի իր էներգիան, մաքրագործի միտքն ու շնչի կատարյալ թեթևությամբ: Միայն այդպես կկարողանա իսկական արվեստի գործ ստեղծել: Եթե նրա միտքը քառասյին վիճակում է, ձեռագիր տառանշանները ծուռուծուռ կլինեն:

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

եթե շնչառությունն անհանգիստ է, աշխատանքը կծախողվի: (Լի Շիմին. «Վայելչագրության արհեստը»)

շույմոհուա 水墨画

Թանաքանկարչություն(Գոհուա)

Խոսքը վերաբերում է նկարչական ոճի, որտեղ օգտագործվում են թանաքային ստվերաներկեր, իսկ գույների օգտագործումը հասցված է նվազագույնի: Այն հայտնի է նաև ավանդական չինական կամ գուտ չինական նկարչություն անունով: Օգտագործվող նյութերն են՝ թանաք ու ջուր, նկարչական վրձին և բրնձաթուղթ: Ջրի ու թանաքի հավասար չափաբաժինների և թաց ու չոր, մուգ ու բաց, հաստ ու բարակ վրձնահարվածների շնորհիվ վերջնական պատկերը ձեռք է բերում գույնի ինտենսիվության զանազան աստիճաններ: Թանաքանկարը սովորաբար արվում է միայն թանաքով ու ջրով, միայն սև ու սպիտակ է: Մյուս կողմից, ավելի մանրամասն մշակված թանաքանկարներում կարելի է տեսնել ճոխ երանգներով ծաղիկներ ու թռչուններ. այս ոճը հայտնի է «գունավոր թանաքանկարչություն» անունով: Ընդհանուր առմամբ չինական թանաքանկարչությունն իմպրեսիոնիստական է, երբ պատկերում է հեռու առարկաներ, իսկ մոտ առարկաներ պատկերելիս ռեալիստական է: Գունային հակադրությունների հմուտ դեկավարման և ստեղծագործական մթնոլորտի միջոցով նկարիչը երևան է հանում նկարի «հոգևոր կենսունակությունը»:

Մեջբերումներ.

Թանաքանկարչությունը նկարչական բոլոր տեխնիկաների «սերուցքն» է: Օգտվելով թանաքի ու ջրի բնական հատկություններից՝ այն ստեղծում է երկնքի ու երկրի հրաշագործ պատկեր: Մոտ մեկ տասնյակ դյույմանոց նկարը բավարար է՝ մի քանի հազար լի երկարությամբ բնապատկեր ցուցադրելու:

լու համար: Այն ընդգրկում է աշխարհի բոլոր ծագերի գեղատեսիլ հմայքը՝ եղանակային փոփոխությունները պատկերելով նկարչական վրձնի հարվածների միջոցով: (Ուան Ուեյի, «Նկարչական առեղծվածներ» գրքի նախաբան)

Ես տեսել եմ Ուան Ուեյի հեղինակած մի քանի բնապատկեր, որոնք նկարվել էին «այլընտրանքային տեխնիկայի» միջոցով, մասնավորապես բաց գույնի թանաքը փոխարինելով մուգ թանաքով կամ հակառակը, կամ թաց թանաքը փոխարինելով չոր թանաքով: Նրանք ինձ ցնցեցին իրենց աշխուժությամբ ու համարձակությամբ: (Ջան Յանյուան, «Գրառումներ հին հայրնի նկարների վերաբերյալ»)

շուն ու բու սին, գուո ու բու չե 顺无不行, 果无不彻

Երբ այն, ինչ ասում ես, հիմնավոր է, չկա մի բան, որ չես կարող չիրագործել: Երբ վճռական ես գործում, հասնում ես հաջողության:

Այն, ինչ հիմնավոր է ու արդարացի, կստացվի. վճռական գործելու դեպքում հաջողությունն ապահովված է: Այս դրույթն ընդգծում է այն գաղափարը, որ արդար ու վճռական գործելը հնարավորություն է տալիս ի վերջո իրագործել նպատակը, ինչը նման է այն ժամանակակից տեսակետին, որ մարդիկ պետք է հարգեն օբյեկտիվ օրենքները և միշտ նոր խթանիչ ուժեր փնտրեն:

Մեջբերում.

Երբ այն, ինչ ասում է մարդը, հիմնավոր է, չկա մի բան, որ նա չի կարողանա չիրագործել: Եթե վճռական գործի, անպայման հաջողության կհասնի: Իր անելիքը հիմնավորող մարդուն նեղացնելը ոչ մի լավ բանի չի հանգեցնի: Հաջողության չեք հասնի, եթե հարձակվեք մեկի վրա, ով վճռական է իր գործերի մեջ: («Դիսկուրսներ պեյտությունների կառավարման շուրջ»)

սուուեյ էր սին 素位而行

Արա այն, ինչ հարմար է տվյալ իրավիճակին

Մարդիկ պետք է գործեն՝ ըստ դիրքի ու իրավիճակի: Ասում են՝ այս արտահայտությունը ծագել է «Ոսկե միջինի դոկտրինից»: Տարբեր հանգամանքներում մարդիկ տարբեր պարտականություններ ունեն, որոնք պետք է կատարել, և տարբեր օրենքներ, որոնց պետք է հետևել: Նրանք կարող են ներքին բարոյականությունը դրսևորել պարտականությունների պատշաճ կատարմամբ: Ուստի արտաքին շահը չպետք է մարդուն ստիպի ձգտել այն կարգավիճակի, որը վայելում են մյուսները. փոխարենը պետք է գոհանալ սեփական կյանքով և օգտագործել ողջ ներուժը ըստ իրավիճակի, որում հայտնվել էս:

Մեջբերում.

Առաքինի մարդիկ անում են այն, ինչ համապատասխան է իրենց դիրքին ու հանգամանքներին, որում հայտնվել են: Հարուստն անում է այն, ինչ պիտի անեն հարուստները. աղքատն անում է այն, ինչ պիտի անեն աղքատները. երբ այլ ցեղերի մեջ են ապրում, վարվում են այնպես, ինչպես այդ ցեղերի անդամները. բարդ իրավիճակում վարվում են այնպես, ինչ վայել է տվյալ իրավիճակին: Առաքինի մարդիկ գոհ կմնան ցանկացած իրավիճակում, որում կհայտնվեն: (*«Ծեփերի գիրքը»*)

թիանմին-մինչան 天命靡常

Երկնքի շնորհած գերագույն իշխանությունը հավերժական չէ

Եզրույթն առաջին անգամ հանդիպում է «Երգերի գրքում»: Այն նշանակում է, որ չկա մեկը, ով կարող է մշտապես օժտված լինել Երկնային կառավարչի գերագույն իշխանու-

թյամբ: Հին ժամանակներում մարդիկ հավատացած էին, որ երկնային կարգն է վճռում, թե ում է պատկանում գերագույն թագավորական իշխանությունը: Սակայն այդ շնորհը չի կարող հավերժական լինել: Շան դինաստիայի փոխարինումը Ջոու դինաստիայում տեղի ունեցավ Երկնքի ընտրյալի փոփոխության միջոցով, որին շնորհվեց կառավարման մանդատ: Սակայն մանդատը ստացողի փոփոխությունը կատարվում էր սահմանված սկզբունքի համաձայն. այն կարող էր շնորհվել միայն առաքինի կառավարչի: Իսկ երբ վերջինս զրկվում էր առաքինությունից, կառավարելու մանդատը վերցվում էր նրանից: Հետևաբար, Երկնքի մանդատը ստացողի փոփոխությունը զգուշացում էր կառավարչին, որը նա մշտապես զարգացնի բարոյական նկարագիրը, եթե ուզում է մշտապես պահպանել կառավարման մանդատը:

Մեջբերում.

Այսպիսով, Յինի պաշտոնյաները դարձան Ջոուի հպատակներ: Սա կատարվեց ըստ օրենքի, որը հաստատում է՝ չկա մեկը, ով կարող է մշտապես կրել Երկնքի կողմից շնորհվող կառավարելու մանդատը: Յինի պաշտոնյաները՝ առողջ ու փութկոտ, սև-սպիտակ նախշերով ասեղնագործ կոստյումներով և ավանդական գլխարկներով, եկան մայրաքաղաք՝ ծիսական արարողություններին մասնակցելու: Մի՞թե նրանք, որոնց հիմա Ջոուն նշանակել էր պաշտոնների, չպետք է երախտապարտ լինեն նախնիների առաքինության համար: (*«Երգերի գիրքը»*)

թիան ռեն գանյին 天人感应

Բնությունն ու մարդիկ արձագանքում են միմյանց

Մարդիկ և բնությունն արձագանքում են միմյանց: Տեսությունն առաջ է քաշել Դուն Ջունշուն (մթա. 179-104 թթ.), որը ժառանգել էր իր նախնիների մտածողությունը և հավատում

Էր, որ նմանատիպ բնույթ ունեցող երևույթներն արձագանքում ու հակազդում են իրար: Ըստ նրա՝ մարդիկ բնության պատճենն են, հետևաբար՝ արձագանքում են իրար: Բնության փոփոխություններն ազդում են մարդկանց և նրանց գործունեության վրա: Մարդու գործողություններն ու խոսքը, ինչպես նաև մարդկային հասարակության կարգուկանոնը կամ քառսն արտացոլվում են բնության մեջ աստղագիտական նշաններով: Եթե պետության կառավարիչը դավաճանություն է արել, հնարավոր է՝ ի պատասխան դրա աղետ կամ անբնական երևույթներ պատահեն: Այս տեսությունը հիմք ընդունելով՝ Դուն Ջունշուն փորձում էր կառավարչին համոզել կառավարման մեջ առաջնորդվել առաքինությամբ՝ վկայակոչելով պատմական աղետները կամ անբնական երևույթները:

Մեջբերում.

Լինում են ամպամած օրեր և արևոտ օրեր: Ու նույն կերպ նաև, մարդը կարող է ունենալ բարձր տրամադրություն կամ ընկճված լինել: Երբ բնության մեջ զարշահոտություն է բարձրանում, անառողջ օդի ազդեցության տակ մարդկանց ներսում գլուխ է բարձրացնում տխրությունը: Նույն պատճառով էլ, երբ վիշտը հաղթում է մարդուն, բնության մեջ զարշահոտություն է տարածվում: (Դուն Ջունշու. «*Գարնան և աշնան փարեգրքերի շքեղ գոհարները*»)

թիանունեն 天文

Համաստեղությունների և տարվա եղանակների օրենքները / Աստղագիտություն

Եզրույթը, որն առաջ է եկել «Փոփոխությունների գրքից», վերաբերում է համաստեղությունների շարժումը և եղանակի փոփոխությունը կառավարող օրենքներին: *Թիանունեն* (天文) եզրույթը նշանակում է կայուն օրենքներ, որոնք կառավա-

Չինական մտքի եւ մշակույթի հիմնական հասկացություններ

րում են երկնային մարմինների շարժումները, տարվա չորս եղանակների պտույտը, ցերեկվա ու գիշերվա հաջորդականությունը և եղանակի փոփոխությունը: Հին չինացիները հավատացած էին, որ թե՛ մարդկային հարաբերությունները, թե՛ տիեզերքում ամեն ինչ կառավարվում է նույն օրենքներով, և այսպես, պահպանելով համաստեղությունների և տարվա եղանակների օրենքները և հետևելով դրանց՝ մարդիկ կարող են հասարակական կարգ սահմանել:

Մեջբերումներ.

«Փոփոխությունների գիրքը» նկարագրում է երկնքի ու երկրի օրենքները: Նայելով վեր՝ աստղերին, ու վար՝ երկրին, կարելի է տեսնել, թե ինչն է ենթադրվում, ու ինչն է ակնհայտ: (*«Փոփոխությունների գիրքը»*)

Երկնային օրենքով է, որ ամուրն ու փափուկը միահյուսվում են. մարդկային կառավարման շնորհիվ է, որ դրանք ենթարկվում են ծեսերին ու զսպվածություն դրսևորում: Համաստեղությունների շարժումն ուսումնասիրելով՝ կարող ենք իմանալ տարվա եղանակների փոփոխության մասին. մարդկային մշակույթի զարգացումն ուսումնասիրելով՝ կարող ենք կրթել մարդկանց ու կառուցել քաղաքակիրթ հասարակություն: (*«Փոփոխությունների գիրքը»*)

թիանսիա նայ թիանսիա ջի թիանսիա 天下乃天下之天下

Երկնքից ներքև ամեն ինչ պատկանում է մարդկանց

Երկնքի տակ ամեն ինչ պատկանում է աշխարհի բոլոր մարդկանց. երկիրը պատկանում է երկրի ողջ ժողովրդին: «Երկնքից ներքև ամեն ինչ» արտահայտությունն այստեղ կարող է ընկալվել՝ որպես երկիր կամ երկրի բարձրագույն իշխանություն: Հնում մարդիկ համարում էին, որ երկնքի տակ ամեն ինչ պատկանում է ոչ առանձին մարդու, ոչ էլ առանձին ընտանիքի, այլ բոլոր մարդկանց: Նա, ով գործում

Էր ըստ բարոյականության ու արդարության օրենքների ու բարեգութ էր երկնքի տակ ապրող բոլոր մարդկանց հանդեպ, արժանի էր ունենալ ու կառավարել երկնքի տակ ամեն ինչ: Սա ենթադրում է երկնքից շնորհված իրավունքներով և առաքինությամբ կառավարելու հասկացությունները: Ժամանակակից համատեքստում սա կարելի է ընկալել հետևյալ կերպ. աշխարհը պատկանում է աշխարհի բոլոր մարդկանց. յուրաքանչյուր երկիր և յուրաքանչյուր մարդ իրավունք ունի մասնակցել կառավարմանը:

Մեջբերում.

«Երկնքի տակ ամեն ինչ» հասկացությունը ենթադրում է, որ աշխարհը ոչ թե մեկ մարդու, այլ ողջ ժողովրդի համար է: Նա, ով գործում է հօգուտ մարդկանց, ստանում է երկնքի տակ ամեն ինչ. նա, ով իրեն է վերագրում երկնքի տակ բոլոր բարիքները, կորցնում է ամեն ինչ: (*«Վեց ռազմավարությունները»*)

ուելյբիան-սանջուն 韦编三绝

Փայտե գրատախտակներն ամրացնող կաշվե փոկերը երեք անգամ են պոկվում

Հին Չինաստանում մարդիկ իրադարձությունների մասին արձանագրություններ էին անում բամբուկից կամ փայտից գրատախտակների վրա: Ապա դրանց վրա փոքր անցքեր էին բացում և որոշակի հերթականությամբ կաշվե փոկերով միմյանց ամրացնելով՝ գիրք պատրաստում: Ըստ «Պատմաբանի գրառումների»՝ Կոնֆուցիոսը մեծ տարիքում ազահորեն կարդում էր «Փոփոխությունների գիրքը»: Նա այնքան հաճախ էր օգտվում այս գրքից, որ փայտե տախտակները միմյանց ամրացնող կաշվե փոկերը երեք անգամ պոկվեցին: Հետագայում եզրույթը կիրառվում էր ջանասիրաբար ընթերցող մարդուն նկարագրելու համար:

Չինական մտքի եւ մշակույթի հիմնական հասկացություններ

Մեջբերում.

Մեծ տարիքում Կոնֆուցիոսը սիրում էր ուսումնասիրել «Փոփոխությունների գիրքը»... Նա այնքան էր կարդացել այս գիրքը, որ փայտե գրատախտակներն իրար կապող կաշեփոկերը երեք անգամ պոկվել էին: (Սիմա Յիան. «Պայրմաքանի գրառումները»)

ուեյ ձի ջի սյուն 为己之学

Ուսում՝ հանուն ինքնակատարելագործման

Եզրույթը վերաբերում է ինքնագարգացման, ինքնակատարելագործման նպատակով ուսմանը: Կոնֆուցիական գիտնականներն ուսումը դիտարկում են մեր բարոյական կյանքը բարելավելու միջոց: Ուսումնասիրելով դասական ստեղծագործությունները և էթիկայի կանոնները, սովորելով իմաստուններից՝ կարող ենք մշտապես կատարելագործել մեր բարոյական նկարագիրը և իդեալական կերպար ձևավորել: Հետևաբար, սովորելն ինքնագարգացման գործընթաց է, որն արվում է մեր իսկ օգտին: Ուսման ձգտումը նպատակ չունի ցուցադրել մեր գիտելիքը կամ առաքինի վարք դրսևորել որևէ շահի դիմաց:

Մեջբերումներ.

Կոնֆուցիոսն ասում էր. «Հին ժամանակներում մարդիկ սովորում էին՝ սեփական բարոյական նկարագիրը զարգացնելու համար: Այսօր սովորում են ուրիշների վրա տայավորություն թողնելու համար»: («Անալիկոներ»)

Ընդհանուր առմամբ, ինքնակատարելագործման նպատակով ուսումը կապ չունի այլոց հետ: Այն ամենը, ինչ ասում էին իմաստունները, ի վերջո նպատակ ունենում էին մարդկանց վերականգնել իրենց սկզբնական, ներհատուկ էությունը: («Վարպետ Ջու Սիի գրույցների ընդրանի»)

ուներենում 文人画

Գիտական նկարչություն

Խոսքը վերաբերում է այն նկարներին, որոնք հեղինակել էին հին չինացի գիտնականներ և գրողներ. դրանք տարբերվում էին պրոֆեսիոնալ կամ պալատական նկարիչների նկարներից: Սա չինական ավանդական նկարչության ենթակարգ է, հայտնի է նաև «գիտական նկարչություն», «հարավային դպրոցի նկարչություն» կամ պարզապես «հարավային նկարչություն» անունով: Չնայած Սու Շին (1037-1101թթ.) առաջինն էր, ով առաջադրեց այս գաղափարը, Մին դինաստիայի նկարիչ և գեղագիր Գուն Ցիանը (1555-1636թթ.) Թան դինաստիայի բանաստեղծ Ուան Ուեյին (701?-761թթ.) էր համարում գրական նկարչության իսկական առաջամարտիկ: Այս կտավների հեղինակները սովորաբար ներշնչանք էին ստանում սարերի, գետերի, ծառերի, ծաղիկների ու քաղաքների գեղատեսիլ պատկերներից՝ կենտրոնանալով իրենց սուբյեկտիվ ընկալումներն ու ներքին զգացմունքներն արտահայտելու վրա: Նրանց ստեղծագործություններն երբեմն արտահայտում էին իրենց վրդովմունքն ու դժգոհությունը որոշակի հասարակական երևույթներից: Ընդգծելով վրձնի ու թանաքի հետ հմտորեն աշխատելու կարևորությունը՝ գրական նկարչությունն, այնուամենայնիվ, անցնում էր ձևի ու տեխնիկայի սահմանները՝ կտավին հաղորդելով իսկական ճաշակ և կենսունակություն:

Մեջբերում.

Գիտական նկարներն ուսումնասիրելը նման է քառատրոփ արշավող նժույզներին հետևելուն. պետք է ընտրել միայն այն այն ստեղծագործությունները, որոնք հրաշալի են թե՛ կառուցվածքով, թե՛ պատկերված տեսարանով: Միջակ նկարիչը չափից դուրս ուշադրություն է դարձնում մանրուքներին՝

Չինական մտքի եւ սշակույթի հիմնական հասկացություններ

եղևնի ու մագ, ձիու մտրակ, կերատաշտ, անասնակեր և այլն, որոնք չեն կարող որևէ զգացմունք առաջացնել մեր մեջ: Այդպիսի նկարի տասը դյույմն ուսումնասիրելուց հետո կհոգնենք: Սույն Հանձիեի ստեղծագործություններն ինքնին ցույց են տալիս իսկական գիտնականի ներքին որակները: (Սու Շի. «Սու Դունիոյի մեկնաբանությունները Գրական և նկարչական սրեղծագործությունների մասին»)

ուենջի 文质

Ձև և բովանդակություն

Մարդիկ և երևույթները գոյություն ունեն ձևի և բովանդակության մեջ. բովանդակությունը ներկայացնում է բուն էությունը, իսկ ձևը՝ արտաքինը: Կոնֆուցիական գիտնականները հաճախ օգտվում էին «ձևից ու բովանդակությունից»՝ ծեսերի արտաքին տեսքն ու էությունը նկարագրելու համար: Արտաքին «ձևը» պետք է հիմնված լինի ներքին «բովանդակության» վրա, որովհետև բովանդակությունից անջատ ու մեկուսի՝ ձևը ցուցադրական է: Միևնույն ժամանակ, ձևն անհրաժեշտ է ներքին բովանդակությունը ներկայացնելու համար: Այն պետք է համընկնի ու համապատասխանի բովանդակությանը:

Մեջբերումներ.

Կոնֆուցիոսն ասում էր. «Երբ ներքին աշխարհը գերազանցում է արտաքինը, մարդն անմշակ տեսք է ունենում. երբ արտաքին գրավչությունը գերազանցում է ներքին աշխարհը, մարդը մակերեսային է թվում: Միայն ներքին աշխարհի և արտաքին գրավչության հավասարակշռության դեպքում մարդը կարող է առաքինի լինել: (*«Անալիկներ»*)

Սկզբունքորեն բովանդակությունը նախորդում է ձևին, հետևաբար, բովանդակությունն այնտեղ է, որտեղ ծեսի բուն էությունն է: (Ջու Սի. «Անալիկների փարբերակներ»)

ուսյոու ䷗

Վայելիր բնապատկերները՝ առանց ֆիզիկապես ճանապարհորդելու

Նկարիչները հաճախ հիանում են բնանկարներով՝ գերադասելով դա իրական վայրեր ճանապարհորդելուց: Երբ Հարավային դինաստիայի նկարիչ Յուն Բինը (375-443թթ.) ծերունական հիվանդության պատճառով այլևս չէր կարող ճամփորդել դեպի սարեր ու գետեր, սկսեց նկարել բնության պատկերներ, որոնք մի ժամանակ տեսել էր, ապա նկարները կախում էր պատից՝ այդպես իրականացնելով այդ գեղեցիկ վայրերը ևս մեկ անգամ տեսնելու իր երազանքը: Եզրույթը նկարագրում է սարերը և գետերը սիրելու ավանդույթը հին ժամանակների մտավորականների շրջանում, ամրապնդում է կյանքում արվեստի նշանակությունը և խթանում նկարչական արվեստը:

Մեջբերումներ.

Յուն Բինը վերադարձավ Չիանլին՝ բուժվելու: Խոր հոգոց հանելով՝ ասաց. «Ես ծեր եմ ու հիվանդ, ուստի դեպի հայտնի սարեր ու գետեր ճամփորդելը հիմա իմ ուժերից վեր է: Միակ բանը, որ կարող եմ անել, հոգիս ազատ արձակելն ու ներս նայելն է՝ ճշմարտություն գտնելու համար: Նույնիսկ անկողնուս մեջ պառկած՝ կարող եմ նայել բնապատկերներին ու պատկերացնել, թե իրականում այնտեղ եմ»: Եվ այսպես, նա պատից կախում էր բոլոր նկարները, որ նկարել էր այդ վայրերում: (*«Հարավային դինաստիաներից Սուն դինաստիայի պայմանությունը»*)

Մեղանիս հատապտուղներ ու քրիզանթեմներ, ձեռքիս՝ գինի, թափառում եմ ես պատերից կախած բնապատկերներով՝ անկողնուս մեջ պառկած: (Նի Յան. *«Գու Չունցին այցելում է ու րեսնում, որ պարուն Սուն լիարժեք ապաքինվել է»*)

Չինական մտքի եւ սշակույթի հիմնական հասկացություններ

ու յուն ջի յուն 无用之用

Անպիտան թվալու առավելությունը

Եզրույթը նշանակում է՝ անպիտան երևա, եթե ուզում ես պահպանել կյանքդ: Ջուանցիի (մթա. 369-286թթ.) կարծիքով՝ կան բազում ունակ մարդիկ, որոնք հաճախ ստիպված են ուսերին կրել բազմաթիվ պարտականություններ. սա հանգեցնում են ավելի մեծ դժվարությունների ու վտանգների, որոնք վնաս են հասցնում մարդու ֆիզիկական և մտավոր առողջությանը: Ըստ Ջուանցիի եզրահանգման՝ հրաժարվելով օգտակար լինելու ցանկությունից, ցույց տալով սեփական անպիտանությունը՝ կարելի է խուսափել մարդկային աշխարհի վտանգներից՝ այդպիսով պահպանելով կյանքը:

Մեջբերում.

Սարի լանջին աճած ծառերը կարծես խնդրում են կացնահարել իրենց, լամպի յուղը լույս է տալիս ինքն իրեն այրելով: Դարչնի ծառի կեղևն ուտելի է, հետևաբար հատվում է, լաքի ծառն օգտակար փայլ է տալիս, հետևաբար կտրվում է: Բոլոր մարդիկ գիտեն օգտակարության առավելությունները, բայց ոչ ոք չգիտի՝ ինչ առավելություններ ունի անպիտանությունը: (*«Ջուանցի»*)

Ու դայ դան ֆեն 吴带当风

Ուի նկարում սաշեները տարուբերվում են, ինչպես քամուց

Թան դինաստիայից Ու Դաոցիի (680-759թթ.) վրձնահարվածներն այնքան ոլոր-մոլոր էին ու նրբագեղ, որ թվում էր՝ նրա նկարներում պատկերված մարդկանց սաշեները տարուբերվում են քամուց: Դու Քայջիի համեմատ (345-409թթ.)՝ Ուի նկարչությունն ավելի նուրբ է ու ճշմարտանման: Նա վրձինն օգտագործում էր կատարյալ թեթևությամբ ու

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

սահունությամբ: Նրա ստեղծագործությունները դիմամիկ են ու վառ, ներկայացնում են միանգամայն նոր ոճ ու գեղագիտական ազդեցություն՝ արտացոլելով նկարչական արվեստի զարգացումը:

Մեջբերումներ.

Ու Գաոցիի նկարների հերոսների սաշեները մեղմորեն տարուբերվում են, ինչպես քամուց, իսկ Յաո Ջունդայի նկարներում կայուն են մարմիններին, ասես մարդիկ հենց նոր են ջրից դուրս եկել: (Գուո Ռուոսու. «*Երևույթներ և դեպքեր նկարչության պատմությունից*»)

Ու Գաոցին երանգներ էր ավելացնում հաստ թանաքով գծերին: Այստեղ ու այնտեղ մեղմ վրձնահարվածների շնորհիվ՝ նրա նկարի բոլոր հերոսները բնական ու ճշմարտաման են թվում, ասես ուր որ է դուրս կգան նկարից: Հետագա ժամանակներում այս ոճն անվանում էին «Քամուց տարուբերվող սաշեներ ցուցադրելու Ուի արտասովոր հմտություն»: (Թան Հոու. «*Գնահատելով անցյալի ու ներկայի որոշ կրավներ*»)

ուսին սիան շեն 五行相生

Հինգ տարր, որոնցից յուրաքանչյուրն իր հերթին ստեղծում է մյուսը

Եզրույթը վերաբերում է հինգ հիմնական տարրերին, որոնցից յուրաքանչյուրը ծնունդ է տալիս հաջորդին: Հինգ հիմնական տարրերն են՝ փայտ, կրակ, հող, մետաղ և ջուր: Աշխարհում ամեն ինչ կազմված է այս հինգ տարրերից կամ կրում է դրանց հատկությունները: Ըստ այս գաղափարի՝ փայտը ստեղծում է կրակ, կրակը՝ հող, հողը՝ մետաղ, մետաղը՝ ջուր, իսկ ջուրը՝ փայտ: Նույն կերպ նաև, այս հինգ տարրերի հատկանիշները կրող երևույթների միջև նմանատիպ հարաբերություններ են:

Մեջբերում.

Հինգ տարրերը կարելի է համեմատել հինգ պաշտոնական դիրքերի հետ: Դրանց կից երևույթները ծնունդ են առնում որոշակի հաջորդականությամբ: Եթե երևույթներն ի հայտ չեն գալիս որոշակի կարգով, յուրաքանչյուրը ստուգում է հաջորդին: Այս սկզբունքը կիրառվում է մաս պետության կառավարման մեջ և բոլոր հասարակական հարցերում: Քառսն ավելանում է, եթե հինգ տարրերի կարգը խախտվում է. խաղաղությունը գերակշռում է, եթե հինգ տարրերը դասավորված են ճիշտ կարգով: (Գուն Ջունշու. «Գարնան և աշնան փարեզրերի շքեղ գոհարները»)

ուսին սիան շեն 五行相胜

Հինգ տարրերը հաղթում են միմյանց

Սա վերաբերում է այն գաղափարին, որ հինգ տարրերը հաջորդաբար գերիշխում են միմյանց, ինչը մասնակարգում է «հինգ տարրեր, որոնցից յուրաքանչյուրն իր հերթին ստուգում է հաջորդին» արտահայտությունը: «Հինգ տարրերը» հինգ հիմնական նյութական տարրերն են՝ փայտ, կրակ, հող, մետաղ և ջուր: Ըստ այս հասկացության՝ ջուրը ստուգում է կրակը, կրակը՝ մետաղը, մետաղը՝ փայտը, փայտը՝ հողը, իսկ հողը՝ ջուրը: Նույն կերպ մասնաձևերը հատկություններով օժտված երևույթները նույնպես համապատասխան հարաբերությունների մեջ են: Օրինակ, այս տեսությամբ կարելի է բացատրել դինաստիաների փոփոխությունները:

Մեջբերում.

Հինգ տարրերը կարելի է համեմատել հինգ պաշտոնական դիրքերի հետ: Դրանց կից երևույթները ստեղծվում են որոշակի հաջորդականությամբ: Եթե դրանք չեն առաջացել

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

որոշակի կարգով, յուրաքանչյուրը կստուգի հաջորդին: Այս սկզբունքը նաև կիրառվում է պետության կառավարման մեջ և բոլոր հասարակական հարցերում: Քառսն ավելանում է, եթե հինգ տարրերի դասավորությունը խախտվում է. խաղաղությունը գերիշխում է, եթե հինգ տարրերը ճիշտ են դասավորված: (Գուն Ջունշու. «Գարնան և աշնան փարեգրքերի շքեղ գոհարները»)

ույին 五音

Հինգ նոտա

Եզրույթը վերաբերում է հինգ երաժշտական նոտաներին, որոնք ասատիճանաբար բարձրանում են՝ գուն (宮), շան (商), ջուն (角), ջի(徵)և յու (羽), որոնք այսօրվա երաժշտական նոտագրմամբ համապատասխանում են 1-ին, 2-րդ, 3-րդ 5-րդ և 6-րդ նոտաներին: Երբ ջի միևնույն դրվում է ջիից առաջ, իսկ գուն պլյուսը՝ յուից հետո, հնգատոն համակարգը դառնում է վեցատոն: Երաժշտական նոտաների այսպիսի բաժանումը ծնում է զանազան մեղեդիներ: Թեև հնգատոն համակարգի վրա հիմնված չինական դասական երաժշտությունն այդքան էլ չի տարբերվում, այն պահպանում է պարզ, մեղմ ու լիրիկական ոճն ու գեղեցկությունը: Ինչպես հին ժամանակների մշակված երաժշտությունն ու ժողովրդական երգերն էին հիմնականում ստեղծվում հնգատոն համակարգով, այնպես էլ այս եզրույթը հաճախ նշանակում էր առհասարակ երաժշտություն:

Մեջբերումներ.

Գաո Ջիանյին հարվածեց ջու գործիքին: Չին Քեն երգեց ռիթմով՝ արտաբերելով ջի-միևնույն նոտան: Ովքեր տեսան նրան, արտասվեցին: («Պարերազմող պեղությունների ռազմավարությունները»)

Գույնի հորդումը գլխապտույտ է առաջացնում. ոչ ներ-

Չինական մտքի եւ մշակույթի հիմնական հասկացություններ

դաշնակ մեղեդին վնասում է լսողությունը, շատ ուտելիքը բթացնում է համի զգացողությունը. անգուսպ ձգտումը հանգեցնում է ինքնավերահսկողության կորստի, իսկ արժեքավոր առարկան ստեղծում է այն գողանալու գայթակղություն: Հետևաբար, իմաստունը, բավարար չափով ուտելուց հետո, չի փնտրի զգայական հաճույքներ: Ավելին, նա կիրաժարվի նյութական հարմարավետության ձգտելուց և կգոհանա պարզ կյանքով: («*Luangqih*»)

Երբ միահյուսվում են տարբեր գույների մետաքսաթելեր, ստեղծվում է ասեղնագործության հրաշալի նմուշ: Երբ հինգ երաժշտական նոտաները ճիշտ են դասավորված, հորինվում է գեղեցիկ մեղեդի: Երբ հինգ զգացմունքներն արտահայտվում են ողջ հզորությամբ, ստեղծվում է գեղեցիկ ստեղծագործություն: Այս ամենը չափազանց բնական է ու ակնհայտ: (Լիու Սյե. «*Գրական միտքն ու վիշապներ քանդակելը*»)

սի ㄨ

Պրակտիկա

Սի (ㄨ) նշանակում է՝ իմացություն ձեռք բերել հաճախակի պրակտիկայի միջոցով: Պրակտիկան ուսման կարևորագույն մասն է և անհրաժեշտ է գիտելիք ու հմտություններ ձեռք բերելու համար: Ըստ կոնֆուցիական մտածողության՝ *սին* հիմնականում էթիկայի, ծեսերի ու բարոյական պահանջների կանոնավոր պահպանումն է: Այն զարգացնում է խոսքի ու գործողությունների սովորություններ, որոնք պահանջվում են բարոյական ամբողջությամբ օժտված մարդուց:

Մեջբերումներ.

Մի՞թե հաճելի չէ ժամանակ առ ժամանակ գործնականում կիրառել սովորածը: («*Անալիտիկներ*»)

Կոնֆուցիոսն ասում էր. «Մարդու էությունը նույնն է ծննդից»

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

դի պահին, այն փոխվում է հետագայում՝ շրջապատում ձեռք բերած պրակտիկայի արդյունքում»: («*Անալեկրներ*»)

սիուեն 戏文

Հարավային օպերա/ Օպերային ստեղծագործություն

Եզրույթը վերաբերում է հարավային Չինաստանի օպերային: Սա տեղական օպերայի տեսակ է, ձևավորվել է ավանդական ժողովրդական երգերի ու պարերի հիման վրա ու տարածված է Չինաստանի հարավարևելյան ծովափնյա տարածքներում Հյուսիսային Սուն դինաստիայի վերջից մինչև Սին դինաստիայի վերջ և Յին դինաստիայի սկիզբ: *Սիուենը* (戏文) մեծ տարածում գտավ հյուսիսային Չինաստանի Սուն և Յուան դինաստիաներում. ժողովրդականություն էր վայելում նաև բանաստեղծական դրաման՝ երաժշտության նվազակցությամբ: Հետագայում Հարավային օպերան զարգացավ ու վերածվեց Սին և Յին դինաստիաների լեգենդների: Այս հնագույն և հասուն օպերային ոճը լավագույնս ներկայացնում է ավանդական չինական օպերան: *Սիուենը* նաև վերաբերում է ավանդական չինական օպերաների սցենարին:

Մեջբերումներ.

Հարավային Սուն դինաստիայում Յուձիե անունով մի վանական Ռենցոուի Յուեցին կոմսությունում բռնաճում էր տեղացիների վրա: Մարդիկ դժգոհ էին նրանից, ուստի նրա չարագործությունների մասին օպերայի սցենար գրեցին, որպեսզի ավելի շատ մարդիկ իմանան սրիկայի մասին՝ հուսալով, որ այդպես նա ի վերջո կկանգնի արդարադատության առաջ: (Ջոռմի. «*Իմ թափառող գրառումների հավաքածուն Հանգչոուից*»)

Օպերայի սցենարը Սուն դինաստիայում բաղկացած է երգերից, տողերից ու կատակներից: (Միա Թինցի. «*Կուրրիզանների կենսագրությունների նախաբան*»)

սիանշու 参数

Խորհրդանշաններ և թվեր

Խոսքը վերաբերում է գուշակության մեջ օգտագործվող խորհրդանշաններին և թվերին: Խորհրդանշանները եփած կրիայի խեցու վրա բացվող ճեղքերն են, իսկ թվերը որոշվում են գուշակության մեջ օգտագործվող ցողուններից: Խորհրդանշաններն ու թվերն ապագան կանխագուշակելու հիմնական միջոցն են: «Փոփոխությունների գրքում» խորհրդանշանները գուշակության խորհրդանիշ են, իսկ թվերը՝ ինի ու յանի գույգ և կենտ թվերը և գուշակության ցողուններով որոշվող թվեր: «Փոփոխությունների գրքի» որոշ մեկնաբաններ կողմ են տիեզերքում բոլոր փոփոխությունները հասկանալու համար խորհրդանշանների և թվերի օգտագործման պրակտիկային:

Մեջբերումներ.

Եփած կրիայի խեցու մեջ ճեղքերը խորհրդանշաններ են, իսկ գուշակության ցողունները ներկայացնում են թվեր: Խորհրդանշանները պայմանավորված են իրերի արտաքին տեսքով. խորհրդանշաններն ավելանում են, թվերը՝ նույնպես: (*«Ցոռույի մեկնաբանությունները Գարնան և աշնան փարեգրքերի մասին»*)

Հեքսագրամի տողերը փոփոխության նշաններ են. կենտ և գույգ թվերը միմյանց հաջորդում ու համակցվում են: Հասկանալով փոփոխությունները, որ տեղի են ունենում հեքսագրամի տողերում, մենք սկսում ենք ընկալել աշխարհի փոփոխությունների մոդելները: Երբ բոլոր հնարավոր թվային համադրությունները սպառվում են, պարզվում է աշխարհի ամբողջական պատկերը: (*«Փոփոխությունների գիրքը»*)

սիաոձիե 小节

Երկրորդական սկզբունքներ

Եզրույթը վերաբերում է վարքագծի նորմերին, որոնք պահպանվում են առօրյա կյանքում: Ի տարբերություն հիմնական սկզբունքների՝ երկրորդական սկզբունքներ ասելով նկատի են առնվում մասնավոր կանոնները և վարքագծի չափանիշները, ինչպես նաև հասարակական կարգավիճակով պայմանավորված առօրյա պարտականությունները և դրանց իրագործման կոնկրետ եղանակները: «Երկրորդական սկզբունքներն» այն օրենքներն են, որոնք մարդիկ պարտավոր են պահպանել առօրյա կյանքում: Դրանք ինքնին հիմնավոր մշանակություն չունեն, բայց դրանց անտեսումը կհանգեցնի ոչ պատշաճ վարքագծի: Այնուամենայնիվ, եթե հիմնական սկզբունքները մշտապես պահպանվեն, կարիք չի լինի զբաղվել երկրորդական սկզբունքներով:

Մեջբերումներ.

Բարձր բարոյական չափանիշներ ունեցող մարդը չպիտի պատասխանատվություն կրի երկրորդական սկզբունքներին չհամապատասխանելու համար. բարձր հեղինակությամբ մարդուն չպետք է հանդիմանել մանր թերությունների համար: (*«Հուայնանցի»*)

Նա, ով պահպանում է թե՛ հիմնական, թե՛ երկրորդական սկզբունքները, գերազանց կառավարիչ է: Նա, ով պահպանում է հիմնական սկզբունքներն ու երբեմն անտեսում է երկրորդական սկզբունքները, այնքան էլ լավ կառավարիչ չէ: Եթե որևէ մեկին չի հաջողվում պահպանել հիմնական սկզբունքները, նույնիսկ եթե նա կատարում է երկրորդական սկզբունքների պահանջները, նրան պետք է անտեսել: (*«Մունցի»*)

սիաոչուուա 戏文

Միջանկյալ ամփոփում

Այս եզրույթը, որ հնարել է Լի Յուն (1611-1680թթ.), վերաբերում է պիեսի առաջին կեսի վերջին տեսարանին: Ենթադրում է պիեսի առաջին կեսի եզրափակման անհրաժեշտությունն ու դրա իրագործման տեխնիկական միջոցները: Բացի կառուցվածքային ամբողջականությունից՝ այս հատվածն աչքի է ընկնում նրանով, որ բոլոր կերպարներն ու իրադարձություններն արդեն իսկ հայտնվել կամ հավոր պատշաճի ներկայացվել են, և ոչ մի ընթացիկ իրադարձություն չպիտի ընդհատվի առանց լուրջ պատճառի: Մինչ այդ հիմնական հակասությունները պետք է բացահայտված լինեն՝ թողնելով գաղտնիքներ, որոնք պիտի բացահայտվեն ավելի ուշ և անորոշության մեջ պահեն հանդիսատեսին: Մի քանի մասից դրամատիկ ստեղծագործություններում, ինչպես նաև չափազանց երկար ժողովրդական գործերում այս տեխնիկան հաճախ օգտագործվում էր՝ հանդիսատեսի հետաքրքրասիրությանը ժամանակավորապես հագուրդ տալու համար, կամ ստիպելու, որ գուշակեն, թե ինչ կլինի հետո:

Մեջբերումներ.

Պիեսի առաջին կեսի վերջում սյուժետային զարգացումը պետք է ընդհատվի, ու կոչնազանգերի ու թմբուկների աղմուկը մի պահ դադարի: Հենց սա է կոչվում «միջանկյալ ամփոփում»: Տվյալ դեպքում սյուժեն պետք է լինի մանրամասն մշակված, և ոչ ձգված, իսկ մթնոլորտը պետք է լինի աշխույժ, և ոչ թե տրտում: (Լի Յու. *«Պարսիական գրառումներ ժամանցի պահերին»*)

Յիյոուի՝ Մին դինաստիայի «Բուրավետ նեֆրիտ» օպերայի գլխավոր կերպարի կողքին Յուշենն է և չորս-հինգ այլ հարճ: Այս կանայք չեն կարող խաղալ իրենց դերերն այս տեսարանում, և նույնիսկ ներկայացման ավարտին լիովին

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

չես ընկալում նրանց կերպարները: Այսպիսով, որոշ կերպարներ հասնում են ճանաչման, մյուսներն ավելորդ են թվում: (Յի Բիաոճիա. «Մին դինաստիայի դրամայի մեկնաբանությունը Յուանչան սրուդիայից»)

սիաոջուան 小篆

Մանր տպատառ գիր

Մանր գիրը կամ տպագրության համար նախատեսված գրի տեսակը գեղագրության ուղղություն է, առաջացել է խոշոր գրից: Երկիրը միավորելուց հետո առաջին կայսր Յինը (մթա. 259-210 թթ.) իր վարչապետ Լի Սիին (մթա.?-208թթ.) հրամայեց պարզեցնել գիրը, որը խիստ տարածված էր Արևմտյան Ջոու ժամանակաշրջանում: Այս պարզեցված գրելաձևը պաշտոնապես հաստատվեց՝ որպես գրի ստանդարտ ձև: Մանրագիր տեքստում օգտագործվում են գեղեցիկ ու միանման գծեր, ինչը պարզեցնում է ձեռագիրը և ընթերցումը՝ կրճատելով չինարեն տառանշանների տեսակների քանակը: Այս ոճով գրված տառանշանները նրբագեղ են, երկար ու համաչափ. վրձնահարվածը հանդարտ է սկսվում ու ավարտվում բնական, ուղղահայաց գծով: Ոլորուն գծերը տարբերվում են միմյանցից ըստ գեղագրի ցանկության՝ այդպիսով ստեղծելով բազմաթիվ պարզ, բայց նուրբ տարբերակներ: Բոլոր տարիքների վայելչագիրները սիրել են գրի այս տեսակը, որը վայելչագրական արվեստի յուրօրինակ ոճ է: Հան դինաստիայում այն փոխարինվեց գրասենյակային գրով:

Մեջբերումներ.

Վարչապետ Լի Սիի հեղինակած «Յան Չիեն», կայսերական ձիակառքի ղեկավար Ջաո Գաոյի «Յուանլին» և կայսերական աստղագետ Հու Ուձիմի «Բազմակողմանի ուսում» աշխատությունները դպրոցական առաջին տարիների

Չինական մտքի եւ մշակույթի հիմնական հասկացություններ

դասագրքեր են, և բոլորն էլ կրում են «Շիջոուփիանի»՝ չինարեն խոշոր գրով տառանշանների առաջին բառարանի ազդեցությունը, որն ընդգրկում էր բազմաթիվ պարզաբանումներ և ձևափոխություններ: Ահա թե ինչու ենք այն այսօր անվանում «մանր տպատառ տեքստ»: (Սու Շեն. «Չեռագրի բացատրություն և տառանշանների մեկնաբանություն»)

Թան դինաստիայի Դայցուն կայսեր օրոք Լի Յանբինի հրաշալի մանր տառանշաններով ձեռագիրն էր գերիշխում աշխարհում: Սու Շենի «Չեռագրի բացատրություն և տառանշանների մեկնաբանություն» գրքի նրա տարբերակում մանրագիր ոճը հղկվել է տարբեր առումներով: Վայելչագրության այս տեսակն ուսումնասիրողները հիանում էին ու հետևում դրան, և ոճը մեծ առաջընթաց ապրեց: («Սուն դինաստիայի պատմությունը»)

սին ցի թու մաո 写气图貌

Նկարագրի արտաքին առանձնահատկությունները՝ վեր հանելով ներքին աշխուժությունը

Եզրույթը առարկայի արտաքին առանձնահատկությունները նկարագրելու գործողությունն է՝ գրավոր ստեղծագործության մեջ դրա ներքին բնութագիրը վեր հանելու նպատակով: Այն ոչ միայն ընդգծում է տեսածը խոսքերով վերարտադրելու, այլև հոգով ընկալելու ու ըմբռնելու անհրաժեշտությունը՝ պատկերվող առարկայի հետ հոգևոր հաղորդակցություն հաստատելու համար: Նպատակն իրերի թաքնված ներգործությունն ու ոգին բացահայտելը կամ դրանց նկատմամբ խոր զգացմունքներն արտահայտելն է: Միայն այսպես կարելի է ստեղծել արվեստի գերազանց նմուշ:

Մեջբերում.

Առարկայի արտաքին առանձնահատկությունները նկարագրելիս և թաքնված ներքին ոգին ըմբռնելիս ցանկալի է

Չինական մտքի եւ մշակույթի հիմնական հասկացություններ

փոխել սեփական ոճը՝ ըստ հանգամանքների. խոսքեր ու բանաստեղծական ռիթմ ընտրելիս պետք է մտքում ծանրութեթև անել դրանք, հետո միայն որոշել, թե դրանցից որը լավագույնս կարձագանքի հոգու կանչին: (Լիու Սյե. «*Գրական միտքն ու վիշապներ քանդակելը*»)

սին ցի յու ու սին 刑期于无刑

Պատժի նպատակը պատիժը վերացնելն է

Պատիժ նշանակելու նպատակը պատիժը վերացնելն է. սա «կառավարիչի առաքինությամբ» կոնֆուցիական գաղափարի շարունակությունն է: Կոնֆուցիական տեսակետի համաձայն՝ ծեսերով ու երաժշտությամբ ուղեկցվող կրթությունը պետական կառավարման գլխավոր միջոցն է, իսկ պատիժները միայն օժանդակ միջոցներ են: Կառավարման նպատակն է՝ դաստիարակել մարդկանց այս երկու միջոցներով, կրթություն ապահովել և փոխել նրանց, որպեսզի որդեգրեն առաքինի վարքուբարք ու առաջնորդվեն օրենքներով. այդպես կարելի է կարգուկանոն հաստատել երկնքի տակ և վերացնել պատժի անհրաժեշտությունը, այսինքն՝ վերացնել նաև պատիժը: Սա նաև իդեալական վիճակ է, որին կարելի է հասնել «առաքինությամբ կառավարելու» շրջանակներում: Սա միջոցների և նպատակների միասնության դիալեկտիկական աշխարհայացքն է:

Մեջբերում.

Կայսր Շունն ասաց. «...Հույս ունեմ՝ իմ կառավարման արդյունքում կհասնեմ իդեալական վիճակի, պատիժները կնշանակվեն դրանք վերացնելու նպատակով, և մարդիկ կկանգնեն ճիշտ ճանապարհի վրա»: («*Պարսնության գիրքը*»)

սինշու 行书

Հոսող գիր

Հոսող գիրը վայելչագրության ուղղություններից է, ինչպես արագագրությունը և կանոնավոր գիրը: Այս ոճում պահպանվում է չինական տառանշանի հիմնական կառուցվածքը: Հոսող գրին բնորոշ են սահուն, միմյանց հետ կապակցված վրձնահարվածները. այս ոճով գրված տառանշանները հեշտ ճանաչելի են: Ընդհանրապես մարդիկ հավատացած են, որ հոսող գիրը ստեղծել է Լիու Գեշենը Արևելյան Հան դինաստիայից, և այն մեծ տարածում է գտել Ուեյ և Չին դարաշրջաններում: Այս գրելաոճը սահող ամպեր և հոսող ջուր է հիշեցնում: Այն չունի որևէ կոնկրետ դասավորություն և կարող է իրագործվել գրելու համար նախատեսված ցանկացած գործիքով: Այս ոճով գրված տառանշանները տարբեր մարդկանց դեպքում տարբեր են: Ամենահանրահայտ գլուխգործոցները Ուան Սիջիի (303-361, կամ 307-365, 321-379թթ.) «Խղորձներով տաղավարում գրված բանաստեղծությունների ժողովածուի նախաբան», Յան Ջենցիևի (708-784թթ.) «Էլեգիա Նիս Չիմինին» և Սու Շիի «Սառը սննդի ծիսակարգ» ստեղծագործություններն են: Գրանք աչքի են ընկնում որոշակի ոճով և բարձր գեղագիտական արժեքով:

Մեջբերումներ.

«Հոսող գիրը» գրելաձև է, որը ստեղծել է Լիու Գեշենը Յինչուանից, Արևելյան Հան դինաստիայում: Կանոնավոր գրի տարբերակ է, հեշտ ու հարմար` գրելու համար: Գիրը երբեմն նմանեցնում են հոսող ջրի, ինչից էլ առաջացել է անվանումը: (Ջան Հուայգուան. «Վայելչագրության մեկնաբանություններ»)

Հոսող գիրը կանոնավոր գրի ավելի ազատ ու համառոտ ձև է: Հետագայում որոշ տառանշանների մասեր երբեմն միավորվում էին, և գիրը դառնում էր ավելի հեշտ ու պարզ.

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

ձեռագիրը նման էր սահող ամպերի և հոսող ջրի: Տառանշանների գծերի հաստությունը շարունակ փոխվում է, երբեմն հաստ է, երբեմն՝ բարակ: Սա ոչ կանոնավոր գիր է, ոչ արագագիր: Տառանշանները ոչ քառակուսի են, ոչ կլոր: Արագագրության մի տարբերակ է՝ հիմնված կանոնավոր գրի և պաշտոնական գրի վրա: (Սուն Յաո. «Մեկնաբանություններ գրի տարբեր ոճերի վերաբերյալ»)

սին սան փին 性三品

Մարդու էությունն ունի երեք մակարդակ

Մարդիկ դասակարգվում են՝ ըստ իրենց էության երեք մակարդակի: Սա հին չինացիների աշխարհայացքն է մարդու էության մասին: Ըստ այս տեսության՝ մարդու էության երեք մակարդակներն են՝ վերին, միջին և ստորին: Վերին մակարդակը նշանակում է, որ մարդն էությանը բարի է: Ստորին մակարդակը նշանակում է, որ մարդը չար է: Իսկ միջին մակարդակում դժվար է տարբերակել՝ մարդու էությունը բարի է, թե չար, կամ էլ այս մարդիկ բարու և չարի համադրություն են: Ոմանք հավատացած են, որ մարդու էությունը բնածին է, հատկապես վերին և ստորին մակարդակներում, ինչպես նաև անփոփոխ է: Մյուսները կարծում են, որ կրթությունը կարող է փոխել մարդուն՝ տեղափոխելով հաջորդ մակարդակ:

Մեջբերումներ.

Մենցիուսն ասում էր, որ մարդիկ իրենց էությամբ բարի են: Վստահ եմ, նա նկատի ուներ միջին մակարդակից վեր մարդկանց: Սունցին ասում էր, որ մարդիկ էությամբ չար են: Հավատացած եմ, որ նկատի ուներ միջին մակարդակից ցածր մարդկանց: Յան Մյունն ասում էր, որ մարդու էությունը բարու և չարի համադրությունն է: Կասկած չկա, որ նկատի ուներ միջին մակարդակի մարդկանց: (Ուան Չուն.

Չինական մտքի եւ մշակույթի հիմնական հասկացություններ

«Ուսուցման փարբեր դպրոցների համեմատական ուսումնասիրություն»)

Մարդու էությունը կարելի է բաժանել երեք մակարդակի, մասնավորապես՝ բարձր, միջին և ցածր: Մարդու էությունը բարձր մակարդակում ի ծնե բարի է: Միջին մակարդակում այն կարելի է ուղղորդել դեպի բարին կամ չարը: Ստորին մակարդակում ի ծնե չար է: (Հան Յու. «Մարդու էության ուսումնասիրություններ»)

սին շան է հուն 性善恶混

Մարդու էությունը բարու և չարի միաձուլումն է

Մարդու էությունը բարու և չարի համադրություն է՝ ըստ հին չինական տեսության: Այս պնդման համաձայն՝ մարդն իր բնույթով չի կարող լինել ոչ բարի, ոչ չար, բայց թե՛ բարին, թե՛ չարը հավասարապես ապրում են նրա մեջ: Բարությունը կամ չարությունը մարդու ծննդից հետո զարգացման արդյունք է: Հետևաբար, այս տեսության համաձայն, առաքինի մարդ լինելու բանալին սովորելն ու կրթվելն է:

Մեջբերումներ.

Շի Շունն Չոուից հավատում էր, որ մարդն իր բնույթով և՛ բարի է, և՛ չար: Բարիք խրախուսելու և մշտապես խթանելու դեպքում բարությունը կավելանա: Չարիք խրախուսելու և մշտապես խթանելու դեպքում չարությունը կավելանա: (Ուան Չուն. «Կրթության փարբեր դպրոցների համեմատական ուսումնասիրություն»)

Մարդու էությունը բարու և չարի համադրությունն է: Նա, ով լավ որակներն է զարգացնում, կդառնա լավ մարդ: Նա, ով չար որակներ է զարգացնում, կդառնա չարագործ: (Յան Սյուն. «Օրինակելի ասացվածքներ»)

սին ու շան ու է 性无善无恶

Մարդն իր բնությամբ ոչ բարի է, ոչ չար

Մարդու էությունը ոչ մի կապ չունի բարիքի կամ չարիքի հետ. այս տեսակետին հարում էին հին չինացիները: Փիլիսոփա Գաոցին այս տեսության կողմնակիցներից էր: Այստեղ մարդու էություն կամ մարդկային բնույթ ասելով նկատի ունենք մարդ արարածի բնածին հատկանիշները: Ըստ Գաոցիի՝ մարդու ներքին ցանկությունները, որոնք ուղղված են արտաքին աշխարհին, արտացոլվում են բացառապես ֆիզիկական կարիքների մեջ, ինչպիսիք են, օրինակ, սնվելու կամ սեռական կարիքները: Այս բնագոյները կապ չունեն էթիկայի հետ, ոչ բարի են, ոչ չար: Մարդու բարությունը կամ չարությունը նրա ծննդից ի վեր զարգացման և հասարակական ազդեցության արդյունք են: Մարդիկ, որոնք ենթարկվում են դրական ներգործության, հակված են բարի գործեր անել: Անբարենպաստ միջավայրում ապրող մարդիկ հակված են վատ գործեր անել:

Մեջբերում.

Գաոցին ասում էր. «Մարդու էությունը նման է արագ հոսող գետի: Երբ արևելյան ափին ճեղք է բացվում, ջուրը հոսում է արևելք: Երբ ճեղքը բացվում է արևմտյան ափին, ջուրը հոսում է արևմուտք: Ինչպես հոսող ջուրը չի կարող որոշել, թե ուր է գնում, այնպես էլ մարդու էությունը չի կարելի որակել բարի կամ չար»: (*«Մենցիու»*)

այունդի սի յու ցիան, ուայ յու ցի ու 兄弟阅于墙，外御其侮

Եղբայրները վիճում են տան պատերից ներս. դրսում դիմադրում են արտաքին ճնշմանը

Եղբայրները կարող են վիճել տանը, բայց դրսում կանգնում են միմյանց թիկունքի՝ պաշտպանվելով օտարների ճնշումից:

շումից: Եզրույթը վերաբերում է մարդկանց, որոնք ունեն ներքին հակասություններ ու տարաձայնություններ, բայց մի կողմ են դնում դրանք և համատեղ ուժերով դիմադրում ագրեսիային: Արտահայտությունը լիարժեք արտահայտում է չինացի ժողովրդի՝ ճգնաժամի պահին միմյանց աջակցելու մղումը: Արդի ժամանակներում եզրույթն օգտագործվում է՝ որպես չինացիների ազգային միասնության խորհրդանիշ, երբ նրանք արտաքին ագրեսիայով պայմանավորված գոյատևման ճգնաժամի առաջ են:

Մեջբերում.

Ֆու Չենն առարկեց. «Սա անթույլատրելի է: Հները մի ասացվածք ունեին. «Եղբայրները կարող են վիճել միմյանց հետ, բայց միևնույն է, հարյուր չի հեռավորությունից մոտ չեն թողնի իրենց ճնշողներին»: Ջոուի դուքսը բանաստեղծության մեջ գրում է. «Եղբայրները վիճում են տան պատերից ներս. դրսում նրանք դիմադրում են արտաքին ճնշմանը»: Այսպիսով, եղբայրների միջև վեճը ներքին տարաձայնություն է և չի կարող սասանել ընտանիքի ամրությունը»: (*«Դիսկուրսներ պեյության կառավարման շուրջ»*)

սիուձի-անրեն 修己安人

Չարգացրու քեզ, բարիք բեր ուրիշներին

«Սեփական անձը զարգացնել» նշանակում է ջանք ու եռանդ չիսնայել՝ մշտապես սեփական տաղանդն ու առաքիլությունն ավելացնելու, կատարելության հասնելու և ներքուստ իմաստուն դառնալու համար: «Բարիք բեր ուրիշներին» նշանակում է ցուցաբերել սեփական տաղանդն ու առաքիլությունը, ներդրում անել հասարակության մեջ ու բարիք բերել ուրիշներ: Սա հենց այն է, ինչ Կոնֆուցիոսը նկատի ուներ «առաքիլի մարդ» ասելով. սա նաև կոնֆուցիական դպրոցի առաքիլությանը կառավարման գաղափարի դրսևորումն է:

Մեջբերում.

Յիլուն հարցրեց, թե ինչպիսին է առաքինի մարդը: Եվ Կոնֆուցիոսն ասաց. «Նա զարգացնում է ինքն իրեն, որ հարգանքի արժանի լինի»: Յիլուն հարցրեց. «Միայն այդքա՞նը»: Կոնֆուցիոսն ասաց. «Նա զարգացնում է ինքն իրեն՝ բարիք բերելով ուրիշներին»: Յիլուն հարցրեց. «Եվ վե՞րջ»: Կոնֆուցիոսն ասաց. «Նա զարգացնում է ինքն իրեն՝ բարիք բերելով բոլորին: Բոլորին հարմարավետություն պարգևելը նույնիսկ Յաոյի և Շունի համար բարդ կլիներ»:
(«Անալեկրներ»)

Յանցոու բազուայ

扬州八怪

Յանցոուի ութ մոզական նկարիչները

Նրանք Յինի Յանցոու տարածաշրջանի ութ ականավոր գործող նկարիչներն էին Յինի Քանսի (1662-1722թթ.) և Յիանլուն (1736-1795թթ.) կայսրերի օրոք: Աչքի էին ընկնում վառ անհատականությամբ և նկարչության մոզական ոճով: Նրանք են՝ Ուան Շիշեն(1686-1762թթ.), Լի Շան(1686-1762թթ.), Չին Նուն(1687-1763թթ.), Հուան Շեն(1687-1768թթ.), Գաո Սիան(1688-1753թթ.), Ջեն Սիե(1693-1765թթ.), Լի Ֆանյին (1695-1754թթ.) և Լուո Փին (1733-1799թթ.) (գոյություն ունի նաև մեկ այլ ցուցակ): Հիմնականում պաշտոնյաներ էին, որոնք գրկվել էին աջակցությունից, կամ գիտնականներ, որոնց չէր հաջողվել իրականություն դարձնել ձգտումները, հետևաբար թոթափում էին իրենց բարկությունը նկարչության ու վայելչագրության միջոցով: Արհամարհելով նկարչության ավանդական ձևերը՝ նրանք ստեղծում էին իրենց նոր ոճը՝ նորամուծություններ անելով այնպիսի ոլորտներում, ինչպիսիք են վայելչագրությունը նկարչության մեջ, զուտ վայելչագրություն և տառանշանների փորագրում: Յուրօրինակ ձեռքբերումների շնորհիվ ժամանակակիցները նրանց անվանում էին «քմահաճ հանճար-

Չինական մտքի եւ սշակույթի հիմնական հասկացություններ

ներ» և «տարօրինակներ»: Կրում էին նաև հարգարժան տիտղոս՝ «Յանչոուի ութ մոզական նկարիչները»: Նրանք խոր ազդեցություն բողեցին արդի շրջանի նկարիչների, օրինակ՝ Յի Բայչիի (1864-1957թթ.) և Չեն Շիցենի (1876-1923թթ.) վրա:

Մեջբերումներ.

Առարկաներ, որ բացատրում են երկնքի ու երկրի առեղծվածները, ստեղծագործություն, որից ամպրոպ ու անձրև է սկսվում, լուսանքներ, որ թափվում են չար հոգիների վրա, և նկարներ, որ արհամարհում են բոլոր սահմանված օրենքները. սովորական մարդիկ հագիվ թե նկատեն այս ամենը: (*«Ջեն Բանցիաոյի երկերի ժողովածու»*)

Ափսոս, որ ութ մարդիկ, որոնք հայտնվեցին նույն ժամանակաշրջանում և աչքի ընկան նկարչության ոլորտում ոճով, որ տարբերվում էր հիմնական նկարչական հոսանքից, չունեին միասնական արտահայտչամիջոցներ, թեև հայտնի էին «Մոզական ութնյակ» անունով: (Ուան Ջուն. *«Յանչոուի նկարիչների կենսագրությունները»*)

յեույիսիան

野无遗贤

Անհեռատես մարդիկ անտեսվում են

Անհեռատես մարդիկ անտեսվում էին, իսկ արժանիքներով և տաղանդով օժտվածներն աշխատանքի էին անցնում կառավարությունում: Սա «հեռատես մարդն արժանի է պատկառանքի» հնագույն հասկացության դրսևորումն էր: Հին ժամանակներից ի վեր Չինաստանում ընդգծվել է, որ մարդիկ պետք է պաշտոնական դիրքի նշանակվեն ըստ արժանիքների, և յուրաքանչյուր մարդ պետք է լիարժեք կատարի իր դերը: Ընդունված կարծիք է, որ սա պետության կայուն կառավարման երաշխիքն է: Հին Չինաստանում հենց այս գաղափարի վրա էին հիմնված բոլոր համակարգերը (այդ

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

թվում և խորհրդատվությունը կամ կայսերական քննությունները), որոնք անհրաժեշտ էին պաշտոնի համար մարդկանց ընտրելիս: «Անհեռատես մարդիկ անտեսվում են» սկզբունքը երկրի ճիշտ կառավարման խորհրդանիշերից էր:

Մեջբերում.

Կառավարությունն անտեսում է անհեռատես մարդկանց: Այդպես է ապահովվում բոլոր պետությունների խաղաղությունը: (*«Պատմության գիրքը»*)

յեղուտ-գույզեն

叶落归根

Տերևները թափվում են՝ վերադառնալով արմատներին

Տերևները թառամում ու թափվում են գետնին՝ ծառարմատի մոտ: Այս փոխաբերությունը ենթադրում է, որ բոլոր արարածներն ունեն հին տուն, ուր վերադառնում են նույնիսկ հեռավոր վայրերում անցկացրած երկարատև կյանքից հետո: Այն արտահայտում է կարոտը ծննդավայրի հանդեպ, ինչը տարածված գաղափար էր հին չինացիների շրջանում: Գուցե այս գաղափարը պահպանողական է, բայց, այնուամենայնիվ, մարմնավորում է մարդկանց բարի ու ազնիվ սերը ծննդավայրի ու հարազատների, ջերմ զգացմունքները՝ ազգի ներկայացուցիչների հանդեպ: Սա մշակույթը սեփական անձի հետ նույնացնելու գլխավոր շարժառիթն է:

Մեջբերում.

Ամպերը հանդարտ սահում են սարերի գագաթների վրայով, տերևները երջանիկ թափվում են՝ ձգտելով արմատներին: (Լու Յոու. *«Հոգոց՝ փսևը»*)

յիհուա — 画

Նկարչության բոլոր ձևերը՝ բազմապատկված մեկ վրձնահարվածից /

Միասնությունը նկարչության մեջ

Թեև եզրույթը բառացի նշանակում է «նկարչության մեջ կիրառվող գծեր», հիմնականում հղում է հիմնարար օրենքներին, որոնք ուղղորդում են նկարչական արվեստը, ապա՝ տիեզերքում ամեն ինչի ձևավորման և զարգացման համընդհանուր օրենքներին: Գաղափարն առաջադրել է Յին դինաստիայի նկարիչ Շի Թաոն (1641-1718?թթ.), շնայած նրա գաղափարները հակասական արձագանք գտան ժամանակակից գիտնականների և նկարիչների շրջանում: Շին, որի ներշնչանքի աղբյուրը դառնական փիլիսոփայությունն ու Չան (Չեն) տեսությունն էր, ինչպես նաև Ֆու Սիի՝ ինը և յանը խորհրդանշող մեկ գիծը (երեք ամբողջ կամ հատված գծի ութ համադրություն, որոնք նախկինում օգտագործվում էին գուշակության մեջ), պնդում էր, որ տիեզերքում ամեն ինչ առաջանում է մեկ ամբողջությունից: Նկարչի վրձնի տակ շոշափելի երևույթները երբեք չեն կորցնում այդ առանցքային միասնությունը: Նրա համար միասնությունը զրո է, ոչինչ: Այսպիսով՝ նկարչությունը ոչնչից շոշափելի առարկաներ ստեղծելու գործընթաց է: Սա նաև Դաոն է՝ նկարչական ոճի և տիեզերքում ամեն ինչի համադրությունը: Բացի այդ, միասնությունը ենթադրում է լայնորեն կիրառելի կանոնների շարք, որն առկա է ողջ նկարչական գործընթացում: Յուրաքանչյուր վրձնահարված կամ գիծ այս կանոնների արտացոլումն է: Միասնությունը նկարչական տեսության մեջ ընդգրկում է բազմաթիվ հարաբերություններ՝ մի կողմից միասնության, մյուս կողմից՝ Դաոյի, ոչնչի, շոշափելիության ու բազմազանության միջև: Այն հարուստ է փիլիսոփայական առնչություններով և գեղարվեստական նշանակությամբ: Հետագայում եզրույթը դարձավ ավանդական չինական գեղագիտական մտածողության և նկարչական տեսության կարևոր մաս:

Մեջբերումներ.

«Նկարչության մեջ միասնությունը բոլոր իրերի ու երևույթների ձևավորման և զարգացման հիմքն է: Մենք կրնորունենք դա, եթե պատրաստ լինենք հոգով զգալ այդ փորձառությունը: Այն ներհատուկ է մեր հոգուն, թեև լիովին չենք հասկանում դա: (Շի Թաո. «Նկարչության սկզբունքի և տեխնիկական միջոցների մասին»)

Ջգա նկարչության բուն էության համընդհանուր օրենքները, որոնք ընկած են նկարչական տեխնիկայի ընկալման հիմքում: Ըմբռնիր կյանքի և տիեզերքի էությունը: Սա նկարչության և վայելչագրության գլխավոր հմտությունն է, որի անթիվ-անհամար տարբերակները լավագույնս ներկայացնում են վրձնի և թանաքի կատարման վարպետությունը: (Շի Թաո. «Նկարչության սկզբունքի և տեխնիկական միջոցների մասին»)

**յի գուո ուեյ գուո, յի թիանսիա
ուեյ թիանսիա**

以国为国，以天下为天下

Նահանգն ու երկիրը կառավարիլ տարբեր մեթոդներով

Նահանգ ղեկավարելիս օգտվիր նահանգի համար նախատեսված մեթոդներից: Երկիր ղեկավարելիս օգտվիր երկրի համար նախատեսված մեթոդներից: Գուանցին պնդում էր, որ կառավարիչը քաղաք ղեկավարելիս չպետք է օգտվի կլանային մեթոդներից, պետություն ղեկավարելիս չպետք է դիմի քաղաքի կառավարման մեթոդներին, իսկ երկիր ղեկավարելիս չպետք է նախապատվություն տա պետություն կառավարելու մեթոդներին: Անհրաժեշտ է փոխել կառավարման ոճը՝ ըստ տարածքային տարբերությունների: Պետք է լայնացնել աշխարհայացքն ու միտքը կառավարվող տարածքի ընդլայնմանը զուգահեռ: Ժամանակակից լեզվով «նահանգը» կարելի է մեկնաբանել՝ որպես երկիր, իսկ «երկիրը»՝ որպես աշխարհ:

Մեջբերում.

Եթե քաղաքը կառավարես կլանը ղեկավարելու մեթոդներով, հաջողության չես հասնի: Եթե նահանգը կառավարես քաղաքը ղեկավարելու մեթոդներով, հաջողության չես հասնի: Եթե նահանգը կառավարես երկիրը ղեկավարելու մեթոդներով, հաջողության չես հասնի: Կլան ղեկավարելիս պետք է բավարարել կլանի պահանջները, քաղաք ղեկավարելիս՝ հաշվի առնել քաղաքի պահանջները, նահանգ ղեկավարելիս՝ նկատի ունենալ նահանգի պահանջները: Երկիր կառավարելիս պետք է կատարել երկրի առաջադրած պահանջները: Պետք չէ մերժել ուրիշների խորհուրդները, միայն՝ որովհետև նրանք կլանի անդամ չեն: Պետք չէ հրաժարվել այլ քաղաքի մարդկանց խորհուրդներից, միայն՝ որովհետև նրանք չեն ապրում քո քաղաքում: Պետք չէ հրաժարվել այլ նահանգի ժողովրդի խորհուրդներից, միայն՝ որովհետև նրանք քո նահանգից չեն: Պետք չէ հրաժարվել այլ ժողովուրդների խորհուրդներից, միայն՝ որովհետև նրանք օտարերկրացիներ են: Մի՞թե բնությունն անկողմնակալ է երկնքի ու երկրի միջև ամեն ինչի նկատմամբ: Արևն ու լուսինը լույս են սփռում ամեն ինչի վրա: Կառավարիչը պետք է նույն կերպ վարվի: (*«Գուալիցի»*)

յի սին մեյ դաո 以形媚道

Գաոյին հարմարվող բնական ձևեր

Սարերն ու գետերը ձևով հարմարվում են Գաոյին: Հարավային դինաստիաներից Սուն դինաստիայի նկարիչ Յուն Բինը (375-443թթ.) իր «Բնանկարների ստեղծման մասին» գրքում զարգացնում է Կոնֆուցիոսի այն խոսքը, որ «Առաքինի մարդը սիրում է սարերը, իմաստուն մարդը՝ ջրերը»: Յունը պնդում է, որ սարերն ու գետերը ոչ միայն մարդկությանը ցույց են տալիս իրենց բնական գեղեցկությունը, այլև արտացոլում փոփոխությունների բնական օրենքը: Հետևա-

բար, սիրված են առաքինի մարդկանց կողմից: Այս եզրույթն արտացոլում է մարդկանց գեղագիտական աշխարհայացքը Վեց դինաստիաների ժամանակահատվածում:

Մեջբերումներ.

Կոնֆուցիոսն ասում էր. «Իմաստուն մարդը սիրում է ջրեր, առաքինի մարդը՝ սարեր: Իմաստուն մարդն ակտիվ է, առաքինի մարդը պահպանում է մտքի խաղաղությունը: Իմաստուն մարդը երջանիկ է, առաքինի մարդը վայելում է երկարակեցությունը»: (*«Անալեկտեր»*)

Իմաստունները հոգով հետևում են Դաոյին: Առաքինի ու տաղանդավոր մարդիկ կարող են ըմբռնել ու գործնականում կիրառել Դաոն: Սարերն ու գետերն իրենց բնական ձևով հարմարվում են Դաոյին: Դա է պատճառը, որ սիրված են բարեգութ մարդկանց կողմից: Մի՞թե սա նուրբ ու խոր գաղափար չէ: (Յուն Բին. *«Բնանկարչության սրեղծման մասին»*)

յի սին ցու սին 以刑去刑

Պատիժը պատժով վերացնելը

Պատիժը պատժով վերացնելը «օրենքով կառավարելու» լեզալիստական դպրոցի կոնկրետ դրսևորում է: Թվում է, թե այն շատ մոտ է կոնֆուցիական այն գաղափարին, որ պատիժն արձակվում է պատիժը վերացնելու նպատակով, սակայն իրականում միանգամայն այլ իմաստ ունի: Կոնֆուցիականները կարևորում էին ծեսերը, ցանկանում էին դրանց միջոցով ազատվել պատիժներից, իսկ լեզալիստները կարևորում էին պատիժները. նրանք բարձր տուգանքը համարում էին հասարակ մարդկանց սրտերում վախ արթնացնելու միջոց, որպեսզի վերջիններս չհամարձակվեն հանցանք գործել: Ըստ այս տեսության՝ որոշ ժամանակ անց պատժի կարիք այլևս չէր լինի: Եթե դիտարկենք «երկնքի

Չինական մտքի եւ սշակույթի հիմնական հասկացություններ

տակ՝ մեծ կարգուկանոն» հաստատելու իդեալական վիճակի տեսանկյունից՝ «պատժի վերացում» լեզալիստական գաղափարը շատ մոտ է կոնֆուցիական «պատժի վերացմանը», բայց գուրկ է մարդու հանդեպ մտահոգ վերաբերմունքից, որը հատուկ է կոնֆուցիականությանը:

Մեջբերում.

Եթե մանր հանցանքների համար կիրառվի դաժան պատիժ, մարդիկ այլևս մանր հանցանք չեն գործի, իսկ լուրջ հանցագործությունները կնվազեն: Սա պատժի վերացում է պատժի միջոցով: Երբ պատիժները վերացվեն, պետական կառավարումը հաջողության կհասնի: (*«Շանգ ասարժո գիրքը»*)

յի սին սիե շեն 以形写神

Գտիր ոգին, որ ձևից անդին է

Նկարիչները պատկերում են արտաքին տեսքը, որպեսզի բացահայտեն ներքին էությունը: Արևելյան Չին դինաստիայի նկարիչ Գու Քայջին (345?-409թթ.) կարևորում է էության և ֆիզիկական ձևի համապատասխանությունը: Նա ամենայն մանրամասնությամբ նկարագրում է առարկաների արտաքինը, որը նրանց հոգևոր աշխարհի արտացոլանքն է: Նրա կարծիքով՝ սա նկարչության բարձրագույն պահանջն է: Քայջին նկարիչներին կոչ է անում ընդգծել արտաքին հատկանիշները, որոնք լավագույնս բացահայտում են նկարագրված առարկաների հոգևոր էությունը: Այս տեսակետը մեծ ազդեցություն է թողել հետագա շրջանի ստեղծագործական նախաձեռնությունների վրա:

Մեջբերում.

Մարդն առանց պատճառի առաջ չի նայի ու նետը չի վերցնի, եթե նրա դիմաց ոչ ոք չլինի: Նկարչությունը, պատկերելով ֆիզիկական ձևն ու առանձնահատկությունները,

վեր է հանում բուն էությունը: Կոնկրետ առարկաների բացակայությունը հաճախ ստիպում է, որ նկարը շեղվի պատկերելու իր գործառնության ու կորցնի առարկայի ներքին էությունը վերհանելու նպատակը: (Գու Քայջի. «Ուեյ և Չին դինաստիաների ականավոր նկարների գովք»)

յիֆա 义法

Յի Ֆա / Լավ արձակ գրելու ուղեցույցներ

Յի ֆան արձակի ուղեցույցներն ու չափանիշներն են, որոնց հարում էր Ֆան Բաոն (1668-1749 թթ.) Յին դինաստիայից և որոնք վերաբերում են բովանդակությանը, կառուցվածքին և խմբագրմանը: Նա «Գարնան և աշման տարեգրքերի» և «Պատմաբանի գրառումների» պատմական տեքստերի կառուցվածքը համարում է արձակի հրաշալի օրինակ և հանրայնացնում այն: Յին (义) հղում է անում բովանդակությանն ու խոհականությանը՝ շեշտը դնելով նյութի ու տրամաբանության վրա. ֆան (法) վերաբերում է կառուցվածքին և գրելու տեխնիկական միջոցներին՝ ընդգծելով համապատասխան լեզվի ու հաջորդականության կարևորությունը: Յին առաջնային է, իսկ ֆան հարմարվում է Յիին, որպեսզի ճկուն ու բազմազանորեն արտահայտի բովանդակությունը՝ հնարավորություն տալով, որ հեղինակը հստակ արտահայտի իր կարծիքը, իսկ փաստարկը հզոր լինի: Յի ֆա հասկացությունը Յին դինաստիայի Թունչեն դպրոցի արձակագրության անկյունաքարն է:

Մեջբերումներ.

Կոնֆուցիոսը հասկանում էր բարեգթությանը կառավարելու անհրաժեշտությունը և այս ուղերձը հղեց յոթանասուն տարբեր կառավարիչների, բայց ոչ ոք չլսեց նրան: Նա գնաց արևմուտք՝ Չոուի արքունիք՝ պահոցներն ուսումնասիրելու: Այնտեղ ամենայն մանրամասնությամբ թերթեց փաստաթղ-

թերը և Լու նահանգի պատմական արձանագրություններն ու հնագույն պատմությունները ժամանակագրական կարգով հավաքեց «Գարնան և աշնան տարեգրքերում»: Նա սկսեց Լուի Յին դքսի կառավարման առաջին տարվանից և ավարտեց այն տարով, երբ Լուի Այ դուքսը *ցիլին* բռնեց՝ լեգենդար կենդանի: Նա խտացրեց տեքստերը, հեռացրեց կրկնություններն ու ավելորդությունները և ուրվագծեց պատմական տարեգրքեր գրելու ուղեցույցները: (Սիմա Յիան. «Պատմաբանի գրառումները»)

«Գարնան և աշնան տարեգրքերի» օրինակը հետագայում մեկնաբանվեց Սիմա Յիանի կողմից, իսկ հետո բոլոր նրանք, ովքեր գրել են լավ արձակ, հետևել են այս ուղեցույցին: «Փոփոխությունների գրքում» *յին* նկարագրված է հետևյալ կերպ՝ «տեքստերն ու խոսքը պետք է իմաստալից լինեն», իսկ ֆան՝ «տեքստերն ու ելույթները պետք է տրամաբանական և կանոնավոր լինեն»: Դրանք նման են թելի ու ոստայնի, և միայն այդ կանոնները պահպանելու դեպքում կարելի է լավ տեքստ գրել: (Ֆան Բաո. *Վերընթերցելով «Պատմաբանի գրառումների» «Շահույթ առևտրից» գլուխը*)

յին 音

Երաժշտական հնչյուններ

Երաժշտական հնչյունները կամ պարզապես երաժշտությունը գեղարվեստորեն ռիթմիկ հնչյուններ են, որոնք հոսում են ինչ-որ մեկի հուզիչ, թրթռուն զգացմունքներից: Հին չինացիները հաճախ տարբերակում էին երաժշտական հնչյուններն ու պարզ հնչյունները: Բնական միջավայրում ստեղծված հնչյունները պարզ հնչյուններ են, իսկ այն, ինչ ստեղծվում են սրտում զգացմունքների փոթորկի արդյունքում, երաժշտություն է: Սեկ հնչյունը կոչվում է *շեն* (聲), տարբեր հնչյունները, որ միավորվում են, կոչվում են *յին* (音)· փայլուն համադրման դեպքում հնչյունները վերածվում են երաժշտության (*յուե* 乐): Հին չինացիները հավատացած էին, որ

երաժշտական հնչյուններն առաջանում են մարդու ներքին թելադրանքով, և որ երկրի կամ տարածաշրջանի երաժշտությունն արտացոլում է տարածված զգացումներն ու հասարակական նորմերը: Այսպիսով, կոնֆուցիական գիտնականները հավատացած էին, որ արվեստն ու գրականությունը դրսևորում են երկրի կառավարման թե՛ առավելությունները, թե՛ թերությունները, և հետևաբար, բարոյական կրթության դեր են խաղում:

Մեջբերումներ.

Երաժշտությունը բխում է սրտից ու հոգուց: Երբ զգացմունքները շարժվեն մարդու սրտում, կարտահայտվեն հնչյունների համապատասխան համադրության միջոցով: Չանազան ռիթմիկ հնչյուններից բաղկացած մեղեդին կոչվում է երաժշտություն: (*«Ծեսերի գիրքը»*)

Երաժշտությունը հնչյունների որոշակի տեսակ է: Այն, ինչ հոսում է սրտից որոշակի ռիթմիկ կադապարով, երաժշտություն է: (Սու Շեն. *«Չեռագրի բացատրություն և տառանշանների մեկնաբանություն»*)

յուրեն 优人

Համերգավարներ

Համերգավարները, որոնք հայտնի են Յուրեն (优人) կամ Չանյու (倡优), Փայյու (俳优) կամ Յուլին (优伶) անուններով, ժողովրդական արտիստներ էին, որոնք պատմություններ էին պատմում, պարում, զբաղվում ակրոբատիկայով և կատակերգությամբ: Սուն և Յուան դիմաստիաներից հետո նրանք նաև հանդես էին գալիս օպերաներում: Ի սկզբանե պալատական ազնվականների կողմից հովանավորվող համերգավարների այս փոքրիկ խմբերը վերածվեցին պրոֆեսիոնալ դերասանական խմբերի, երբ Սուն և Յուան դիմաս-

տիաներից հետո քաղաքները խոշորացան: Հին Չինաստանում, որտեղ գաղափարական և էթիկական սկզբունքներն արհամարհում էին զվարճանքը, համերգավարները ցածր հասարակական կարգավիճակ ունեին: Միմա Ցիանն իր «Պատմաբանի գրառումներ» գրքի «Ծաղրածուների կենսագրություններ» բաժնում գովաբանում էր հանդիսավարներին՝ կառավարիչներին խիզախաբար բարոյախրատական խորհուրդներ տալու համար: Հետագայում այս պրակտիկան դարձավ հանդիսավարներին մեկնաբանելու և ընտրելու հիմնական չափանիշ:

Մեջբերումներ.

Ուի թագավորն իրեն թույլ է տալիս տարվել հաճույքներով ու բոլորովին մոռանում հասարակ ժողովրդի մասին: Նա միջամտում է գյուղատնտեսական գործերին՝ խախտելով տարվա եղանակների ցիկլը կարգավորող օրենքները, վստահում է զրպարտողներին, իրեն շրջապատում զվարճացողներով. նա ուղղակի չի ուզում լսել իր նախարարների անկեղծ խորհուրդները և հեռու է պահում նրանց: (*«Գիսկուրսներ նահանգների կառավարման վերաբերյալ»*)

Յին դինաստիայի զվարճացնող-հանդիսավար Ջանը Ցինի երկրորդ կայսերը խորհուրդ տվեց չներկել քաղաքի պատերը, իսկ Չու նահանգի զվարճացնող Մենը Չուի թագավոր Ջուանին խնդրեց արտասովոր թաղման արարողություն չկազմակերպել իր սիրելի նժույգի համար: Երկուսն էլ փորձեցին կառավարիչներին հետ պահել ճակատագրական քայլերից և ինքնամոռացումից: (Լիու Սյե. *«Գրական միտքն ու վիշապներ քանդակելը»*)

յու 欲

Ցանկություն

Եզրույթը վերաբերում է արտաքին առարկաներին կամ երևույթներին ձգտելուն: *Յու* (欲) արտաքին երևույթների հանդեպ ձգտումն է, ինչպիսիք են, օրինակ, ուտելիքի ու գեղեցկության ձգտումը: Այս ցանկությունը բնագոյային է, ուստի այն պետք է բավարարել մինչև որոշակի աստիճան և միևնույն ժամանակ սանձել: Չափից դուրս շատ ցանկությունը կարող է վնասել մարդուն, տարածայնություններ առաջացնել մարդկանց միջև և հանգեցնել անկարգությունների: Ցանկությունը նաև վերաբերում է առաքինության ձգտմանը, որ հատուկ է մարդկային բնագոյին:

Մեջբերումներ.

Ուտելիքն ու հակառակ սեռին սիրատաժելը հիմնական մարդկային ցանկություններն են: (*«Ծեսերի գիրքը»*)

Հիմնական մարդկային կարիքներն են՝ ուտել, երբ քաղցած ես, ջերմություն փնտրել, երբ մրսում ես, և հանգստանալ, երբ հոգնած ես: Այս բոլորը մարդկային բնագոյներ են: (*«Սունցի»*)

Յուանցաջու 元杂剧

Յուան դինաստիայի «Ցաջուն»

«Ցաջուն» յուրօրինակ դրամատիկ ժանր էր Յուան դինաստիայում, առաջացել է ավելի վաղ՝ Սուն դինաստիայի հյուսիսային *ցաջուից*: Ի սկզբանե կրելով հյուսիսի կատարողական արվեստի տարածված տեղական ոճերի ազդեցությունը՝ հետագայում այն կլանեց *ջուզունդիանոն*՝ երաժշտական դրամայի մի տեսակ, որում հնչում են տարբեր երաժշտական մեղեդիներ, ինչպես նաև երաժշտություն և տեքս-

տեր, որոնք կատարվում էին Չին դինաստիայի հասարակաց տներում՝ կուրտիզանուհիների կողմից: Հայտնի դրամատուրգներ, որոնցից է, օրինակ, Գուան Հանցինը (1220?-1300?թթ.) Յուանի վաղ շրջանում մշակեցին ու պաշտոնական ձև հաղորդեցին այս ոճերին՝ վերածելով յուրօրինակ դրամատիկ ժանրի: «Ցաջուն» բաղկացած է չորս գործողությունից, որոնցից յուրաքանչյուրում հնչում են երգեր. դրանք սկսվում են նույն *գունդիստ* նոտայից և կատարվում գլխավոր երգչի կամ երգչուհու կողմից: *Գունդիստ* նոտան փոխվում է յուրաքանչյուր գործողության հետ: Սյուժեները լիարժեք են, հրաշալի կառուցված, իսկ կենսախինդ և հետաքրքիր կերպարներն աչքի են ընկնում դրամատիկ շարժումներով և արտահայտությունների հարուստ ցանկով: Դադուն՝ Յուան դինաստիայի մայրաքաղաքը, տնտեսական գործունեությամբ բարգավաճ կենտրոն էր, որտեղ գիտնականներն ու կատարողները հրաշալի աշխատում էին միասին, ինչն էլ խթանում էր *ցաջու* ժանրի սրբնթաց զարգացումը: Սակայն ոճը հեռացավ Յուան դինաստիայի հետ, իսկ մինչ հաջորդ՝ Մին դինաստիայի սկիզբն այն արդեն փոխարինվել էր այլ օպերային և կատարողական ժանրերով:

Մեջբերումներ.

Երաժշտությունը հետևում է քաղաքական կառավարման միտումներին, իսկ դրամաները փոխվում են տվյալ ժամանակների նախապատվությունների հետ: Հետագայում հասարակաց տներում օգտագործվող սցենարները զարգացան ու վերածվեցին *ցաջու* ոճի: (Հու Ջիյու. «*Տեքստը՝ նախաբեկված հանդիսավարի երգի համար*»)

Թան ժամանակաշրջանում տարօրինակ պատմություններ կային, որոնց հեղինակները գիտնականներ էին. դրանք հաճախ նախատեսված էին ժամանցի ու թեթև զրույցի համար: Մուն դինաստիայում կային բեմական ներկայացումներ՝ երգերով, արտասանությամբ, կատակերգական ժեստերով ու երկխոսություններով: Չին դինաստիայում սցենար-

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

ներն ու *ցաշուն* միավորվեցին: Մեր դինաստիայում այդ երկուսը բաժանված են մի քանի խմբի: (Միա Թինցի. «Կուրտիզանուհիների կենսագրություններ»)

յուանբեն 院本

Չին օպերա / Կուրտիզանուհիների պիեսների տեսքերը

Լայն իմաստով, եզրույթը նշանակում է օպերայի ավանդական ոճ, որը տարածված էր Չին դինաստիայում: Նեղ իմաստով այն վերաբերում է մեղեդիներին ու լիբրետոներին, որոնք օգտագործվում էին դրամայի այս տեսակում, որը բեմադրվում էր հիմնականում *հանյուանում* (行院), կամ հասարակաց տներում. հենց այստեղից էլ առաջ է եկել անունը: Ժանրը խիստ տարածված էր Չին դինաստիայի վաղ շրջանում, բայց ոչ մի առանձին, ամբողջական ստեղծագործություն չի հասել մինչև մեր օրերը: Չնաչափը հետևյալն է. կարճ գործողություններ, պարզ սյուժեներ, հումորային լեզու և կատակերգական ժեստեր: Գլխավոր կատարող *ֆուշիննի* (副净) ապահովում է հումորային մասը, իսկ երկրորդ պլանի կատարող *ֆուաննի* (副末) կատակերգական ետին ֆոնը: Չնով այն նման է Թան դինաստիայի դուետով խաղացվող զվարճալի պիեսներին (*ցանցունսի* - 参军戏) և Սուն դինաստիայի *ցաշու* կատակերգությանը: Հասարակաց տներում հնչող երաժշտությունը մեծ ազդեցություն ունեցավ Յուանի *ցաշուի* կամ օպերայի զարգացման վրա:

Մեջբերում.

Չին դինաստիայում կուրտիզանուհիներն օգտվում էին պարտիտուրաներից՝ *ցաշուից* և *ջունգունդիստից*՝ երաժշտական դրամայի տեսակ, որում միահյուսված են տարատեսակ մեղեդիներ: Ըստ էության, պարտիտուրաներն ու ցաշուն նույնն էին: Մինչև Յուան դինաստիա դրանք բաժանված չէին երկու առանձին ժանրի: (Թաո Յունյի. «Կարպետր Նանցունի պատմությունները»)

Չինական մտքի եւ մշակույթի հիմնական հասկացություններ

ջան ֆա բի բեն յու ջեն շեն 战法必本于政胜

Պատերազմի մեթոդները պետք է հիմնված լինեն քաղաքականության հաջողության վրա

Պատերազմում հաղթելու սկզբունքները կամ մեթոդները պետք է հիմնված լինեն քաղաքականության մեջ գրանցած հաջողության վրա, այլ կերպ ասած՝ ռազմական արդյունքը որոշվում է քաղաքականության ուժով: Հին չինացի ստրատեգներն ու լեգալիստները պատերազմը դիտարկում էին քաղաքականության տեսանկյունից՝ հաշվի առնելով դրա քաղաքական էությունը և այն համարելով քաղաքականության շարունակություն: Արդյունավետ կառավարումն ու սոցիալական ներդաշնակությունը պատերազմում հաղթելու վճռական գործոններ էին: Այն, որ «պատերազմի մեթոդները պետք է հիմնված լինեն քաղաքականության մեջ հաջողության վրա», նույն գաղափարի արտահայտությունն էր, ինչի մասին գրում է պրուսական ռազմական ստրատեգ Կառլ ֆոն Կլաուզեֆցը (1780-1831թթ.) իր «Պատերազմի մասին» գրքում. նրա խոսքով՝ պատերազմը քաղաքականության շարունակությունն է այլ միջոցներով, սակայն առաջինը երկրորդից 2000 տարի շուտ է ստեղծվել:

Մեջբերում.

Պատերազմում հաղթելու սկզբունքը պետք է խարսխված լինի քաղաքականության մեջ գրանցած հաջողության վրա: Այս դեպքում մարդիկ չեն կռվի իրար դեմ: Եթե չկռվեն, չեն գործի սեփական շահի տեսանկյունից, այլ ականջալուր կլինեն կառավարչի կամքին: Հետևաբար, հաջող կառավարում է համարվում այն, երբ թագավորը ժողովրդին հետ է պահում հարևանների դեմ կռվելուց, փոխարենը խրախուսում է խիզախորեն կռվել թշնամիների դեմ: (*«Շակագ ասարժոն գիրքը»*)

ջենշեն 正声

Ռիշտ երաժշտություն / Լավագույն պոեզիա

Սա ի սկզբանե հին չինական երաժշտական եզրույթ էր: Ունի երկու իմաստ. 1) հղկված և մաքուր երաժշտություն, որը խրախուսում են կոնֆուցիական գիտնականները և պաշտոնական շրջանակները. երբեմն այն նաև ընդհանուր եզրույթ էր, նշանակում էր հնագույն հինգ երաժշտական նոտաներ՝ գուն, շան, ջուե, ջի և յու: 2) Լավագույն բանաստեղծությունների և երգերի նմուշներ: Կոնֆուցիական գիտնականները հավատացած էին, որ «Երգերի գրքի» բովանդակությունն ու երաժշտությունը լավագույնն էր ու ամենահղկվածը, հետևաբար օրինակ էր ծառայում *ջենշենի* կամ լավագույն պոեզիայի համար: Գատ Բինը (1350-1423թթ.) Մին դինաստիայից Թան շրջանի բանաստեղծությունների իր մամբամասն ընտրված ժողովածուն անվանում էր «Թան լավագույն պոեզիայի նմուշների հավաքածու»՝ նպատակ ունենալով հետագա սերունդներին ներկայացնել Թան պոեզիայի տարբեր ոճերի ամենալավ, ամենամաքուր նմուշները:

Մեջբերումներ.

Վատ երաժշտությունն ազդում է մարդկանց վրա՝ արթնացնելով նրանց բացասական բնագոյները, ուստի ջրի երես են ելնում սանձարձակությունն ու այլասերումը: Մաքուր երաժշտությունը հուզում է մարդկանց, խթանում վայելուչ, բարյացակամ ու հնազանդ ազդակներ, հետևաբար գերիշխում են ներդաշնակությունն ու խաղաղությունը: (*«Ծեսերի գիրքը»*)

Ինչու՞ «Երգերի գրքում» մշակված նոտաները հեռու են ու թույլ, իսկ «Լի Սաոյում» Յու Հուանը ստեղծել է նոր քախձոս ոճ: (Լի Բայ. *«Բանաստեղծությունն՝ հին ոճով»*)

Չինական մտքի եւ սշակույթի հիմնական հասկացություններ

ջեճթուն-րենհե 政通人和

Լավ կառավարում և ներդաշնակ ժողովուրդ

Խոսքը վերաբերում է արդյունավետ կառավարմանն ու ներդաշնակ ժողովրդին: Արդյունավետ կառավարում նշանակում է՝ կառավարության քաղաքականության և հրամանագրերի հավուր պատշաճի իրագործում և քաղաքական գործերի սահուն ու արդյունավետ իրականացում: «Ներդաշնակ ժողովուրդ» եզրույթը նշանակում է, որ ժողովուրդը գոհ է իրավիճակից, պարզ մարդիկ ու պաշտոնյաները միասնական են ու համակարծիք: Իմաստով մոտ է «կայուն երկիր և խաղաղ ժողովուրդ» հասկացությանը: Սակայն եզրույթն ավելի մեծ շեշտ է դնում մարդկային գործոնի և արդյունավետ կառավարման ու ներդաշնակ ժողովրդի փոխհարաբերությունների վրա:

Մեջբերում.

Հաջորդ տարի բոլոր վարչական հրամանները հրաշալի կատարվում էին, և ժողովուրդն ապրում էր ներդաշնակության մեջ: Վերհիշեցին բազում գործեր, որոնք հետաձգվել էին, և լուրջ առաջընթաց եղավ: (Ֆան Ջունյան. «Հուշարձան Յուեյան աշխարհակիև»)

ջուգունդիաո 诸宫调

Երաժշտական դրամա

Եզրույթը վերաբերում է թատերական ներկայացման տեսակի, որում երգն ու խոսքը համադրվում են. այս ժանրը տարածված էր Չին և Յուան ժամանակաշրջաններում: Գրաման կազմված էր մի շարք երգերից: Երգերի յուրաքանչյուր շարք կազմված է մույն ոճի երաժշտությունից, կամ *գունդիասյոյից*: Ներկայացման մեջ երգաշարերը հերթով հաջորդում

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

են իրար: Ընթացքում կատարողը բանավոր պատում է ներկայացնում՝ այդպիսով բացատրելով պատմությունն ու միմյանց կապելով սյուժեի տարրեր հատվածներ: Երբեմն ավելացվում են փոքրիկ երգ-խաղիկներ: Ժանրը նշանակալի ազդեցություն թողեց Յուան *ցաջուի* կամ օպերայի զարգացման վրա: Դուր Չիեյուանի «Սիրավեպ արևմտյան պալատում» գրքի *ջուզունդիստ* տարրերակը լավագույնս պահպանված *ջունզունդիստ* դրաման է, Չին դինաստիայի օպերայի լավագույն նմուշը:

Մեջբերումներ.

Հումորային և կատակերգական լեզուն *ցի* բանաստեղծություններում սկիզբ է առել Սուն դինաստիայի Ջիեե դարաշրջանում (1054թ.), սակայն լայն տարածում չի գտել մինչև Չիայոու դարաշրջան (1056-1063թթ.): Սինին, Յուանֆեն և Յուանյոու ժամանակաշրջաններում (1068-1093թթ.) Յուանցոուից Ջան Շանրենի կատակերգական ներկայացումները լավագույնն էին մայրաքաղաքում, և նա հաճախ ինքն էլ բանաստեղծություններ էր գրում: Ցեչոուից Կուն Սանչուանն առաջինն էր, որ *ջուզունդիստի միջոցով ներկայացրեց* հին ժամանակների լեզենդար պատմությունները, իսկ ժամանակի գիտնականների մեծամասնությունն արտասանում էր տողերն ու քթի տակ երգում մեղեդիները: (Ուան Ջուո. «*Խորհրդածություններ Բիջի նրբանցքից*»)

Մայրաքաղաք Բիանձինում ապրում էր Կուն Սանչուանը, որը դրամաներ էր գրում լեզենդար հեքիաթների, աստվածների ու հոգիների մասին պատմությունների հիման վրա, ապա համադրում էր երաժշտության հետ, և դրանք կատարվում էին *ջուզունդիստ* երաժշտական դրամայի ոճով: Այսօր Սյուն Բաոբաոն, Հանցոուից մի երգչուհի և մեկ այլ ավելի երիտասարդ կին, որ նմանակում էր նրան, նույնպես բացառիկ էին կատարում: (Ու Յիմու. «*Նոթեր անցյալի երազանքների մասին*»)

ջուանյի-դուոշի 转益多师

**Սովորիր բազում վարպետներից,
ձևավորիր սեփական ոճը**

Արտահայտությունը նշանակում է բազմակողմանիորեն սովորել ուրիշներից՝ հարստացնելով սեփական ստեղծագործությունները: *Չուանյի* █████ նշանակում է սովորել և կլանել այն ամենը, ինչ կարող է զարգացնել ստեղծագործական միտքը. *դուոշի* (多师) նշանակում է սովորել բազմաթիվ ուսուցիչներից: Եզրույթն առաջացել է Թան դինաստիայում, Գու Ֆուի (712-770թթ.) «Վեց աշխույժ քառյակ» ստեղծագործությունից: Եզրույթն ունի միմյանց հետ կապված երկու իմաստ. 1) սովորել անցյալի ու ներկայի բոլոր վարպետների փորձից ու հմտություններից, և 2) սովորելիս և լավագույնը յուրացնելիս լինել խորաթափանց, ընկալել իմաստի ու ձևի ավանդույթները, ինչպես ներկայացված է «Երգերի գրքում», ապա զարգացնել սեփական բանաստեղծական ոճը: Հետագայում արտահայտությունն ընդգրկում էր ոչ միայն պոեզիայի, այլև գրականության և արվեստի ոլորտը:

Մեջբերումներ.

Մակերեսային մարդիկ ակնհայտորեն նման չեն անցյալի վարպետներին. ի՞նչ կարևոր է՝ առաջինն ով է փոխանցել ավանդույթը: Հրաժարվեք վատ ստեղծագործություններից և սովորեք «Երգերի գրքից»: Եվ սովորելով անցյալի բազմաթիվ վարպետներից՝ կգտնեք ճիշտ ուսուցիչ: (Գու Ֆու. «Վեց աշխույժ քառյակ»)

Իր «Առաջընթաց ուսման մեջ» գրքում Հան Յուն Սիմա Սյանգրուի և Յան Սյունի ստեղծագործությունները համեմատում էր «Պատմության գրքի» հետ: Բանաստեղծական գրի վերաբերյալ նրա մեկնաբանություններում Գու Ֆուն Լու Ջադիինի և Լուո Բինուանի ստեղծագործությունները նմա-

Չինական մտքի և մշակույթի հիմնական հասկացություններ

նեցնում էր արագահոս գետերի: Հանն ու Գուն գրում էին տարբեր ընթերցողների համար, բայց երկուսն էլ կարևորում էին բազմաթիվ ուսուցիչներից սովորելը և գրողներին ու բանաստեղծներին խորհուրդ էին տալիս չխուսափել տարբեր ազդեցություններից: (Չեն Յուն. «Պայրասիան Ու Յիշուին»)

ցուն բեյ բիաբ թիե 尊碑贬帖

**Գովել քարի վրա մակագրությունների արվեստը՝
քննադատելով քարապատկերների կրկնօրինակումը**

Եզրույթը նշանակում է՝ պաշտպանել քարի վրա գեղագրության կարևորությունը՝ միևնույն ժամանակ խիստ դատապարտելով ականավոր գեղագիրների ստեղծագործությունների ձեռագիր կրկնօրինակումը: Սա արտացոլում է բնական բազմազանության և անհատական ստեղծարարության հակումը, որը հատուկ էր վայելչագիրներին: Բուան Յուանը (1764-1849թթ.), օրինակ, դեմ էր վարպետ վայելչագիրներ Ուան Սիջիին ու Ուան Սիանջիին գովաբանելու հնագույն ավանդույթին, չէր ընդունում, երբ վայելչագրություն էին սովորում միայն թղթի վրա պահպանված մուշնեթը կրկնօրինակելով: Նա պնդում էր, որ քարի վրա վայելչագրությունը, ինչպես ձեռքով կրկնօրինակված գիրը, ունի որոշակի արժանիքներ: Բաո Շիչենն (1775-1855 թթ.) ամենայն մանրամասնությամբ մշակեց քարի վրա վայելչագրության առանձնահատկությունները՝ հաստատելով, որ այն լրացնում է թղթային գեղագրության անհամապատասխանությունները: Քան Յոուուեյի (1858-1927թթ.) կարծիքով՝ սերնդեսերունդ փոխանցվելու արդյունքում թղթային պատճենները կորցնում էին իրենց նախնական ձևը, և դա է պատճառը, որ նախապատվություն էր տրվում քարի վրա փորագրված տարբերակներին: Քարի վրա փորագրած տեքստերը ներկայացնում էին փոփոխությունն ու բազմազանությունը տարբեր պատմական ժամանակաշրջաններում: Ըստ Յոու-

Չինական մտքի եւ սշակույթի հիմնական հասկացություններ

ուելի՝ վայելչագրության վերաբերյալ մեկնաբանություններն «օգնեցին ընդգծել իմաստունների մտքերը, հորդորել նորացնել միապետական հաստատությունները, խորապես ներթափանցել մարդու էության մեջ և հետազոտել աշխարհում ամեն բանի փոփոխության օրենքները»: Վայելչագրությունը պիտի նպաստի պատմության վերանայմանը ներկա պայմանների հենքի վրա և մարդկանց պատրաստի արմատական բարեփոխումների:

Մեջբերումներ.

Այսպիսով, անկախ նրանից՝ թղթային վայելչագրության մնուշը հակիրճ գրառման տեսքով է, թե երկար մագաղաթի վրա, այն աչքի է ընկնում կատարման ազատ ու անբռնագրոս եղանակով: Մյուս կողմից, քարի վրա արված վայելչագրությունն աչքի է ընկնում կառուցվածքային խստապահանջությամբ ու կարգուկանոնով, խոր ու հզոր կատարմամբ: (Բուան Յուան. *«Քարե վայելչագրությունը հյուսիսում և թղթային վայելչագրությունը հարավում»*)

Մեր ժամանակակիցներից շատերը գովում են թղթային վայելչագրությունը մմանակելու պրակտիկան: Սակայն վայելչագրության այդ տեսակը սերնդեսերունդ փոխանցվելու արդյունքում կորցրել է իր բուն էությունը. այդպիսով անցում է կատարվել քարի վրա փորագրվող վայելչագրության: (Քան Յոուուեյ. *«Գրելու և վայելչագրության տեխնիկայի հեղափոխություն»*)

术语表

Հասկացությունների ցանկ

英文	中文
Աղետը կործանում է, որ նման է հողի փլուզման, այլ ոչ տանիքի մի քանի թուլացած կղմինդրի	患在土崩，不在瓦解
Ամուր և վճռական	刚毅
Անհետատես մարդիկ անտեսվում են	野无遗贤
Անպիտան բվալու առավելությունը	无用之用
Առանց ժողովրդի վստահության պետությունը չի գոյատևի	民无信不立
Առաքինի մարդկանց հարաբերությունները	君子之交
Արա այն, ինչ հարմար է տվյալ իրավիճակին	素位而行
Արդարությունն էական է առաքինի մարդու համար	君子义以为质
Արդարությունը՝ պետության գլխավոր շահ	国以义为利
Բանաստեղծական երգ	歌行体
Բարեգութ մարդն անպարտելի է	仁者无敌
Բարոյական զարգացման ազդեցությունը	风化
Բնությունն ու մարդիկ արձագանքում են միմյանց	天人感应
Գիտական նկարչություն	文人画
Գլխավոր կանոնները	洪范
Գովել քարի վրա մակագրությունների արվեստը՝ քննադատելով քարապատկերների կրկնօրինակումը	尊碑贬帖
Գտիր ոգին, որ ձևից անդին է	以形写神
Գունանի զրական-ստեղծագործական դպրոցը	公安派
Դառլին հարմարվող բնական ձևեր	以形媚道
Դասավանդումն ու ուսումը խթանում են միմյանց	教学相长
Դյուբիչ հմայք	丽

Եղբայրները վիճում են տան պատերից ներս. դրսում դիմադրում են արտաքին ճնշմանը	兄弟阅于墙，外御其侮
Երաժշտական դրամա	诸宫调
Երաժշտական հնչյուններ	音
Երբ այն, ինչ ասում ես, հիմնավոր է, չկա մի բան, որ չես կարող իրագործել: Երբ վճռական ես գործում, հասնում ես հաջողության:	顺无不行，果无不彻
Երբեք մի մոռացիր մարդկանց տառապանքները	不忘百姓之病
Երկնքի շնորհած գերագույն իշխանությունը հավերժական չէ	天命靡常
Երկնքից ներքև ամեն ինչ պատկանում է մարդկանց	天下乃天下之天下
Երկրորդական սկզբունքներ	小节
Երկիրը, որի ժողովուրդը դժգոհ չէ, ուժեղ երկիր է	国无怨民日强国
Զարգացրու ջեզ, բարիք բեր ուրիշներին	修己安人
Ընդհանուր անուն	共名
Թանաքանկարչություն (Գոհուա)	水墨画
Ժամանակները փոխվում են, հասարակական պայմանները՝ նույնպես	世异事异
Իշխանությունը բխում է մարդկանց մասին հոգ տանելուց	爱民者强
Լավ կառավարում և ներդաշնակ ժողովուրդ	政通人和
Լեգենդար պատմություն	传奇
Խոսիր առաքինի մարդկանց օգտին ու մեծահոգի եղի մարդկային զանգվածների հանդեպ	举贤容众
Խորհրդանշաններ և թվեր	象数
Կայուն երկիր և խաղաղ ժողովուրդ	国泰民安
Կարող ես փոխել քաղաքը, բայց ջրհորը չես փոխի	改邑不改井
Կոնֆուցիոսի և Յանհույի երջանկությունը	孔颜之乐
Հաղթանակը զայիս է, երբ առաջնորդներն ու հետևորդներն ունեն ընդհանուր նպատակ	上下同欲者胜
Համաստեղությունների և տարվա եղանակների օրենքները / Աստղագիտություն	天文

Համերգավարներ	优人
Հանրային սեփականությունը պատկանում է հանրությանը, անհատական սեփականությունը՝ անհատներին	公公私私
Հատուկ անուն	别名
Հարավային օպերա/Օպերային ստեղծագործություն	戏文
Հիմնական սկզբունքներ	大节
Հինգ նոտա	五音
Հինգ տարրերը հաղթում են միմյանց	五行相胜
Հինգ տարր, որոնցից յուրաքանչյուրն իր հերթին ստեղծում է մյուսը	五行相生
Հողի ֆիզիկական առանձնահատկությունները որոշող օրենքներ / Աշխարհագրություն	地理
Հոսող գիր	行书
Չգտիր երկրի բարօրությանը, այլ ոչ անձնական հարստությանն ու դիրքին	苟利国家，不求富贵
Չին օպերա / Կուրտիզանուհիների պիեսների տեքստերը	院本
Չև և բովանդակություն	文质
Ճիշտ երաժշտություն / Լավագույն պրեզիա	正声
Մանր տպատառ գիր	小篆
Մարդ արարած / Մարդկություն	人
Մարդը պիտի համահունչ լինի բնության հետ	人副天数
Մարդն իր բնույթով ոչ բարի է, ոչ չար	性无善无恶
Մարդու էությունը բարու և չարի միաձուլումն է	性善恶混
Մարդու էությունն ունի երեք մակարդակ	性三品
Մեծագույն վստահությունը երդումների մեջ չէ	大信不约
Մեծ միասնություն	大一统
Միջանկյալ ամփոփում	小收煞
Յանջոուի ութ ծոցական նկարիչները	扬州八怪

Յի Ֆա / Լավ արձակ զրելու ուղեցույցներ	义法
Յուան դինաստիայի «Ցաջուն»	元杂剧
Նահանգն ու երկիրը կառավարիլ տարբեր մեթոդներով	以国为国，以天下为天下
Նկարագրիլ արտաքին առանձնահատկությունները՝ վեր հանելով ներքին աշխուժությունը	写气图貌
Նկարչության բոլոր ձևերը՝ սերված մեկ վրձնահարվածից / Միասնությունը նկարչության մեջ	一画
Ոսկորներ և միս ու արյուն / Չրական հենք և նուրբ արտահայտություններ	骨、肉
Պաշտպանիլ մարդկանց	保民
Պաշտպանիլ մարդկանց, ապա կառավարիլ՝ որպես թագավոր	保民而王
Պատերազմի մեթոդները պետք է հիմնված լինեն քաղաքականության հաջողության վրա	战法必本于政胜
Պատժի նպատակը պատիժը վերացնելն է	刑期于无刑
Պատիժը պատժով վերացնելը	以刑去刑
Պարզ և խոսքերի մեջ չափավոր	木讷
Պրակտիկա	习
Սովորիլ բազում վարպետներից, ձևավորիլ սեփական ոճը	转益多师
Սպիտակ ձին ձի չէ	白马非马
Վայելիլ բնապատկերները՝ առանց ֆիզիկապես ճանապարհորդելու	卧游
Վայելչագրության որակը որոշելու միջոց	识书之道
Վայելչագրությունն արտահայտում է ներքին վիճակը	书者，散也
Տաղանդ / Ընդունակություն / Հատկանիշ	才
Տերևները թափվում են՝ վերադառնալով արմատներին	叶落归根
Ցանկություն	欲
Ցանկությունների սանձում	寡欲
Ցի պոեզիայի մասին մեկնաբանությունների Չանջուու դպրոցը	常州词派

Ցու-Սուն դուեսոը	屈宋
Ուժեղ բանակն ավերիչ է, եթե չի առաջնորդվում արդարությամբ	兵强而无义者残
Ուժ / Ընդունակություն	力
Ուի նկարում սաշեները տարուբերվում են, ինչպես քամուց	吴带当风
Ուսում հանուն ինքնակատարելագործման	为己之学
Փայլուն ավարտ	大收煞
Փայտե գրատախտակներն ամրացնող կաշվե փուկերը երեք անգամ են պոկվում	韦编三绝
Օրենքը ժողովրդին սիրելու միջոց է	法者所以爱民也
Օրենքը պետք է արժանանա հավասարապես թե՛ Երկնքի որդու, թե՛ քոյոր մարդկանց հարզանքին	法者天子所与天下公共也

中国历史年代简表

Չինաստանի պատմության
հակիրճ ժամանակագրություն

夏 Սիա դինաստիա		մթա 2070-1600
商 Շան դինաստիա		մթա 1600-1046
周 Ջոու դինաստիա		մթա 1046-256
周 Ջոու դինաստիա	西周 Արևմտյան Ջոու դինաստիա	մթա 1046-771
	东周 Արևելյան Ջոու դինաստիա	մթա 770-256
秦 Ցին դինաստիա		մթա 221-206
汉 Հան դինաստիա		մթա 206 – մթ 220
汉 Հան դինաստիա	西汉 Արևմտյան Հան դինաստիա	մթա 206-մթ 25
	东汉 Արևելյան Հան դինաստիա	25-220
三国 Երեք թագավորություն		220-280
三国 Երեք թագավորություն	魏 Վեյ թագավորություն	220-265
	蜀 Շու թագավորություն	221-263
	吴 Ու թագավորություն	222-280
晋 Չին դինաստիա		265-420
晋 Չին դինաստիա	西晋 Արևմտյան Չին դինաստիա	265-317
	东晋 Արևելյան Չին դինաստիա	317-420
南北朝 Հարավային և Հյուսիսային դինաստիաներ		420-589

南北朝 և հյուսիսային դինաստիաներ	南朝 Հարավային դինաստիաներ		420-589
	南朝 Հարավային դինաստիաներ	宋 Սուն դինաստիա	420-479
		齐 Ցի դինաստիա	479-502
		梁 Լյան դինաստիա	502-557
		陈 Չեն դինաստիա	557-589
南北朝	北朝 Հյուսիսային դինաստիաներ		386-581
Հարավային և հյուսիսային դինաստիաներ	北朝 Հյուսիսային դինաստիաներ	北魏 Հյուսիսային Վեյ դինաստիա	386-534
		东魏 Արևելյան Վեյ դինաստիա	534-550
		北齐 Հյուսիսային Ցի դինաստիա	550-577
		西魏 Արևմտյան Վեյ դինաստիա	535-556
		北周 Հյուսիսային Ջոու դինաստիա	557-581
		隋 Սույ դինաստիա	
唐 Թան դինաստիա		618-907	
五代 Հինգ դինաստիաներ		907-960	
五代 Հինգ դինաստիաներ	后梁 Ուշ Լյան դինաստիա		907-923
	后唐 Ուշ Թան դինաստիա		923-936
	后晋 Ուշ Չին դինաստիա		936-947

	后汉 Ուշ Հան դինաստիա		947-950
	后周 Ուշ Ջուու դինաստիա		951-960
宋 Սուն դինաստիա			960-1279
宋 Սուն դինաստիա	北宋 Հյուսիսային դինաստիա	Սուն	960-1127
	南宋 Հարավային դինաստիա	Սուն	1127-1279
辽 Լյաո դինաստիա			907-1125
金 Չին դինաստիա			1115-1234
元 Յուան դինաստիա			1206-1368
明 Մին դինաստիա			1368-1644
清 Ցին դինաստիա			1616-1911
中华民国 Չինաստանի Հանրապետություն			1912-1949
中华人民共和国 Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետություն			հիմնադրվել է 1949 թվականի հոկտեմբերի 1-ին

Քովանդակություն 目录

Իշխանությունը բխում է մարդկանց մասին հոգ տանելուց	7
այ մին ջե ցիան 爱民者强 Սպիտակ ձի ձի չէ	7
բայ մա ֆեյ մա 白马非马 Պաշտպանի մարդկանց	8
բաոմին 保民 Պաշտպանի մարդկանց, ապա կառավարի՝ որպես թագավոր	9
բաոմին էր ուան 保民而王 Հատուկ անուն	10
բիեմին 别名 Ուժեղ բանակն ավերիչ է, եթե չի առաջնորդվում արդարությամբ	11
բին ցիան էր ու յի ջե ցան 兵强而无义者残 Երբեք մի մռռացի մարդկանց տառապանքները	11
բու ուան բայսին ջի բին 不忘百姓之病 Տաղանդ / Ընդունակություն / Հատկանիշ	12
ցայ 才 Յի պոեզիայի մասին մեկնաբանությունների Չանջոու դպրոցը	13
Չանջոու ցիփայ 常州词派 Լեգենդար պատմություն	15
չուանցի 传奇 Հիմնական սկզբունքներ	17
դացիե 大节 Փայլուն ավարտ	18
դաաշոուշա 大收煞 Մեծագույն վստահությունը երդումների մեջ չէ	19
դա սին բու յուե 大信不约 Մեծ միասնություն	20
դայիթուն 大一统	

Հողի ֆիզիկական առանձնահատկությունները որոշող օրենքներ / Աշխարհագրություն	21
դիլի 地理	
Օրենքը ժողովրդին սիրելու միջոց է	22
Ֆա ջե սուոյի այմին յե 法者所以爱民也	
Օրենքը պետք է արժանանա հավասարապես թե՛ Երկնքի որդու, թե՛ բոլոր մարդկանց հարգանքին	22
Ֆա ջե թիանցի սուո յու թիանսիա գունգուն յե 法者天子所与天下公共也	
Բարոյական զարգացման ազդեցությունը	23
Ֆենհուա 风化	
Կարող ես փոխել քաղաքը, բայց ջրհորը չես փոխի	24
գայ յի բու գայ ձին 改邑不改井	
Ամուր և վճռական	25
գանյի 刚毅	
Բանաստեղծական երգ	26
գեսինթի 歌行体	
Գուն՝անի գրական- ստեղծագործական դպրոցը	27
Գուն անփայ 公安派	
Հանրային սեփականությունը պատկանում է հանրությանը, անհատական սեփականությունը՝ անհատներին	28
գունգունսիսի 公公私私	
Ընդհանուր անուն	29
գունմին 共名	
Ձգտիր երկրի բարօրությանը, այլ ոչ անձնական հարստությանն ու դիրքին	30
գոու լի գուոցյա, բու ցիու ֆուգույ 苟利国家, 不求富贵	
Ոսկորներ և միս ու արյուն / Գրական հենք և նուրբ արտահայտություններ	30
գու յոու 骨、肉	
Ցանկությունների սանձում	32
գուայու 寡欲	
Կայուն երկիր և խաղաղ ժողովուրդ	33
գուոթայ-մինան 国泰民安	
Երկիրը, որի ժողովուրդը դժգոհ չէ, ուժեղ երկիր է	33
գուո ու յուան մին յուե ցիան գուո 国无怨民曰强国	
Արդարությունը՝ պետության գլխավոր շահ	34
գուո յի յի ուեյ լիլ 国以义为利	

Գլխավոր կանոնները	35
հունֆան 洪范	
Աղետը կործանում է, որ նման է հողի փլուզման, այլ ոչ տանիքի մի քանի թուլացած կղմինդրի	36
հուան ցայ թուրեն, բու ցայ ուացիե 患在土崩, 不在瓦解	
Դասավանդումն ու ուսումը խթանում են միմյանց	37
ցիաոսյուե-սիանցան 教学相长	
Խոսիր առաքինի մարդկանց օգտին ու մեծահոգի եղիր մարդկային զանգվածների հանդեպ	38
ջուսիան-ռունջուն 举贤容众	
Արդարությունն էական է առաքինի մարդու համար	39
ջունցի յի յի ուեյ ջի 君子义以为质	
Առաքինի մարդկանց հարաբերությունները	40
ջունցի Ջիցիաո 君子之交	
Կոնֆուցիոսի և Յանհույի երջանկությունը	41
Կուն-Յան ջի լե 孔颜之乐	
Ուժ / Ընդունակություն	42
լի 力	
Դյուֆիչ հմայք	43
լի 丽	
Առանց ժողովրդի վստահության պետությունը չի գոյատևի	44
մին ու սին բու լի 民无信不立	
Պարզ և խոսքերի մեջ չափավոր	45
մունե 木讷	
Յու-Սուն դուետը	45
Յյու-Սուն 屈宋	
Մարդ արարած / Մարդկություն	46
բեն 人	
Մարդը պիտի համահունչ լինի բնության հետ	47
բեն ֆու ֆիան շու 人副天数	
Բարեգութ մարդն անպարտելի է	48
բենջե-ուդի 仁者无敌	
Հաղթանակը գալիս է, երբ առաջնորդներն ու հետևորդներն ունեն ընդհանուր նպատակ	49
շան սիա թուն յու ջե շեն 上下同欲者胜	
Վայելչագրության որակը որոշելու միջոց	50
շի շու ջի դաո 识书之道	

Ժամանակները փոխվում են, հասարակական պայմանները՝ նույնպես	51
շիյի շիյի 世异事异	
Վայելչագրությունն արտահայտում է ներքին վիճակը	53
շու ջե, շան յե 书者, 散也	
Թանաքանկարչություն (Չ-ոհուա)	54
շույմոհուա 水墨画	
Երբ այն, ինչ ասում ես, հիմնավոր է, չկա մի բան, որ չես կարող իրագործել: Երբ վճռական ես գործում, հասնում ես հաջողության:	55
շուն ու բու սին, գուո ու բու չե 顺无不行, 果无不彻	
Արա այն, ինչ հարմար է տվյալ իրավիճակին	56
սուուեյ էր սին 素位而行	
Երկնքի շնորհած գերագույն իշխանությունը հավերժական չէ	56
թիանմին-մինչան 天命靡常	
Բնությունն ու մարդիկ արձագանքում են միմյանց	57
թիան րեն գանյին 天人感应	
Համաստեղությունների և տարվա եղանակների օրենքները / Աստղագիտություն	58
թիանուեն 天文	
Երկնքից ներքև ամեն ինչ պատկանում է մարդկանց	59
թիանսիա նայ թիանսիա ջի թիանսիա 天下乃天下之天下	
Փայտե գրատախտակներն ամրացնող կաշվե փոկերը երեք անգամ են պոկվում	60
ուեյբիան-սանջուե 韦编三绝	
Ուսում՝ հանուն ինքնակատարելագործման	61
ուեյ ձի ջի սյուե 为己之学	
Գիտական նկարչություն	62
ուենրենհուա 文人画	
Չև և բովանդակություն	63
ուենջի 文质	
Վայելիք բնապատկերները՝ առանց ֆիզիկապես ճանապարհորդելու	64
ուոյոու 卧游	
Անպիտան թվալու առավելությունը	65
ու յուն ջի յուն 无用之用	

Ուի նկարում սաշեները տարուբերվում են, ինչպես քամուց	65
Ու դայ դան ֆեն 吴带当风	
Հինգ տարր, որոնցից յուրաքանչյուրն իր հերթին ստեղծում է մյուսը	66
ուսին սիան շեն 五行相生	
Հինգ տարրերը հաղթում են միմյանց	67
ուսին սիան շեն 五行相胜	
Հինգ նոտա	68
ույին 五音	
Պրակտիկա	69
սի 习	
Հարավային օպերա/Օպերային ստեղծագործություն	70
սիուեն 戏文	
Խորհրդանշաններ և թվեր	71
սիանշու 象数	
Երկրորդական սկզբունքներ	72
սիանձիե 小节	
Միջանկյալ ամփոփում	73
սիաոշոուշա 小收煞	
Մանր տպատառ գիր	74
սիաոշուան 小篆	
Նկարագրի արտաքին առանձնահատկությունները՝ վեր հանելով ներքին աշխուժությունը	75
սիե ցի թու մաո 写气图貌	
Պատժի նպատակը պատիժը վերացնելն է	76
սին ցի յու ու սին 刑期于无刑	
Հոսող գիր	77
սինշու 行书	
Մարդու էությունն ունի երեք մակարդակ	78
սին սան փին 性三品	
Մարդու էությունը բարու և չարի միաձուլումն է	79
սին շան է հուն 性善恶混	
Մարդն իր բնույթով ոչ բարի է, ոչ չար	80
սին ու շան ու է 性无善无恶	
Եղբայրները վիճում են տան պատերից ներս. դրսում դիմադրում են արտաքին ճնշմանը:	80
սյունդի սի յու ցիան, ուայ յու ցի ու 兄弟阅于墙, 外御其侮	

Չարգացրու քեզ, բարիք բեր ուրիշներին	81
սիուձի-անրեն 修己安人	
Յանչոուի ութ մոզական նկարիչները	82
Յանչոու բագուայ 扬州八怪	
Անհեռատես մարդիկ անտեսվում են	83
յեույիսիան 野无遗贤	
Տերևները թափվում են՝ վերադառնալով արմատներին	84
յելուո-գույզեն 叶落归根	
Նկարչության բոլոր ձևերը՝ սերված մեկ վրձնահարվածից /	
Միասնությունը նկարչության մեջ	85
յիհուա 一画	
Նահանգն ու երկիրը կառավարիլ տարբեր մեթոդներով ..	86
յի գուո ուեյ գուո, յի թիանսիա	
ուեյ թիանսիա 以国为国, 以天下为天下	
Գաոյին հարմարվող բնական ձևեր	87
յի սին մեյ դաո 以形媚道	
Պատիժը պատժով վերացնելը	88
յի սին ցու սին 以刑去刑	
Գտիր ոգին, որ ձևից անդին է	89
յի սին սիե շեն 以形写神	
Յի Ֆա / Լավ արձակ գրելու ուղեցույցներ	90
յիֆա 义法	
Երաժշտական հնչյուններ	91
յին 音	
Համերգավարներ	92
յոուրեն 优人	
Յանկություն	94
յու 欲	
Յուան դինաստիայի «Յաչուն»	94
Յուանցաչու 元杂剧	
Չին օպերա / Կուրտիզանուհիների պիեսների	
տեքստերը	96
յուանբեն 院本	
Պատերազմի մեթոդները պետք է հիմնված լինեն	
քաղաքականության հաջողության վրա	97
ջան ֆա բի բեն յու ջեն շեն 战法必本于政胜	
Ճիշտ երաժշտություն / Լավագույն պոեզիա	98
ջենշեն 正声	

Լավ կառավարում և ներդաշնակ ժողովուրդ	99
ջենթուն-րենիե 政通人和	
Երաժշտական դրամա	99
ջուզունդիաո 诸宫调	
Սովորիք բազում վարպետներից, ձևավորիք	
սեփական ոճը	101
ջուանյի-դուոշի 转益多师	
Գովել քարի վրա մակագրությունների արվեստը՝	
քննադատելով քարապատկերների կրկնօրինակումը	102
ցուն բեյ բիաբ թիե 尊碑贬帖	
术语表 Հասկացությունների ցանկ	104
中国历史年代简表 Չինաստանի պատմության	
հակիրճ ժամանակագրություն	109

**ՉԻՆԱԿԱՆ ՄՏՔԻ
ԵՎ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ
ՀԻՄՆԱԿԱՆ
ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

հատոր 6

Անգլերենից թարգմանությունը՝
Աստղիկ ԱԹԱԲԵԿՅԱՆԻ

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ 2018

Հրատ. խմբագիր՝ Յ. Ալեքսանյան
Սրբագրիչ՝ Թ. Մաթեոսյան
Էջադրումը՝ Թ. Հարությունյանի
Կազմի ձեւավորումը՝ Ա. Բաղդասարյանի

Թուղթը՝ օֆսեթ, չափսը՝ 60x84 1/16: Ծավալը՝ 7.75. տպ. մամուլ
Տպաքանակը՝ 500:

Տպագրվել է «Դիզակ պլյուս» հրատարակչության տպարանում
ԼՂՀ, Ստեփանակերտ, Հ. Հակոբյան

«ԳԵՂarm» հանդեսի մատենաշարով լույս են տեսել

- «Թատերախաղեր Արեւմտյան գրականությունից» - 2010
Իոսիֆ Բրոդսկի. «Տեղատարափի շաչյունը» - 2011
Մ. Բախտին. «Դոստոեւսկու պոետիկայի խնդիրները» - 2012
«Սիրիուսի սրնգահարները»/Վ.Խլերմիկով, Ն.Գումիլյով,
Վ.Խոդասեւիչ/ - 2012
Սերգեյ Դովլաթով. «Միայնակների երթը» - 2012
Յուրի Լոտման. «Միֆ.Անուն.Մշակույթ» - 2012
Վառլամ Շալամով. «Կոլիմյան պատմվածքներ»- 2012
Ժարկո Միլենիչ. «Լեոնը՝ հրաշագործի աշակերտը»- 2013
Պավել Ֆլորենսկի. «Իկոնոստաս» - 2014
Ռուս կոնցեպտուալ պոեզիա/ Գ.Պրիգով, Վ.Նեկրասով,
Լ.Ռուբինշտեյն/ - 2014
Հենրիխ Մապգիր. «Ձուգահեռ մարդը» - 2014
Վասիլի Գրոսման. «Կյանք եւ ճակատագիր» - 2014
«Կամուրջների խռովությունը.
մետամետաֆորիստներ» - 2015
Ալեքսանդր Սոլժենիցին. «Մատրյոնայի կավվածքը»- 2015
Անդրեյ Պլատոնով. «Չեւենգուր. Գուրը.
Պատմվածքներ» - 2015
Արդի ռուսական վերլիբը (անթոլոգիա) - 2015
Չինաստանի մշակույթի քրեստոմատիա - 2015
Ջիդի Մաջիա. «Հրեղեն խոսքեր» - 2015
Մա Բայ. «Սրտի արձագանքներ» - 2015
Եվգենի Վոդլազկին. «Լավր» - 2015
Քայ Տյանսին. «Խաղաղ կյանքի երգը» - 2015
Ռուս ալլախոհական պոեզիա (անթոլոգիա) - 2015
Չինական մտքի եւ մշակույթի հիմնական
հասկացություններ(հատոր 1) - 2016

Յու Ջիան. «Անձրեից պատսպարվող թռչունը» - 2016
Պավել Բասինսկի. «Լեւ Տոլստոյ.
Փախուստ դրախտից» - 2016
Չժան Յզի-յան. «Երագ ծովի մասին» - 2016

Վան Չենչկի. «Երիտասարդ վանականի սիրո
պատմությունը» - 2016
Լյուդմիլա Պետրուշենկայա. «Սեր. երջանկություն.
ներվիեն» - 2016

Անդրեյ Բելի. «Պետերբուրգ» - 2016
«Դիկոռոսներ. Անհայտ պոետների ապաստան»
(անթրլոգիա) - 2016

Ռուս մինիմալիստներ (անթրլոգիա) - 2016
Իձյե Թան. «Կոնֆուցիականությունը, ուղղալականությունը,
դատսիզմը, քրիստոնեությունը եւ չինական
մշակույթը» - 2016

Սյուն Շի-ի. «Երկնային կամուրջը» - 2016
Չինական մտքի եւ մշակույթի հիմնական
հասկացություններ (հատոր 2 եւ 3) - 2016

Դոնգ Քիանգ. «Ամուսնություն» - 2017
Դոնգ Քիանգ. «Կացարաններ» - 2017
Ինգեբորգ Բախման. «30-րդ տարին» - 2017
Ջիդի Մաջիա. «Ընձառյուծից մինչեւ Մայակովսկի» - 2017
Չինական մտքի եւ մշակույթի հիմնական
հասկացություններ (հատոր 4) - 2017

Անդրեյ Վոլոս. «Վերադարձ Փանջիռուդ» - 2017
Դոնգ Քիանգ. «Թաղում» - 2017
Դոնգ Քիանգ. «Փառատոներ» - 2017
Դոնգ Քիանգ. «Ուտեստներ» - 2017
Սյաո Յյան. «Վիշապի մորուքներն ընդդեմ
նախագծերի» - 2017

Ուան Յուլիան. «Մերձակցության աստիճաններ» - 2017
Ֆյոդոր Սոլոգուբ. «Չնչադելը» - 2018
Չինական մտքի եւ մշակույթի հիմնական
հասկացություններ (հատոր 5) - 2018
Ու Չուն. «Չինական մշակույթ. փիլիսոփայություն» -2018
Մարտիրոս Ռբն. «Մոմերն իզուր եւն այրվել
մեղքերիս համար» - 2018
Ռեյսին Սյուրն, Սյուն Ճու. «Չինաստանի յուրահատկու-
թյունները: Չինաստանի համաշխարհային
ժառանգությունը»- 2018

Ոգի-Նաիրի
Vogi-Nairi

Էլ. հասցե՝ vogi.nairi@mail.ru
հեռ.՝ +37497252323